

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

**Jurisprudence
Economic sciences
Pedagogical sciences**

№30(82) 2020

Część 3

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №30 (82), 2020

Część 3

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, docent wydziału dyscypliny inżynierii ogólnej wydziału inżynierii i technologii państwowej akademii rolniczej w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny Ukrainy „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan

    SlideShare

INDEX
INTERNATIONAL

COPERNICUS

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydrukowano w «Chocimska 24, 00-001 Warszawa, Poland»

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

PEDAGOGICAL SCIENCES

Антонів А. А., Коцюбійчук З.Я., Чіпріян Г.Г.

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ4

Antoniv AA, Kotsyubiychuk ZY, Chiprian HH

MODERN PRINCIPLES OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE STUDY OF INTERNAL MEDICINE4

Бобир О. І.

ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО СВІТОБАЧЕННЯ У СТУДЕНТІВ-ХУДОЖНИКІВ

ЯК ОСНОВА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ6

Bobyr O. I.

THE FORMATION OF OWN MINDSET IN STUDENT ARTISTS

AS THE BASIS OF SELF-IDENTIFICATION IN ARTISTRY6

Ликтей Л.М.

ПІДХОДИ РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ9

Lyktei L.M.

APPROACHES TO THE OF METHOD COMPETENCE DEVELOPMENT OF TEACHERS

OF THE HUMANITARIAN SUBJECTS IN PEDAGOGICAL COLLEGES9

Тупченко В.В.

ВИХОВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІНЖЕНЕРНОГО ПРОФІЛЮ14

Turchenko V.V.

ART AND AESTHETIC EDUCATION OF ENGINEERING APPLICANTS FOR HIGHER EDUCATION14

ECONOMIC SCIENCES

Бекбаева Ф.Б.

РЫНОК ЦЕННЫХ БУМАГ РАБОТАЕТ КАК РЫНОК УСЛУГ17

Bekbaeva F.B.

SECURITIES MARKET WORKS AS SERVICE MARKET17

Баданова О.О.

К ВОПРОСУ О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ РЕЗЕРВИРОВАНИЯ ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ

(САМОСТРАХОВАНИЯ) НА ПРЕДПРИЯТИИ19

Badanova O.O.

TO THE QUESTION OF SOME ASPECTS OF RESERVING FUNDS (SELF-INSURANCE) AT THE ENTERPRISE19

Бекбусинова Г.К., Абдыгалиева Л.С., Сарсенбаева К.А.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ СТРАНЫ В

СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ21

Bekbusinova G.K., Abdygaliyeva L.S., Sarsenbaeva K.A.

MAIN DIRECTIONS OF FINANCIAL SECURITY OF THE COUNTRY'S SOCIAL SPHERE

IN MODERN CONDITIONS21

Bohdaniuk O, Li Ye.

DEVELOPMENT OF INTERNET MARKETING IN UKRAINE24

Мухутдинова И.Р.

ПОНЯТИЕ И РОЛЬ КАЛЬКУЛИРОВАНИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ

В УПРАВЛЕНИИ ПРОИЗВОДСТВОМ И СИСТЕМЫ УЧЕТА ЗАТРАТ26

Mukhutdinova I.R.

CONCEPT AND ROLE OF CALCULATION PRODUCT COST

IN MANUFACTURE MANAGEMENT AND SYSTEM OF COST ACCOUNTING26

Prylutskiy A.

PROBLEMS OF INSURANCE MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE28

Сусиденко Ю.В. ФИНАНСИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩЕЙ СИТУАЦИИ	35
Susidenko Ju. FINANCING INNOVATIVE ACTIVITIES: ANALYSIS OF THE EXISTING SITUATION	35

Гасумов Э.Р. РОЛЬ И МЕСТО ГАЗОВОГО СЕКТОРА В ТОПЛИВНО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКОМ КОМПЛЕКСЕ АЗЕРБАЙДЖАНА	38
Gasumov E.R. ROLE AND PLACE OF THE GAS SECTOR IN FUEL AND ENERGY COMPLEX OF AZERBAIJAN	38

JURISPRUDENCE

Novikova Y. DEFINING THE BOUNDARIES OF "PUBLIC POLICY" (LEGAL ORDER) IN INTERNATIONAL PRIVATE LAW AS GROUNDS FOR REFUSING TO APPLY FOREIGN STATE LAW	42
---	----

Гибадуллин И.И. ДОПРОС: ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ	46
Gibadullin I.I. INTERROGATION: CONCEPT AND ESSENCE.....	46

Кокей О.У. ПОРЯДОК ВЫНЕСЕНИЯ СУДОМ РЕШЕНИЯ ПО ДЕЛУ ОБ АДМИНИСТРАТИВНОМ ПРАВОНАРУШЕНИИ.....	48
Kokey O.U. THE PROCEDURE FOR THE COURT'S DECISION ON THE CASE OF AN ADMINISTRATIVE OFFENCE	48

Листушенко Р.В. ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗГВАЛТУВАННЯ	50
Lystushenko R.V. THE IDENTITY OF THE CRIMINAL AS AN ELEMENT OF THE FORENSIC CHARACTERISTICS OF RAPE	50

Серебренникова А.В. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РОССИЙСКОГО УГОЛОВНОГО ПРАВА.....	57
Serebrennikova A.V. MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF RUSSIAN CRIMINAL LAW	57

Швыдкова С.Д., Фомин В.А. КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ И ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ОЧНОЙ СТАВКИ МЕЖДУ УЧАСТНИКАМИ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ ПРЕСТУПНЫХ ГРУПП.	59
Shvydkova S.D., Fomin V.A. FORENSIC AND PROCEDURAL FEATURES OF FACE-TO-FACE CONFRONTATION BETWEEN MEMBERS OF ORGANIZATIONAL CRIMINAL GROUPS.	59

Мосиенко Т.А., Красножен Е.Н. ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ БРАКА	61
Mosienko T.A., Krasnozhen E.N. ISSUES OF THEORY AND PRACTICE OF THE INVALIDITY OF MARRIAGE	61

Мосиенко Т.А., Татарчук М.А. К ВОПРОСАМ О ЛИШЕНИИ И ОГРАНИЧЕНИИ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ: АНАЛИЗ СТАТИСТИЧЕСКИХ ДАННЫХ	65
Mosienko T.A., Tatarchuk M.A. TO ISSUES OF DEPRIVATION AND RESTRICTION OF PARENTAL RIGHTS: ANALYSIS OF STATISTICAL DATA	65

Мосиенко Т.А., Мартиросян С.А. ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ НАЗНАЧЕНИЯ ОПЕКИ И ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА НАД ДЕТЬМИ-СИРОТАМИ И ДЕТЬМИ, ОСТАВШИМИСЯ БЕЗ ПОПЕЧЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ.....	68
Mosienko T.A., Martirosian S.A. PROBLEMATIC ISSUES OF APPOINTMENT OF CARE AND CARE OF ORPHANCY CHILDREN AND CHILDREN REMAINED WITHOUT PARENTAL CARE	68

PEDAGOGICAL SCIENCES

Антонів А. А.,
Коцюбійчук З. Я.,
Чіпріян Г. Г.

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»

DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-4-5

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ

Antoniv A.A.,
Kotsyubiychuk Z.Y.,
Chiprian H.H.

Bukovynian State Medical University

MODERN PRINCIPLES OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE STUDY OF INTERNAL MEDICINE

Резюме.

Стаття присвячена впровадженню принципів в навчальний процес. Це новий напрямок, який досить інтенсивно розвивається. Проведені багаточентрові плацебо-контрольовані дослідження дозволили переглянути старі погляди діагностики та лікування внутрішніх хвороб. Чимало методів, ефективних у наукових дослідженнях, у клінічній практиці виявились такими, що не впливають на кінцеві точки захворювання.

Resume.

The article is devoted to the introduction of principles in the educational process. This is a new direction, which is developing quite intensively. Multicenter placebo-controlled studies have provided an overview of old views on the diagnosis and treatment of internal diseases. Many methods that are effective in scientific research in clinical practice have been shown not to affect the endpoints of the disease.

Ключові слова: навчання, внутрішня медицина, студенти.

Key words: education, internal medicine, students

Introduction. Ukraine's accession to the educational environment of the European level is the modernization of higher education using modern technologies and educational process management that result in enhance learning and upgrading logistics. Training future doctors is one of the most important tasks of higher education. Enhancing the quality of training future doctors in medical education is especially important during health care reform. The idea of reforming medical higher education is to adapt the national higher education system to the European level.

The main part . The credit-module system of education introduced in medical education of Ukraine is aimed at improving the quality of education by students acquiring theoretical knowledge and skills that meet modern needs and increasing the motivation of students. Given this, the main task of teaching the course "Fundamentals of Internal Medicine" (Module 2) is the development of students' clinical thinking, which is achieved by synthesizing deep theoretical knowledge, practical skills and clinical experience and studying the principles of evidence-based medicine. Common to all direction is the use of scientific evidence in any which level of decision-making - from the state program to the appointment of individual therapy. Evidence-based medicine provides a thorough, reasoned, measured using the best modern advances for the treatment of each patient, - a basic foundations for a scientifically based and reliable information Contemporary standards of

treatment based on about ' of objective criteria in all sections of pharmacotherapy. The only effective approaches include standards for examination and treatment of patients. One of the basic concepts of evidence-based medicine (EBM) are forms and protocols of treatment, ie, a doctor at the first communication with patients already have to be clearly due and, more importantly, scientifically substantiated and proven algorithm staging diagnosis and recognition including spare schema therapy. In a study of any whose theme when discussing diagnostic and therapeutic strategies, prevention of disease, emphasis is placed on the need to take as a basis the data of evidence-based medicine. Control studied and learned in the training to practical lesson material carried by the solution proposed test tasks and situational tasks, including those tasks on like "Step 2" with mandatory discussion of protocols of care in specific nosology 's. During the curation of the patient on the topic of the lesson, the teacher focuses on interviewing the patient, collecting complaints, medical history and life, clinical examination of systems and organs, preliminary diagnosis, appointment of examination plan, interpretation of research results, formulation of final clinical diagnosis and treatment strategy. , according to the standards of diagnosis and treatment of certain nosologies. Considerable attention is paid to the formulary system, rational and irrational use of drugs, side effects during pharmacotherapy.

The basic principles of evidence-based medicine must be used in the work of the student scientific circle. When attracting students to scientific research, the instructor discusses with students how it meets the criteria of evidence-based medicine, is looking for ways of approaching this technique research to the relevant requirements. The aim of this work is teaching students the ability to organize and conduct research on modern level and receiving data, which will be evidence. From the ability of a doctor to predict the course of disease in a large extent depends on his professional reputation. The future physician must not only know the generally accepted protocols, but also have modern technologies for finding new evidence-based clinical information. Evidence-based medicine today is an ideology of improving the health care system, a balance of interests of a particular patient and the state, a leading tool of modern education in medicine and pharmacy. Systematic reviews and meta-analyses are the most important way to improve the quality and efficiency of medical care. In addition to the ability to use in practice standards and treatment protocols for certain nosologies, students draw attention to the fact that one of the areas of evidence-based medicine is the analysis of clinical trials, which can be the basis for decision-making. The doctor can do it, using survey publications and electronic resources. Through the use of the principles of clinical epidemiology, doctors of different profile received a single scientific basis data, as based on the findings of a well organized and reliable research. Thus, in the study of cardiac topics, the following data on the relevance of the relationship between diet and the risk of major cardiovascular diseases in Ukraine. The reality of the influence of body weight and diet on the development of hypertension has been proven in well-known studies: Scottish Heart Health Study, TOPH - I, TOPH - II Health Professional Follow-up Study, Hypertension Control Program, DASH. Evidence-based medicine proven non-drug effect of omega-3 polyunsaturated fatty acids in coronary heart disease (prevention of occurrence of repeated exacerbations of coronary heart disease after suffering a myocardial infarction, slowing progression of coronary atherosclerosis). Thus, in Lyons dietary study (Lyon Diet Heart Study, 1999) showed, that use of Mediterranean diet prevents the occurrence of repeated exacerbations of IBS after a first myocardial infarction. Effect of omega-3 polyunsaturated fatty acids on coronary atherosclerosis (Effect of Dietary ω -3 Fatty Acids on Coronary Atherosclerosis, 1999) is yet another study, which showed, that the use of products, that contain omega-3 polyunsaturated fatty acid, slows the progression of coronary atherosclerosis. The ability to influence sustainable food in the course of coronary artery disease was shown also in research The Atherosclerosis Risk in Communities Study, TOMHS, DASH. In this way, the task of high school is to teach students properly and objectively using scientific information, application of high standards of diagnosis and treatment, which will serve as increase the efficiency of a doctor in the future. For modern medical requirements, a sufficient amount of knowledge, necessary for understanding the causes and

mechanisms of disease, clinical experience, intuition and a set of skills, which in the aggregate constitute a so-called clinical thinking.

Conclusions. Take of way, the use of modern principles in the learning process, learning the protocols of care for certain nosology, allows students to get the best theoretical knowledge and subsequently be competitive graduates.

Література

1. Александров М.А. Использование доказательной медицины и экономического анализа при разработке протоколов ведения больных и медицинских стандартов / М.А. Александров // Вопросы экспертизы и качества медицинской помощи. - 2011. - № 2.
2. Білик П.С. До питання організаційного та методичного забезпечення самостійної роботи студентів / П.С. Білик, З.І. Грабовецька, О.П. Петрунів та ін. // Буковинський медичний вісник. Спеціальний випуск. - 2007. - С. 66.
3. Вакарчук І. Вища освіта України – Європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / І. Вакарчук // Вища школа. – 2008. - №3. – С. 3-19.
4. Власов В.В. Доказательная медицина: информационные инструменты / В. В. Власов, О. Ю. Реброва // Заместитель главного врача: лечебная работа и медицинская экспертиза. - 2010. - № 3 (46).
5. Волосовець О.П. Стратегія євроінтеграційного формування вищої медичної освіти в Україні / О.П. Волосовець // Проблеми медичної науки та освіти. - 2006. - №2. - С.5-12.
6. Денисюк В.І., Денисюк О.В. Доказова внутрішня медицина. Таємниці, стандарти діагностики та лікування. – Вінниця: ДП ДКФ, 2006. – 704 с.
7. Котельников Г.П. Система внедрения и реализация принципов доказательной медицины – необходимый и обязательный компонент повышения качества образования в условиях модернизации здравоохранения / Г.П. Котельников, А.С. Шпигель // Медицинское образование и профессиональное развитие. - 2012. - №1 (7). - С.43-50.
8. Мартиненко Л.В. Медицина, заснована на доказах // Жіночий лікар. – 2005. - №2. – С.27.
9. Нетяженко В. Доказова медицина, формулярна система та стандартизація методичної допомоги в Україні // Вісник фармакології та фармацевції. – 2007. - № 8. - С.2-6.
10. Петров В. И. Медицина, основанная на доказательствах : учебное пособие / В.И. Петров, С. В. Недогада. - М. : ГЭОТАР-Медиа. - 2009. - 127 с.
11. Покровский В.И., Брико Н.И. Эпидемиологические исследования – основа клинической эпидемиологии и доказательной медицины // Эпидемиология и инфекционные болезни. – 2008. - № 5. - С. 4-8.
12. Теория и практика доказательной медицины. Н.А. Колесник, В.Н. Непомнящий, Е.С. Самусева. – Киев, 2006. – 200с.
13. Скаун М.П. Основы доказательной медицины: Тернопіль: Укрмедкнига, 2005. – 244с.
14. Черкаський Б.Л. Клиническая эпидемиология и доказательная медицина // Эпидемиология и инфекционные болезни. – 2006. - № 3. - С. 5-8.

Бобур О. І.

аспірантка кафедри інноваційних технологій
з педагогіки, психології та соціальної роботи
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
(м. Дніпро, Україна)

DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-6-9

ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО СВІТОБАЧЕННЯ У СТУДЕНТІВ-ХУДОЖНИКІВ ЯК ОСНОВА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ

Bobyr O. I.

Post-graduate student of the Department of
Innovative Technologies in Pedagogy, Psychology
and Social Work, Alfred Nobel University
(Dnipro, Ukraine)

THE FORMATION OF OWN MINDSET IN STUDENT ARTISTS AS THE BASIS OF SELF-IDENTIFICATION IN ARTISTRY

Анотація.

Стаття присвячена визначенню взаємозалежності самоідентифікації в художній творчості від рівня сформованості власного світобачення у студентів-художників в умовах закладу вищої освіти. Розглянута семантика поняття «світобачення» у філософській, педагогічній та психологічній науках. Розроблена авторська схема, де показана залежність самоідентифікації та ідентифікації в художній творчості від рівня розвитку світобачення у студентів-художників.

Abstract.

The paper studies the interdependence of self-identification in artistry and the level of formation of student artists own worldview in the conditions of higher education. The semantics of the concept of 'mindset' in the philosophical, pedagogical and psychological studies is considered. The research presents the author's original scheme, which demonstrates the dependence of self-identification and identification in artistry on the level of development of student artists' mindset.

Ключові слова: світобачення, ідентифікація, самоідентифікація, художня творчість, студенти-художники.

Keywords: mindset, identification, self-identification, artistry, student artists.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У закладах вищої освіти України, де готують фахівців мистецького напрямку, важливим є формування власного світобачення студентів, як основи для подальшої професійної самоідентифікації. Про формування світобачення у сьогоденних студентів, що відповідає особливостям соціально-культурного розвитку суспільства, наголошується у вітчизняних освітніх документах: Законах України «Про освіту» [6], «Про вищу освіту» [5] та Указі президента «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [13].

Студенту-художнику в ХХІ столітті для знаходження свого місця в творчому осередку та успішної професійної реалізації не достатньо володіти технічними та технологічними засобами й прийомами образотворчої мови, оскільки самоідентифікація в творчості базується на власному сформованому баченні та розумінні навколишньої дійсності. Етапи формування світобачення студентів-художників у процесі чотирьохрічного циклу навчання не мають систематизованого співвідношення з рівнем розвитку їх самоідентифікації в художній творчості. І саме на такому співвідношенні ми зосередимо увагу в нашій роботі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування світобачення завжди перебувало

в центрі уваги науковців та досліджувалося в різних аспектах: філософському (Р. Арцишевський, В. Шинкарук), психологічному (Л. Виготський, Н. Менчинська), культурологічному (А. Азархін, Н. Барг) та педагогічному (С. Гончаренко, В. Ільченко). Проте проблема формування світобачення саме у майбутніх художників, визначення їх картини світу залишається не достатньо дослідженою й нині.

Проблему самоідентифікації в україно-російському науковому просторі тією чи іншою мірою досліджували І. Бичко, Н. Білопольська, Т. Герчанівська, С. Гончаренко, Є. Данилова, В. Загороднюк. У роботах зазначених авторів самоідентифікація розглядається як певний соціальний феномен, що реалізується в процесі соціальної взаємодії індивіда та суспільства. Вітчизняні та зарубіжні вчені зробили значний внесок у розвиток та систематизацію наукових знань з теми світобачення та ідентифікації, однак у нашій роботі акцентуємо увагу на світобаченні як основи для самоідентифікації в творчості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні природним і очевидним є плюралізм у підходах до розуміння світобачення, яке безпосередньо впливає на ідентифікацію особистості, однак існує потреба в організованому,

системному формуванні світобачення у студентів. Саме розуміння етапів формування світобачення студента-художника дасть можливість визначення рівня його ідентифікації в творчій діяльності.

Формулювання цілей статті. Завданням статті є визначення місця та ролі формування власного світобачення у студентів-художників для самоідентифікації в художній творчості; аналіз рівнів світобачення у процесі фахової підготовки студентів-художників; залежність ідентифікації від розвитку світобачення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі еволюції суспільства поняття «світобачення» мало різну семантику, що залежала від рівня розвитку та життєвого досвіду суспільства. Так, за часів Гомера, світобачення представляло собою певні «вищі» знання, які були неосяжними для більшої частини людства [12]. Проте із розвитком науки змінювались і погляди на дане поняття. У сучасному мовознавстві світобачення трактується як «сприйняття та розуміння навколишнього світу» [2]. Зазначимо, що поняття «світобачення» має загальнонауковий характер, оскільки використовується у різних галузях знань, але з певними специфічними відмінностями.

Так, у філософській науці світобачення розглядається як сукупність узагальнених уявлень людини про світ, місце людини у світі, підвалини людських взаємин зі світом, що виконує функцію людського самоусвідомлення та світоорієнтування [8].

У розумінні педагогів світобачення трактується як форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому [3].

Для психологів світобачення – це система узагальнених поглядів на природу і суспільство, на місце людини в ньому, на ставлення людей до навколишньої дійсності і себе, а також зумовлені цими поглядами їх переконання, ідеали і принципи пізнання [10].

Таке трактування в різних галузях знань визначає світобачення як загальнолюдські погляди на світ залежно від історичного контексту. Поняття ж власного світобачення стосується одиничного носія, - студента. Таке світобачення є узагальненою системою поглядів, що пропущені крізь призму власного бачення студента, його життєвих цінностей та пріоритетів. Поняття індивідуального світобачення, на думку М. Ашманіса, - це сукупність переконань, знань, поглядів та уявлень, які є синтезом конкретно-історичної дійсності з особистим життєвим досвідом людини, що і визначає соціальну позицію людини та її модель поведінки [1].

Світобачення людини знаходиться в постійному русі. П. Федосєєв зазначав, що світобачення та його структура і зміст не є статичним; а в залежності від того, які погляди на світ переважають у різних групах суспільства, - переважають і різні типи світобачення [11].

Ми поділяємо думку В. Доброштанна [4], що формування світобачення відбувається на основі

знань, досвіду та принципів та включає три аспекти: знання повинні бути усвідомлені особистістю; формування світобачення не можливе без певних потреб та інтересу в чомусь носія самого світобачення; процес формування світобачення супроводжується емоційним відношенням особистості до навколишнього світу. До того ж, знання без відповідної інтерпретації та узагальнення не можуть необхідною мірою реалізувати свою функцію; вони не перетворюються автоматично, ні у світобачення окремої особистості, ні у світобачення як феномен духовної культури. Щоб знання лягло в основу світобачення, потрібна особлива робота, яку виконує (свідомо чи несвідомо) носій світобачення. Суть таких знань полягає в тому, щоб «спроєкувати» отриманий наукою результат на свій внутрішній світ.

Науковці виділяють два взаємопов'язаних рівні в розвитку світобачення. Перший – це та система знань, яка виступає методологічною основою світобачення. Другий рівень – це сфера духовного відношення до світу, який далеко не завжди є прямим втіленням методологічного підґрунтя світобачення [4].

Для повнішого розуміння окресленого питання слід звернутися до трактування поняття «ідентифікація», яке в психологічній науці має багато теоретичних та практичних підходів.

Нам близьке розуміння ідентифікації Е. Еріксона, який розглядав її з особистісної точки зору як «...відчуття людиною власної неповторності, унікальності свого життєвого досвіду, що задає певну тотожність самому собі», а також «...як певний особистісний конструкт, за допомогою якого ми відрізняємо схожих та несхожих на себе, який відображає внутрішнє прийняття людиною соціальних ідеалів та норм» [14, с. 78–80]. Розвиток самоідентифікації, так само як і формування світобачення, є динамічним процесом, що начоту проілюстровано на рисунку 1.

Поділяємо думку І. Надольного [9], що першою сходинкою в формуванні світобачення є буденно-практичне, яке відображає світ на рівні певних явищ без пояснення сутності, а за допомогою почуттів та емоцій. І таке буденно-практичне світобачення ми співвідносимо з першим роком навчання студентів-художників, коли вони ще не мають осмисленого розуміння процесу художньої творчості, оскільки після здобуття середньої освіти подальший навчальний процес відбувається «по інерції». На цьому рівні немає самоідентифікації в творчій діяльності; студент ще не співвідносить себе з «художнім», а світобачення формується стихійно.

Другим рівнем є частково усвідомлене світобачення [9], яке, на нашу думку, може відповідати другому року навчання. Цей та подальші рівні входять до групи теоретичного світобачення, що ґрунтується на конкретних поняттях, теоріях та концепціях. Становлення частково-усвідомленого світобачення характеризує перехід до більш зрілого розуміння значення та необхідності творчості в житті студента-художника.

На третьому етапі, що можна співвідносити з третім роком навчання, світобачення студента стає усвідомленим [9], оскільки таке світобачення вже є результатом науково-творчих знань, що були отримані в попередні роки навчання, а також надбання особистісного досвіду художньої творчості, коли студент-художник вже відчуває потребу в самовираженні через мистецтво, а відтак починається процес самоідентифікації.

Для четвертого року навчання студентів-художників характерне світобачення на основі наукових знань, яке стає підсумком навчальної діяльності у вищій школі. За допомогою реалізації отриманих

теоретичних знань у практичній діяльності самоідентифікація студента в художній творчості підноситься на новий рівень.

У процесі подальшого саморозвитку та наполегливої праці формується філософське світобачення, що є найвищим рівнем саме для самоідентифікації майбутнього художника у процесі творчого самовираження. Філософське світобачення становить найвищий ступінь культурного пізнання. Основною його ознакою є об'єктивне висвітлення життя, природи, суспільства, людини на основі знання законів об'єктивного світу та його вдосконалення в інтересах самої людини.

Рівні світобачення

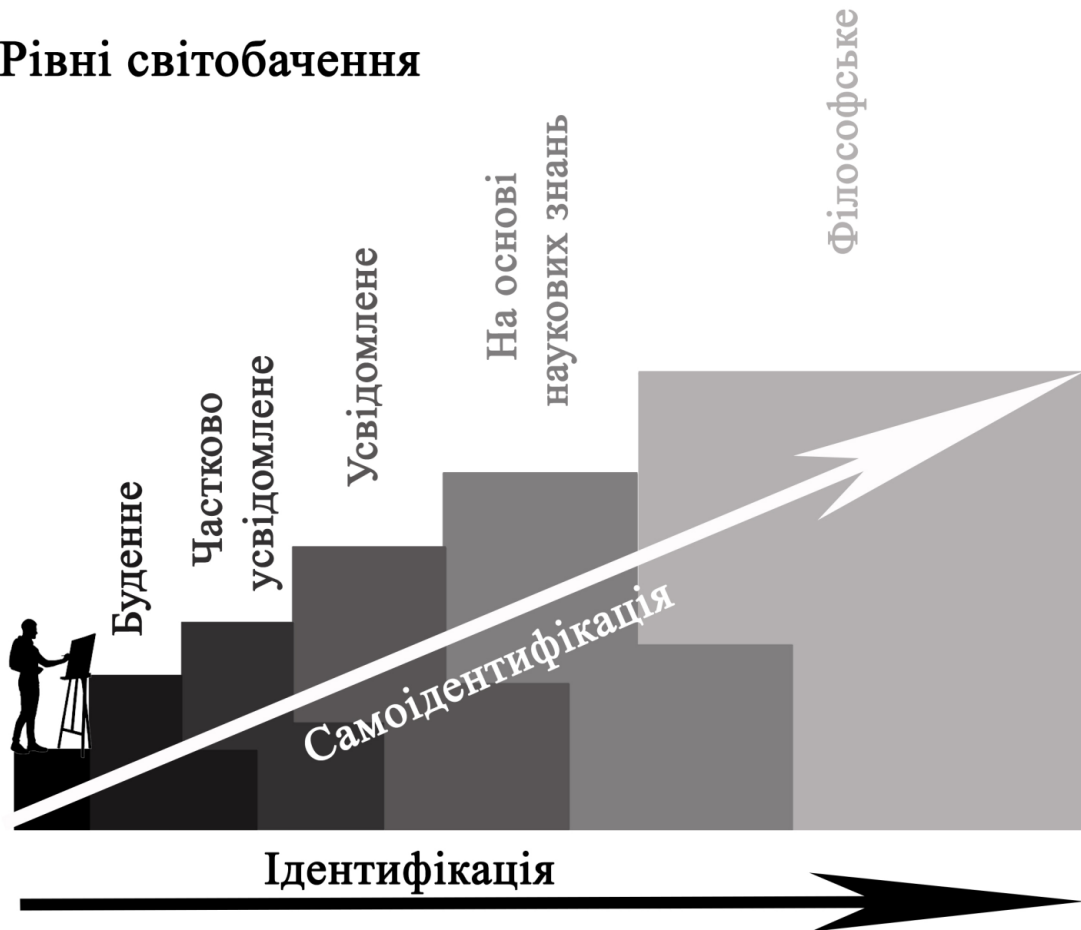

Рис. 1. Залежність самоідентифікації та ідентифікації в художній творчості від рівня розвитку світобачення у студента-художника

Враховуючи попередню схему, творчість можна розглядати насамперед як результат розвитку особистості, що відбувається у процесі формування власного світобачення, тому саморозвиток особистості розглядаємо як головну умову для творчого зростання.

Проте для самоідентифікації студента у художній творчості необхідне не лише сформоване світобачення, але й художні здібності, що допоможуть не тільки відтворювати дійсність, але й створювати художні образи на високому професійному рівні. Вбачаємо, що самоідентифікація в художній творчості повинна мати підґрунтя у вигляді сформованого бачення світу та власне художніх складових, серед яких: художній смак, творча уява, образне мислення, емоційність.

Отже, основою творчого розвитку та самоідентифікації в художній творчості для майбутнього художника є формування світобачення та розвиток творчої свідомості, що сприяє досягненню ним поставлених цілей, при цьому спосіб досягнення стає індивідуальним.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Постмодерний світ є тим періодом, коли питання ідентичності набуває нового значення саме через плюралізм та протиставлення локального загальному, а нова світоглядна парадигма неможлива без ідентифікації.

В сьогоденню епоху надлишку легкодоступної та нав'язливої інформації студенту-художнику для самоідентифікації в художній творчості, важ-

ливо володіти професійними технічними та технологічними знаннями, вміннями та навичками, які здобуваються у процесі вивчення фахових дисциплін, задля формування власного світобачення, що допоможе визначити своє місце в творчому осередку та успішно професійно реалізуватися.

Список літератури

1. Ашманис М. Г. Формирование научного мировоззрения. Рига : Зинатне, 1984. 118 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
4. Доброштан В. М. Искусство и мировоззрение: монография / В. М. Доброштан. Санкт-Петербург : ФГБОУВО «СПбГУПТД», 2018. 83 с.
5. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.10.2020).
6. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> (дата звернення: 15.10.2020).
7. Ільчук Л. І. Самоідентифікація особистості: проблеми, рівні, теоретичний аспект. Ма-

теріали науково-практичної конференції. Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. 2009. С. 7–12.

8. Москаленко Ю. М. Філософія: персоналії, терміни, поняття. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Плай, 2004, 244 с.

9. Надольний І. Ф. Світогляд – ключова проблема пізнання та діяльності людини. Вісник НАДУ при Президентові України. 2015, С. 50–54.

10. Психологічна енциклопедія / авт.-упор. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.

11. Федосеев П. Н. Мировоззрение, философия, наука. Москва: Знание, 1979, С. 5.

12. Философия. Учебник / Под ред. Г. В. Андрейченко, В. Д. Грачева. Ставрополь: СГУ, 2001. 245 с.

13. Указ президента «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». URL:

<https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 12.10.2020).

14. Эриксон Э. Проблемы Эго-идентичности. Реферативный журнал. Социология. 1991. №1. С. 173–200.

УДК: 37.091.12.011-051(377.6)+005.336.2+005.963

Луктей Л.М.

аспірант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-9-14

ПІДХОДИ РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Lyktei L.M.

is a postgraduate student of Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

APPROACHES TO THE OF METHOD COMPETENCE DEVELOPMENT OF TEACHERS OF THE HUMANITARIAN SUBJECTS IN PEDAGOGICAL COLLEGES

Анотація

У статті проаналізовано підходи розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін. Здійснено аналіз сучасних публікацій та наукових праць щодо означеної проблеми. На основі психолого-педагогічних досліджень акцентовано увагу на важливості означеного поняття «підходи», зокрема на їх зміст, прийоми застосування в навчально-методичній та освітній діяльності викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів. Визначено роль та розкрито сутність підходів розвитку методичної компетентності викладачів. Особливу увагу приділено питанню необхідності безперервного розвитку методичної компетентності викладачів, зокрема на основі означених підходів. Зроблено висновки, щодо ефективності удосконалення методичної компетентності, на основі самореалізації фахово-методичного досвіду. Висвітлено першочергові, для належного провадження освітнього процесу, методичні та практичні якості викладачів, вплив підходів на розвиток їх методичної компетентності.

Abstract

The approaches to the method competence development of teachers of humanitarian subjects are analyzed in the article. The analysis of modern publications and scientific works on the specified issue is carried out. On the basis of psychological and pedagogical research, attention is focused on the importance of the concept of "approaches", in particular on their content and methods of application in learning and teaching activities of teachers of humanitarian subjects in pedagogical colleges. The role and essence of approaches to the method competence development of teachers are determined and revealed. Particular attention is paid to the need for continuous method competence development of teachers, in particular on the basis of these approaches. Conclusions are made

on the effectiveness of improving method competence, based on self-realization of professional and methodological experience. The priority methodological and practical qualities of teachers for the proper conduct of the educational process are highlighted. The impact of approaches on the method competence development of the teachers is also illustrated.

Ключові слова: методична компетентність, підходи, розвиток методичної компетентності, викладачі гуманітарних дисциплін, інновації, діяльність.

Key words: method competence, method competence development, approaches, teachers of humanitarian subjects, innovations, activity.

Постановка проблеми. Питання ефективної тісної співпраці та взаємодії між викладачами та майбутніми учителями набуває неабиякої актуальності в умовах реформування українського освітнього простору. Важливим чинником є аналіз нормативних документів, що регламентують роботу початкової освіти: Концепція Нової української школи (2016), Закон України «Про освіту» (2017), Державний стандарт початкової освіти (2018 р. зі змінами і доповненнями 2019 р.), Типові освітні програми (2018, 2019), Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2018) та цілої низки інших нормативно-правових актів, які використовуються з метою самоаналізу, самооцінки методичної компетентності, виявлення упущень та потреб викладачів та майбутніх учителів. Так, звертаючись до нормативної бази, науково-методичної літератури, прослідковуємо той факт, що суспільство вимагає від освітніх закладів нового рівня якості освіти. Відповідно до Концепції Нової української школи, Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти освітній процес має базуватися на засадах співпраці та партнерства, які базуються на принципах, закономірностях, компонентах, підходах тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових джерел засвідчують, що підходам, як сукупності способів викладання, навчання та розвитку присвячено цілу низку наукових праць як вітчизняних так і зарубіжних науковців таких як В. Бусел, Дж. Равен, Л. Султанова, Т. Федірчик, С. Соломаха, О. Цюняк, Н. Нікула, О. Пометун, І. Зимньої та інших педагогів та дидактів. У професійній педагогіці немає одностайної думки щодо підходів до розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів, тому ця проблема є предметом подальших перспективних досліджень.

Метою статті є аналіз підходів, які використовуються викладачами гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів з метою розвитку методичної компетентності.

Виклад основного матеріалу. У тлумачному словнику термін «підхід» визначається як сукупність способів, прийомів, розгляду чого-небудь, впливу на когось, щось, ставлення до когось, чогось [2.]. На думку сучасного науковця Л. Султанової, підхід слід розглядати і використовувати як певний вихідний принцип, позицію, основне положення або переконання, оскільки наукові підходи становлять собою методологічну основу, яка дозволяє визначити напрям дослідження. Основною вимогою

до підходу є вимога сучасному науковому світогляду. Тому підходи з'являються, удосконалюються, застарівають і зникають разом з розвитком науки, наукового світогляду, зумовлюючи успіх чи невдачу у вирішенні конкретних проблем [13, с. 218].

На наше переконання, нова освітня парадигма шукає активні шляхи застосування сучасних підходів навчання та виховання. Проаналізувавши чималу кількість науков-методичних матеріалів основними підходами навчання вважаємо компетентнісний, діяльнісний, інноваційний, системний. Означені підходи мають неабиякі переваги та позитивно впливають на здобувачів освіти, зокрема на розвиток особистості, ключових компетентностей, які, в першу чергу, спрямовані на пристосування до життя. Розглянемо їх.

Компетентнісний підхід. Гортаючи історію знаходимо факти, які засвідчують, що вкінці ХХ століття (1980-і рр.) на основі досліджень зарубіжних науковців з'являється широковживаний у сьогоденні методологічний напрям «компетентнісний підхід». За словами науковця К. В. Рудницької, саме компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок майбутніх фахівців у площину формування і розвитку здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях. Це вимагає від викладача змістити акценти у своїй навчально-виховній діяльності з інформаційної до організаційно-управлінської площини [11, с. 241.]. Зазначений підхід є одним із стратегічних підходів навчання в НУШ. Завдяки компетентнісному підходу відбувається повноцінне забезпечення дидактико-організаційних умов, які сприяють розвитку особистості здобувача освіти, саморозвитку особистості викладача та майбутнього фахівця. Проведення освітньої діяльності за допомогою компетентнісного підходу вимагає від останніх широкого володіння фактологічними методично-професійними знаннями та здатності умілого застосування цих знань у практичній діяльності.

В Національному освітньому глосарії вищої школи прописано, що компетентнісний підхід є підходом до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей. Це ключовий методологічний інструмент реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є студентоцентрованим. Будь яка компетентність, зокрема і методична, не є «спадковою». Вона являє собою переорієнтацію в професійно-діяльнісному вимірі з огляду затребуваності в державі, суспільс-

тві, соціумі. Цілісна орієнтація до розвитку та формування методичної компетентності повинна забезпечувати як усвідомлення важливості набуття нових методичних знань, так і відповідності до професійних стандартів. Розвиток методичної компетентності розрахований на багаторічну перспективу з урахування актуального рівня, поетапного самовдосконалення методичних здібностей.

У своєму дослідженні «Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості» О.В. Глузман узагальнює основні ідеї компетентнісного підходу. За його словами, компетентнісний підхід є принципово новим явищем для освіти. Компетентність не є протиставленням знанням, умінням, навичкам, тому формується не тільки під час навчання, а й під впливом друзів, роботи тощо [7, с. 51.].

Компетентнісний підхід, як напрям модернізації освіти, відображає зміст освіти, який не зводиться до знаннєво-орієнтованого компонента, а передбачає набуття цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, вияв компетенцій. Компетентнісний підхід зумовлює не інформованість студента, а розвиток умінь вирішувати проблеми, які виникають у життєвих ситуаціях [5, с.9.]. Спостерігаючи за освітнім вектором сьогодення вважаємо, що компетентнісний підхід виступає ефективним транслятором набуття нових навичок. Фактично йдеться про набуття навичок впродовж життя, відповідно до індивідуальних та вікових психофізіологічних особливостей особистості. Результатом навчання, відповідно до компетентнісного підходу, є формування не стільки професійних якостей майбутнього фахівця, скільки мотиваційних механізмів та чинників розвитку методичної компетентності, своєчасного та систематичного оновлення методичних та методологічних знань. Методична система забезпечення освітнього процесу, зокрема під час викладання гуманітарних дисциплін, визначає рівень сформованості методичної компетентності студента. Це тісний взаємозв'язок завдяки якому зростає методично-професійна майстерність викладача та методико-професійна якість знань студента. Цей взаємозв'язок настільки очевидний, що не потребує додаткових доведень та пояснень.

Є підстави вважати, що реалізація компетентнісного підходу опирається на компоненти методичної компетентності. Рівень сформованості методичної компетентності визначається шляхом оцінювання рівня засвоєння відповідних теоретичних чи практичних знань, загальнонавчальних умінь, навичок, які сприяють продуктивній діяльності майбутнього вчителя. Методична компетентність значною мірою визначає якість, зміст, форми, засоби навчання, діяльність та організацію освітнього процесу у педагогічних коледжах. На думку Т. Сорочан, діяльнісний вимір компетентнісного підходу до навчання дозволяє переорієнтувати навчання з процесу на результат [12, с.10.]. Освітня діяльність, яка побудована на засадах компетентнісного підходу, набуває практично-зорієнтованого та методично-професійного характеру, а це дає змогу усвідомити

майбутньому фахівцю як працювати з методичною інформацією предметно-гуманітарного змісту, зрозуміти динаміку його рівня готовності до професійної діяльності.

Інноваційний підхід. Швидкий розвиток інноваційних технологій став однією з причин зміни та розвитку української освіти. Сучасний інноваційно-освітній менеджмент є надпотужною та невід'ємною складовою розвитку методичної компетентності, насамперед, носія знань, себто викладача, а також майбутнього фахівця. Світ змінюється, освітня траєкторія міняє напрямки, Україна пірнула з головою в гуманітарний контекст цивілізаційних механізмів, які викликають необхідність докорінної зміни освіти, методики, технології організації та провадження освітнього процесу у педагогічних коледжах, закладах фахової передвищої освіти. Сьогодні спостерігаємо тенденцію докорінної зміни системи викладання та навчання, впровадження інноваційних процесів у підготовку фахівців, зокрема й майбутніх учителів. На наше переконання, відбувається методологічний підхід осучаснення освіти. Суспільство потребує не тільки методично обізнаного педагога, а й інноваційно грамотної особистості. Разом з тим, сучасні заклади освіти потребують фахівця, який не лише орієнтується в освітніх інноваціях, але й застосовує їх у своїй роботі, здатний до самореалізації та самостійного інноваційного пошуку, має високий рівень готовності до інноваційної діяльності, уміє генерувати оригінальні й ефективні для суспільства і сучасної школи ідеї, приймати оптимальні рішення в нетипових умовах, креативно мислити та діяти [15, с. 138.].

Для реалізації сучасних методичних нововведень, педагогічних інновацій у закладах фахової передвищої освіти, педагогічних коледжах, потрібні не тільки базові наукові знання, а й переформатування моделі навчання як форми передачі знань, відповідно до яких докорінно зміниться зміст, принципи, закономірності та тенденції розвитку освітньої галузі. Важливим є філософський підхід та розуміння модернізації освіти, яка зорієнтована на інноваційні процеси. Беззаперечними є думки В. Лутая, котрий вважає, що філософське розуміння змісту інновації полягає у створенні нового продукту діяльності людини, що має суспільну значущість та узагальнено характеризується двома ознаками; перетворенням явищ, речей, процесів або інших образів та новизною, оригінальністю продукту діяльності [10]. Створення нового продукту людської діяльності залежить від готовності викладачів та майбутніх учителів інноваційної діяльності як фактору розвитку методичної компетентності. На думку науковця І. Дичківської, готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, що передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії. Саме готовність до інноваційної педагогічної діяльності дослідниця пропонує визначати за рядом показників.

Найважливішим показником, на думку вченої, є усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій на рівні власної педагогічної практики. Наступним кроком до впровадження інноваційної діяльності є знання новаторських методик роботи та інформованість про новітні педагогічні технології, методики проведення експериментально-дослідної роботи, готовність викладачів до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності. Не менш важливими є і володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та зорієнтованість на створення нових [8.].

Інтерес до проблеми впровадження інноваційних підходів у освітній процес зростає. За останній час в Україні зроблено значні кроки на шляху до розширення інноваційної педагогічної діяльності. Державними національними програмами, законами України, нормативними освітніми документами визначено умови та необхідність розв'язання цього надважливого завдання, яке спрямоване на активне використання особистісного ресурсу викладачів. Водночас, варто констатувати, що не зважаючи на пильну увагу держави, ця проблема і досі є невирішена належним чином. Брак досвіду, навчально-методичного забезпечення впливає на розвиток інноваційної освітньої парадигми, оскільки сама інновація являє собою і процес діяльності викладачів, і результат.

Наукові розвідки доводять, що в умовах сьогодення освітня траєкторія педагогічних коледжів, закладів фахової передвищої освіти схиляється до педагогічно-методичної новизни, яка зорієнтована на підготовку майбутніх учителів до інноваційної освітньої діяльності. Однак, побутує думка, що впровадження інноваційної діяльності в освітній процес викладачами гуманітарних дисциплін є результатом творчого пошуку оригінальних та креативних різноманітних рішень, які призводять до розв'язання педагогічних проблем та сприяють розвитку методичної компетентності. Завдяки перебудові та переорієнтації напрямку діяльності викладачів коледжів відбувається незворотній процес подолання стереотипів щодо педагогічного мислення, інтенсивне переосмислення цінностей, які впливають на глибинні методичні перетворення, що стосуються всіх аспектів модернізації освітнього процесу, зокрема й при викладанні гуманітарних дисциплін. Викладачів, котрі є готовими до експериментів, апробацій, впровадження сучасних технологій, нових педагогічних ідей, теорій та методик можна вважати продуктивними інноваторами.

Впровадження інновацій в освітній процес навчального закладу залежить від усіх його учасників: насамперед, викладачів, котрі виступають генераторами ідей та студентів, котрі ще не зовсім визначилися з мотивами та цінностями педагогічної професії. Значення набуває можливість застосування інновацій, які сприяють удосконаленню та оновленню педагогічної думки, водночас, скеровують до розвитку методичної компетентності на основі практичного досвіду. На наше переконання,

інноваційний підхід до розвитку методичної компетентності передбачає істотну зміну завдань освітньої діяльності викладача, мети, змісту, форм та методів його роботи.

Діяльнісний підхід. Як зазначено у філософському енциклопедичному словнику, *діяльність* є формою активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті. Діяльність, яка виходить за межі власної імітації чи спонтанної активності, тобто орієнтована на результат, характеризується цілепокладанням та цілереалізацією. Усвідомлення особливостей діяльності може, з методологічного боку, виступати як особливий діяльнісний підхід, що долає колізію об'єктивного та суб'єктивного, ідеального та матеріального, характеризується цільовими програмами функціонування [14, с. 163-164.].

У великій психологічній енциклопедії знаходимо тлумачення, яке зазначає, що *діяльнісний підхід* (англ. *activity approach*) є сукупністю теоретико-методологічних та конкретно-емпіричних досліджень, в яких психіка і свідомість, їх формування і розвиток вивчаються в різних формах предметної діяльності суб'єкта [6.].

Діяльнісний підхід – це методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами і теоретичними особливостями. Діяльнісний підхід є альтернативним методом у трансляції знань і їх пасивного засвоєння, дозволяє досягти освітніх цілей, що втілюють потреби суспільства і держави [1.].

Проаналізувавши чимало літератури схиляємося до думки, що діяльнісний підхід є сукупною системою, яка базується на принципах взаємопов'язаності діяльності та свідомості, мотивації та розвитку, активності та щоденного аналізу цілеспрямованого професійного перетворення викладачів та студентів.

Цікавими є твердження М. Кірик котра вважає, що діяльнісний підхід – це спеціально організований навчально-виховний процес, на першому плані якого стоять практичні справи, а знання відіграють службову роль, слугують засобом виконання цих справ і засобом навчання. Саме це стає очікуваним результатом освіти і предметом стандартизації на сучасному етапі модернізації освітнього процесу у початковій школі. Опіраючись на Концепцію розвитку педагогічної освіти, Концепцію НУШ науковці стверджують що діяльнісний підхід в освіті означає організацію та управління цілеспрямованою навчально-виховною діяльністю учня в загальному контексті його життєдіяльності – спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу навчання і виховання, особистісного досвіду в інтересах становлення суб'єктності учня. Діяльнісний підхід у початковій освіті передбачає спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію [9, с. 20.].

Діяльнісний підхід до навчання в педагогічних коледжах вимагає чимало зусиль спрямованих на створення нових методів викладання, пріоритетним завданням яких є не передача знань викладачами та засвоєння цих знань студентами. В результаті двосторонньої роботи повинен розвиватись та формуватись конкурентоспроможний фахівець, майбутній учитель з «власним почерком», готовий до змін, новацій, перетворень, модернізаційних задумів, систематичного розвитку методичної компетентності, яка стане результатом його активної діяльності. У процесі навчання студенти мають не просто вивчити навчальний матеріал. Основним показником знаннєвої компоненти діяльнісного підходу вважаємо вміння застосувати вивчений матеріал на практиці, навчитися провадити освітню діяльність самостійно. До маленьких здобувачів, котрі навчаються у школах, має прийти професіонал, який навчить їх діяти індивідуально, опираючись на власний досвід та досвід інших.

Ефективним способом реалізації діяльнісного підходу є навчання студентів впровадження в педагогічну діяльність ігрових методик викладання із можливістю застосування таких інтегрованих «педагогік» як активне навчання, кооперативне навчання, емпіричне навчання, навчання через відкриття, навчання на основі запитів дітей, проблемне навчання, проєктне навчання, Педагогіка Монтессорі.

Проаналізувавши запропоновані методики, взявши до уваги основні характеристики діяльнісного підходу, ми дійшли висновку, що дані методики є надзвичайно важливими для використання у професійній діяльності. Вміле застосування майбутніми учителями запропонованих методик через впровадження діяльнісного підходу матиме неабиякий вплив на всебічний розвиток дитини, зокрема розвиток когнітивних, соціальних, емоційних, фізичних і креативних умінь. Продуктивності навчання додасть цілеспрямована спільна робота, яка побудована на педагогіці партнерства та являє собою трикутник «батьки-діти-вчителі». В умовах діяльнісного підходу досвід, який учні отримали вдома, вони «приносять» з собою до школи, поєднавши його з досвідом, який набувають у закладі освіти. Таким чином зумовлюється краще розуміння отриманого знання, яке приводить до більшої стійкості очікуваних результатів навчання. Тут використовується практична, реальна, пов'язана з життям діяльність, а вчителі виконують швидше роль фасилітатора, ніж наставника.

Завдання викладачів гуманітарних дисциплін полягає у регулярному та постійному діалозі-рефлексії між ними та студентами педагогічних спеціальностей. Для професійного розвитку студентів на засадах діяльнісного підходу не достатньо посадити студентів у аудиторії та начитувати їм матеріал. Потрібне вміле застосування цілої низки освітніх теорій та практик, які пропагуватимуть користь досвіду та його вплив на формування та розвиток методичної компетентності. У своїй білій книзі Рейчел Паркер та Бо Ст'ерне Томсен акценту-

ють нашу увагу на важливості діяльнісного підходу. Науковцями доведено, що такий підхід дає відповідь на всі питання.

Основними показниками діяльнісного підходу вважаємо інтелектуальні, професійні, творчі, інструментальні, інформаційні, інноваційні, комунікативні, соціально-адаптивні вміння та навички.

Системний підхід. На основі досягнень сучасної педагогічної науки розроблено чималу кількість різноманітних підходів до навчання та викладання дисциплін гуманітарного спрямування. Однак існує неупереджена думка щодо самої системності викладання освітнього контенту студентам та опанування ними знаннями, уміннями й фаховими компетентностями. Що ж являє собою системний підхід?

Основоположником сучасного системного підходу до загальної теорії систем вважають Людвіга Фон Бергаланфі, який у своїх наукових доробках зазначає, що виникнення системного підходу є не випадковим. Це своєрідна реакція на тривале використання аналітичних способів дослідження [3, с. 7.]. Авторитетні науковці сучасності Ю.Бех та А. Слєпцов у своїй праці «Філософські проблеми сучасного управління складними системами: ідеї, принципи і моделі» доводять нам, що системою є сукупність об'єктів з їх відносинами і зв'язками, яким притаманні наступні ознаки: цілісність, зв'язність та функція. На переконання вчених, *цілісність* є певною незалежністю системи від зовнішнього середовища і від інших систем. *Зв'язністю* називають наявність зв'язків, що дозволяють за допомогою переходів по них від елемента до елемента з'єднувати декілька будь-яких елементів системи. *Функція* ж характеризується наявністю цілей, що належать системі [4, с. 404]. З цього випливає, що система є загальнометодологічним поняттям, відповідно до якого організація навчального процесу у закладах освіти набуває динамічної спрямованості та потребує системного підходу.

Системний підхід до навчання у педагогічних коледжах зорієнтований на виявлення того, як спрямовано процес підготовки майбутнього педагога на реалізацію формування та розвитку методичної компетентності. Питання взаємодії його частин на всіх рівнях структурної піраміди розглядається як єдине ціле. Структурні елементи організації системного підходу варто розглядати у ракурсі цілісності процесу підготовки майбутніх фахівців як однієї із функцій його впровадження.

Загалом, у педагогіці поняття «системний підхід» розглядається як спрямування на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення у них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну форму. З точки зору філософської думки системний підхід означає формування системного погляду на світ, який бере за основу ідеї цілісності, складної організованості досліджуваних об'єктів та їхньої внутрішньої активності та динамізму [16, с. 28.]. Таким чином системний підхід слід вважати якісним показником росту освіти з подальшим прогнозування розвитку методичної компетентності з урахуванням вимог стейкхолдерів та

роботодавців. Аналізуючи наукові розвідки бачимо, що системний підхід дає чітке обґрунтування усіх систем сучасної освіти, відображає методологічні аспекти та принципи реалізації стратегій її модернізації.

Висновки і перспективи. Проведений аналіз застосування підходів до розвитку методичної компетентності викладачів дає розуміння того, що означене поняття має неабиякий вплив на професійну діяльність. Узагальнюючи вище викладене, вважаємо, що теоретико-методичними засадами розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін є компетентнісний, інноваційний, діяльнісний та системний підходи, реалізація яких сприяє визначенню структурних і процесуальних особливостей розвитку методичної компетентності, забезпечує вибір форм, методів і засобів організації освітнього процесу у педагогічних коледжах, закладах фахової передвищої освіти, орієнтованих на формування методичної компетентності майбутніх учителів.

Інтенсивне поширення означених підходів розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін у закладах фахової передвищої освіти, зокрема в педагогічних коледжах потребує подальшого дослідження.

Список літератури

1. Атанов, Г.А. Деятельностный подход в обучении: учебно-методическое пособие. Донецк: ЕАИ-пресс, 2001. 157 с.
2. Бусел В.Т. (Ред.) Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) 5-те вид. Київ. Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
3. Bertalanffy L. General Systems Theory. A. Critical Review General Systems. 1962.
4. Бех Ю. В. Філософські проблеми сучасного управління складними системами: ідеї, принципи і моделі: монографія. Київ. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012.
5. Болотов В. А. Сериков В. В. Компетентнісна модель: від ідеї до освітньої парадигми. Педагогіка, 2003. № 10. С. 7-13.

6. Велика психологічна енциклопедія. URL: <http://enc.com.ua/velika-psixologichna-enciklopediya/dets-disk/101206-diyalnisnijpidxidupsixologii.html>

7. Глузман О.В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. Педагогіка і психологія, 2000. №2. С. 51-61.

8. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики: навч. посіб. Рівне. Зелент. 2001. 222 с.

9. Кірик М. Нова українська школа: організація учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Львів. Світ, 2019. 136 с.

10. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти. Навч. посіб. Київ. Центр «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. 256 с.

11. Рудницька К.В. Сутність понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» у світлі сучасної парадигми. Наук. вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», 2016. Випуск 1 (38). С. 241-244.

12. Сорочан Т. Характеристика професіоналізму управлінської діяльності керівників шкіл на засадах компетентнісного підходу. Шлях, 2005. №3. С.9-12.

13. Султанова Л.Ю. Теоретичні і методичні засади полікультурної освіти майбутнього викладача вищого педагогічного навчального закладу. Дис. на здоб. наук. ступ. докт. пед. наук. Київ, 2018. 507 с.

14. Філософський енциклопедичний словник. За редакц. В.І. Шинкарука. Київ. Абрис, 2002. 742 с. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf

15. Цюняк О.П. Деякі аспекти формування професійної готовності майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності в закладах вищої освіти. Гірська школа українських Карпат, 2018. № 18. С. 137-143.

16. Шабанова, Ю.О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури. Донецьк: НГУ. 2014.

УДК 37.036

Тупченко В.В.

*Кандидат педагогічних наук, доцент,
Українська інженерно-педагогічна академія, Харків
DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-14-16*

ВИХОВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІНЖЕНЕРНОГО ПРОФІЛЮ

Tupchenko V.V.

*Candidate of pedagogical sciences, associated professor,
Ukrainian Engineering-Pedagogy Academy, Kharkiv*

ART AND AESTHETIC EDUCATION OF ENGINEERING APPLICANTS FOR HIGHER EDUCATION

Анотація

У статті визначено сутність художньо-естетичної культури та її ролі в системі художньо-естетичного виховання здобувачів вищої освіти інженерного профілю. Доводиться важливість виховання художньо-естетичної культури у період навчання у закладі вищої освіти, її здатність розвивати художньо-

естетичні смаки, художньо-образне мислення, творчі здібності здобувачів вищої освіти, а також розвивати художньо-естетичні інтереси. Аналізується особливість художньо-естетичного впливу на виховання духовно-творчої особистості в процесі підготовки майбутніх фахівців інженерного профілю.

Abstract

The article deals with defining of the art and aesthetic concept essence and its role in art and aesthetic education system of engineering applicants for higher education. The importance of art and aesthetic culture education during the period of training in a higher education establishment, its ability to develop art and aesthetic tastes, art and imaginative thinking, creative abilities of applicants for higher education and their art and aesthetic interests as well are proved in the article. The feature of art and aesthetic impact on spiritual and creative personality education in the process of engineering specialists to be training is analyzed.

Ключові слова: культура, художньо-естетична культура, виховання, безперервний розвиток, мистецтво, соціокультурне середовище.

Keywords: culture, art and aesthetic culture, education, continuous development, art, sociocultural space.

У сучасному світі дуже стрімко відбуваються зміни у соціальній, економічній та політичній сферах. У цих змінах генеруються нові вимоги до освіти та виховання всебічно розвиненої, духовно багатой особистості. У сучасному суспільстві виникла потреба у талановитій, активній, творчій особистості, яка здібна безперервно розвиватися, вдосконалюватися, поглиблювати свої знання, творчо вирішувати проблеми і виконувати завдання, особистості, яка готова до творчої та конкурентної реальності. Досягти цієї мети можливо за допомогою системи художньо-естетичного виховання.

Актуальність даної статті визначається протиріччям, яке виникло між потребами суспільства у висококваліфікованих фахівцях, які здатні організувати свою роботу та повсякденне життя на основі художньої культури та недостатньою розробкою процесу виховання художньо-естетичної культури здобувачів вищої освіти в закладах освіти інженерного профілю.

Отже, недостатня розробка проблеми та її практична значущість визначили тему статті: виховання художньо-естетичної культури у здобувачів вищої освіти інженерного профілю.

Мета даної статті – визначити сутність системи художньо-естетичного виховання здобувачів вищої освіти та проаналізувати підходи до вирішення даної проблеми.

Для вирішення мети дослідження були використані методи, традиційні для історико-педагогічних досліджень, зокрема: порівняльно-історичні і системно-структурні – з метою визначення ступеня наукової розробки проблеми; конкретно-пошукові – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукових фактів для вивчення чинників та етапів виховання художньо-естетичної культури; вивчення наукової літератури для узагальнення досвіду організації системи художньо-естетичного виховання здобувачів вищої освіти інженерного профілю.

Культура і художньо-естетичне виховання формують і відображають систему цінностей, вбираючи в себе все найнеобхідніше для виховання творчої мислячої особистості. У процесі виховання відбувається прилучення індивідів до цінностей, переведення їх у внутрішній духовний зміст. На цій основі формується і розвивається здатність людини до естетичного сприйняття і переживання, її естетичний смак і уявлення про ідеал [2].

Виховання художньо-естетичної культури – це не тільки формування потреби особистості в спілкуванні з мистецтвом і його естетичній оцінці, але й розвиток і реалізація художньо-творчих здібностей, перенесення їх в професійну діяльність людини.

Художньо-естетичну культуру здобувачів вищої освіти у різні часи розглядали Б. Шляхов, В. Шульгин, естетичне виховання у технічному закладі освіти – В. Бугайов, естетичну освіту як умову духовного розвитку здобувачів освіти – Н. Бутенко, художню самодіяльну творчість як засіб естетичного виховання майбутніх спеціалістів – З. Гіптерс. На думку Г. Падалки, «у професійній діяльності безпосередньо віддзеркалюється система індивідуального естетичного ставлення фахівця до дійсності» [4, с. 56]. Н. Крилова розглядає органічний зв'язок естетичного виховання з культурою майбутнього спеціаліста та його професійною підготовкою. Вона розкриває естетичний потенціал культури майбутнього спеціаліста, який розглядається у чотирьох вимірах: як джерело і початок, як зв'язки і відношення, як засоби і способи, як можливості і внутрішні ресурси [3].

Зокрема, А. Богуш визначає художньо-естетичне середовище як художньо-естетичний стиль навчального закладу, педагогічний стиль викладацького колективу і колективу вихованців, а педагогічну культуру освітнього закладу як змістовий аспект художньо-естетичного розвитку й морально-духовного виховання людини [1].

Система художньо-естетичного виховання – це розвиток почуття прекрасного, піднесеного, це те, як людина пізнає світ та демонструє своє відношення до оточуючого середовища. Головним компонентом системи художньо-естетичного виховання є мистецтво, яке має великий потенціал для виховання всебічно розвиненої, високоморальної, інтелігентної людини.

Мета художньо-естетичного виховання – формування особистості, яка має здатність адекватно оцінювати проблеми, мобільно реагувати на різні ситуації, які мають моральні і людські пріоритети в сучасному суспільстві. Завдання художньо-естетичного виховання – розвиток художньо-естетичних почуттів, інтересів, смаків, розвиток естетичного відношення до мистецтва, виховання толерантності, почуття відповідальності, емпатії по відно-

шенню до інших людей. Зміст художньо-естетичного виховання – формування особистості, яка здібна гармонійно вибудувати свої відносини з членами колективу, з оточуючим соціумом.

Серед факторів, які зумовлюють стан художньо-естетичного виховання у закладах освіти, наступні: художньо-естетична освіта і естетична інформованість; інтерес до мистецтва і здатність його оцінювати з точки зору загальнолюдського ідеалу; художньо-естетичне середовище; художньо-естетичне ставлення до виконання своїх обов'язків; участь здобувачів вищої освіти у різних художньо-естетичних заходах. Методи, засоби і форми дуже різні, вони, як правило, залежать від об'єму і якості інформації, організації, діяльності, вікового критерію.

Важливо пам'ятати, що увесь той досвід, який сформується у здобувача освіти зараз, піде з ним у систему суспільних відносин, у його майбутнє життя, накопичуючи усе перспективне й інноваційне. Мета підготовки спеціаліста у закладі вищої освіти – сформувати генерацію молоді, яка озброєна не тільки здатністю до вирішення на високому рівні завдань професійної діяльності, але й має особистісні якості висококультурної, високоінтелектуальної, естетично розвиненої людини.

Для певної частини закладів вищої освіти, особливо технічного або інженерного спрямування, виховання художньо-естетичної культури відступає на другий план в системі підготовки спеціалістів, хоча молоді люди, які не спілкувалися з мистецтвом, не відчували художньо-естетичного переживання від сприйняття природи, краси людських стосунків, не відчували насолоди від творення художнього образу в аматорській художній діяльності, навряд чи сформується як всебічно розвинені інтелектуальні особистості, як носії культури.

Однією з провідних тенденцій розвитку системи виховання художньо-естетичної культури у закладах вищої освіти в Україні є визначення її змісту на історико-культурних та національних традиціях українського народу, привнесення в зміст художньо-естетичного виховання регіонального національного компоненту. Художньо-естетична культура суспільства і окремо кожної особистості здійснюється як на основі загальнолюдських культурних цінностей, так і на національних. Таким чином реалізується відомий у педагогіці принцип ку-

льтуровідповідності виховного процесу, який відбувається в конкретному культурно-освітньому просторі і часі.

Аналіз наукових підходів до визначення сутності, змісту, форм і методів виховання художньо-естетичної культури у здобувачів вищої освіти, аналітичних позицій сучасних вчених щодо практики художньо-естетичного виховання дозволяють визначити чинники, що зумовлюють специфіку виховання художньо-естетичної культури у закладах вищої освіти: рівень художньо-естетичної теорії з урахуванням досягнень світової естетичної науки; рівень теорії художньо-естетичного виховання учнівської молоді взагалі і здобувачів вищої освіти зокрема; узагальнення досвіду новітніх технологій художньо-естетичної освіти у закладах вищої освіти як в Україні, так і за її межами; характер навчання у закладах вищої освіти; завдання закладу вищої освіти як культурно-освітнього центру; специфіка здобувачів вищої освіти як соціальної групи; освітньо-культурний простір, в якому знаходиться заклад вищої освіти; певні принципи культурної – субкультурної поведінки у просторі культури взаємодії із здобувачами вищої освіти; взаємодія здобувачів вищої освіти між собою; художньо-естетичний аспект середовища освіти і розвитку особистості.

Таким чином, виховання художньо-естетичної культури у здобувачів вищої освіти інженерного профілю полягає в їх особистісному художньо-естетичному розвитку, формуванню у них світоглядних орієнтацій, потреби спілкування з творами мистецтва та духовного вдосконалення, реалізації та розвитку їх творчого потенціалу в процесі фахової підготовки.

Список літератури

1. Богуш А.М. Культурологічна парадигма в спадщині В.О. Сухомлинського / А.М. Богуш // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 3. – С. 5-12
2. Виховання художньої культури студентів педагогічних ВНЗ / Н.М. Рашидова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2016. – № 5 (74). – С. 171-179
3. Крылова Н.Б. Эстетический потенциал культуры / Н.Б. Крылова // М.: Прометей, 1990. – 144 с.
4. Падалка Г.М. Естетична культура майбутніх вчителів та умови її формування / Г.М. Падалка // Вища і середня педагогічна освіта. – К., 1991. – Вип. 15. – С. 56-61

ECONOMIC SCIENCES

УДК 336.76

Бекбаева Феруза Бахтияровна*доцент, Ташкентский государственный экономический университет,
Узбекистан*

РЫНОК ЦЕННЫХ БУМАГ РАБОТАЕТ КАК РЫНОК УСЛУГ

Bekbaeva Feruza Bakhtiyarovna*Assistant Professor, Tashkent State University of Economics,
Uzbekistan*

SECURITIES MARKET WORKS AS SERVICE MARKET

Аннотация.

В статье рассматривается рынок ценных бумаг как рынок услуг, связанных с выпуском и обращением ценных бумаг. Необходимость и содержание услуг на рынке ценных бумаг обусловлены признаками и свойствами ценных бумаг. Особое внимание уделено услугам, вытекающим из признаков без документальных ценных бумаг.

Abstract.

The article examines the securities market as a market for services related to the issue and circulation of securities. The necessity and content of services in the securities market are due to the characteristics and properties of securities. Special attention is paid to services arising from the signs of uncertified securities

Keywords: *securities market, services market.*

Ключевые слова: *рынок ценных бумаг, рынок услуг.*

INTRODUCTION. The securities market is an integral part of the financial market. Its purpose is to effectively redistribute monetary (financial) resources in the economy using special financial instruments that have the legal status of securities. As a result of the functioning of the securities market, an optimal balance is achieved in meeting the financial needs of recipients and donors, where recipients are economic entities in need of additional financial resources, and donors are owners of surplus financial resources. In the securities market, these entities are called, respectively, the issuer (recipient, borrower) and investor (donor, lender). When redistributing financial resources in the form of a security, the person receiving the monetary resources undertakes to reward the person alienating the monetary resources with a certain monetary reward or its non-property equivalent after a certain period of time. Monetary resources can be transferred for unlimited use with the help of equity securities, then the issuer's obligations in relation to each specific investor are valid for an indefinite period of time. If financial resources are temporarily transferred with the help of debt securities, the issuer is obliged to return the financial resources to the investor (creditor).

But in all cases, the redistribution mediated by the counter movement of securities must meet the requirements of convenience and minimal risk of such an exchange, which implies a clear definition of ownership of both monetary resources and securities.

MATERIALS AND METHODS

Most economists, studying the securities market, define it as a set of economic relations between its participants regarding the issue and circulation of securities. Less often, the securities market is viewed not only

as a set of economic relations, but also as a set of mechanisms, institutions and instruments used to attract investment into the economy by establishing economic relations between those who need investments and those who would like to invest their excess income with the purpose of obtaining new additional income. However, in the economic literature there is another approach according to which the securities market is a multidimensional, "multi-slice" phenomenon. So, V.A. Galanov considers the securities market not only as a market for a special kind of goods, but also as a capital market. The multidimensionality of the securities market, in our opinion, is due to the nature of securities and the nature of the relationship between market participants. The latter include issuers, investors, professional participants and the state, which acts as an issuer, investor and regulator of the securities market. Economic relations of the "issuer - investor" type underlie the securities market as a capital market, since they reflect the investment, stock nature of the relationship between the participants in the redistribution process, as a result of which the issuer is endowed with the necessary financial resources, and the investor gets the opportunity to increase his funds. Investor-investor relations characterize the securities market as a market in which a special commodity, a security, is traded. In the course of circulation, investors receive income from transactions with securities and / or redistribute ownership rights to securities. Integration of professional participants into economic relations makes it possible to define another significant section of the securities market. Relations of the type "issuer - professional participant - investor" or "investor - professional participant - investor" determine the service aspect of the securities market. In

other words, the securities market can be viewed as a market for specific services. The study of three sections of the securities market (movement of securities, investment and service) in conjunction gives a systematic understanding of this economic phenomenon. The concept of the capital market is fundamental in relation to the concept of the securities market itself (in the narrow sense) and the concept of the service market, because the first reflects the essence of financial redistribution, and the second - its form, and the third demonstrates the mechanism of redistribution. However, the economic literature does not pay due attention to the service aspect of the securities market.

DISCUSSIONS AND RESULTS

The securities market-services are specialized services, the need and content of which follows from the

Criterion	Form of issue of a security and method of transfer of rights	
	Documentary, bearer	Undocumented, nominal
Signs securities	Documentary; certification of rights arising from a security; abstractness of fixed securities obligations presentation, i.e. necessity presentation of a security to the issuer (obliged person) for the exercise of rights on it	Information on the obligations of the issuer takes documentary form (documentary); certification of rights arising from security; the abstractness of the obligation fixed in the security; certification of title to a security
Properties valuable paper as a commodity specialkind	Transformation, regulation and recognition by the state, standard and serial production, circulation	
Basic consumer properties securities	Risk, reliability, profitability, liquidity	

The study showed that there are historical differences in the characteristics of documentary and uncertified securities. This is due to the fact that a security is not only an economic, but also a legal concept. Therefore, not every financial instrument is a security, but only one for which the status of a security is fixed by law. The documentary form of the issue of securities stipulates a minimum of types of services provided to issuers and investors by specialized participants in the securities market. This is due to the fact that legally the investor is provided with the independent realization of the characteristics of a security: to certify the right to a security and to certify the rights arising from a security, it is enough to present the security to the investor or issuer. To implement these features in relation to uncertified securities, a specialized institution is required (usually professional participants in the securities market - depositories and / or registrars, which are elements of the securities market accounting system) take on its role. Thus, without the services of the securities market accounting system, the existence of uncertified securities is impossible.

The properties of securities as a special kind of commodity are the same for securities that exist in any form. The transformation of a security lies, first, in the fact that the redistributive nature of this phenomenon is hidden behind the external relations of exchange; secondly, in isolation of the form of its existence from its

basic characteristics of securities. The main characteristics include, firstly, the characteristics of a security, secondly, the properties of a security as a special kind of commodity, and thirdly, the basic consumer properties of a security, as well as the form of issue and the method of transferring rights to a security. Signs of a security are those features by which one can define it as an independent economic and legal phenomenon; properties are those features that distinguish a security from traditional goods and reflect its consumer qualities. Since the main forms of issue and circulation of securities are documentary and non-documentary forms, one should consider the characteristics of securities in relation to each of them.

material (monetary) basis, which requires a special regime for regulating the production (release) and circulation and consumption of such a product. The security combines the obligations of the issuer and the rights of the investor, therefore, both need services that allow them to fulfill their obligations and exercise their rights in the most efficient way. Practice shows that the non-documentary form dictates the need for such services, since the investor's rights to securities are confirmed by entries in the accounts of the accounting system. The circulation of uncertified securities is also impossible without the services of the accounting system. The rest of the properties of a security as a special kind of commodity determine the issuer's need in services related to the construction of securities of new issues, consulting services of an issuance nature. Basic the consumable properties of securities are especially important from the investor's point of view. When they are implemented, risks arise for investors, which can be managed independently if the investor has sufficient qualifications, or redistribute, resorting to the services of specialized institutions, including professional participants, determined as such by virtue of law. The issuer and the investor themselves can realize the corresponding properties of the security, but the process of their direct sale is not always effective because of the risk of unpredictable and undesirable consequences, caused by factors of the micro and macro environment, that is, it is

risky. Therefore, the redistribution of risks is undertaken by professional subjects of the securities market, by providing market participants with securities market services.

CONCLUSION

Thus, the securities market-services for issuers stem mainly from the properties of a security as a special kind of commodity, while the securities market-services for investors are mainly determined by the basic consumer properties of a security. The securities market-services for the state can flow from those and other properties in depending on what role the state plays in the securities market: acts as issuer or investor.

The securities market and the securities market-services are two slices of the same redistribution process, but, of course, they have their own features that allow them to be defined as relatively independent phenomena.

First, they have different objects - securities and services arising from the basic characteristics of securities.

Secondly, the subjects of the securities market are not only issuers, investors, professional participants and the state, but also non-professional (from the point of view of securities legislation) specialized subjects, for example, information and rating agencies, printing companies that issue certificate forms.

Third, the markets differ in their functions: the main purpose of the securities market is to endow issuers with the necessary monetary resources by redistributing them in the economy with the help of securities; and the purpose of the market for the securities market is the redistribution of risks, associated with the issue, circulation and redemption of securities.

The legal framework and the state regulator are the same for the securities market and the securities market in the Republic of Uzbekistan.

Despite the fact that the market for services related to securities is a generally recognized phenomenon, it remains an insufficiently studied phenomenon in the Republic of Uzbekistan.

Hence, problems arise related to the regulation of professional activities in the securities market, with the emergence of unscrupulous financial companies. A deeper study of the securities market as a market for securities-services will make it possible to clarify the criteria for the selection of professional activities, to outline the range of specialized institutions subject to licensing in order to reduce the risks of investors and issuers associated with the movement of securities as a tool for the redistribution of monetary resources in economics.

Reference

1. Batyaeva T.A., Stolyarov I.I. Market securities: textbook. allowance. - M.: INFRAM, 2006. -- 304 p.
2. Borovkova V.A. Stocks and bonds market. - SPb.: Peter, 2005. -- 320 p.
3. Galanov V.A. Securities market: textbook. - M.: INFRA-M, 2007. -- 379 p.
4. Edronova V.N., Novozhilova T.N. Securities market: textbook. allowance. - M.: Magister, 2007. -- 684 p.
5. Ivasenko A.G., Nikonova Ya.I., Pavlenko V.A. Securities market: Instruments and mechanisms of functioning: a tutorial. - 2nd ed., Rev. - M.: KNORUS, 2005. -- 272 p.
6. Marenkov N.L. Securities. - M.: Moscow Institute of Economics and Finance; Rostov n/a: Phoenix, 2003. -- 608 p.
7. The securities market: a textbook for university students studying in economics specialties / ed. E.F. Zhukov. - M.: UNITY-DANA, 2009. -- 567 p.

УДК: 338.242.2

Баданова О.О.

*Казанский (Приволжский) федеральный университет
DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-19-20*

К ВОПРОСУ О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ РЕЗЕРВИРОВАНИЯ ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ (САМОСТРАХОВАНИЯ) НА ПРЕДПРИЯТИИ

Badanova O.O.

Kazan (Volga Region) Federal University

TO THE QUESTION OF SOME ASPECTS OF RESERVING FUNDS (SELF-INSURANCE) AT THE ENTERPRISE

Аннотация

В данной статье рассмотрены некоторые аспекты резервирования денежных средств как способа самострахования предприятия в случае необходимости выплаты компенсации морального вреда. Актуальность темы исследования подтверждается неплатежеспособностью большинства организаций в Российской Федерации. Резервирование денежных средств позволит снизить экономическую нагрузку на предприятие в связи с незапланированными выплатами по компенсации морального вреда.

Abstract

This article discusses some aspects of reserving funds as a method of self-insurance of an enterprise in case of need to pay compensation for moral damage. The relevance of the research topic is confirmed by the insolvency of most organizations in the Russian Federation. Reserving funds will reduce the economic burden on the company due to unplanned payments for compensation for non-pecuniary damage.

Ключевые слова: резервирование денежных средств, судебный акт, компенсация морального вреда, несчастный случай на производстве

Key words: the reservation of funds, judicial act, compensation for non-pecuniary damage, an accident on the production.

Актуальность темы исследования некоторых аспектов резервирования денежных средств на предприятии как вида самострахования связана с неплатежеспособностью большого количества организаций в Российской Федерации.

В соответствии со статьей 151 Гражданского кодекса РФ [1] если гражданину причинен моральный вред (физические или нравственные страдания) действиями, нарушающими его личные немущественные права либо посягающими на принадлежащие гражданину нематериальные блага, а также в других случаях, предусмотренных законом, суд может возложить на нарушителя обязанность денежной компенсации указанного вреда.

При определении размеров компенсации морального вреда суд принимает во внимание степень вины нарушителя и иные заслуживающие внимания обстоятельства. Суд должен также учитывать степень физических и нравственных страданий, связанных с индивидуальными особенностями гражданина, которому причинен вред.

Одними из оснований для незапланированных организациями компенсационных выплат являются судебные акты, вынесенные по итогам рассмотрения обращений граждан (работников предприятий) с исковыми заявлениями к организациям (причинителям вреда жизни и (или) здоровью, вина которых установлена в рамках проведенных расследований в соответствии с Трудовым кодексом РФ) [3] в суды общей юрисдикции Российской Федерации в связи с произошедшими несчастными случаями на производстве [2].

При получении вышеобозначенного судебного акта организация, которую суд обязал выплатить денежные средства в связи с причинением вреда жизни и (или) здоровью гражданина (работника), в течение установленного срока для добровольного исполнения с момента получения постановления судебного пристава-исполнителя обязана произвести выплату или совершить необходимые действия в соответствии с законодательством Российской Федерации, направленные на достаточно кратковременную отсрочку таковой (например, обращение с заявлением в суд для предоставления рассрочки по выплате). В случае обращения гражданина (взыскателя) с исполнительным листом в банковскую организацию, где находится счет организации – плательщика, денежные средства по такому исполнительному листу могут быть списаны

со счета организации. Указанные выплаты не могут быть заранее запланированы организацией и учтены при составлении бюджета на следующий календарный год, в связи с чем резервирование денежных средств в подобных случаях, по нашему мнению, необходимо рассматривать как необходимый вид самострахования организации с целью обеспечения исполнения своих обязательств (например, исполнение платежей по ранее заключенным договорам).

На сегодняшний день существует не так много методик, позволяющих оптимально определить размер резерва денежных средств на предприятии с целью обеспечения исполнения обязательств последующего, что является определенным пробелом с точки зрения практической деятельности.

На основании изложенного, необходимо отметить, что резервирование денежных средств является одним из актуальных и необходимых видов самострахования организации с целью прогнозирования и управления денежными потоками в рамках утвержденного бюджета на текущий календарный год. Также необходимо отметить, что подобное резервирование денежных средств с целью производства компенсационных выплат в связи с причинением вреда жизни и (или) здоровью граждан (работников организаций) является фактором гарантированности обеспечения исполнения денежных обязательств организацией. Методики резервирования денежных средств позволили бы наиболее эффективно и качественно управлять денежными потоками, а также позволили бы улучшить процесс управления предприятием.

Список литературы

1. Интернет-ресурс: Гражданский кодекс Российской Федерации http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/ec459f13483f7f47883f57fda6aace1b2cb86ac4/ (дата обращения: 01.11.2020).
2. Интернет-ресурс: Сведения о пострадавших на производстве по территориям Российской Федерации за 2017 год. http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/wages/working_conditions/# (дата обращения: 15.04.2019).
3. Интернет-ресурс: Трудовой кодекс Российской Федерации http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34683 (дата обращения: 01.11.2020).

Бекбусинова Г.К.,
к.э.н., доцент кафедры «Экономика и инновационный бизнес»
Университета «Туран-Астана», г.Нур-Султан
Абдыгалиева Л.С.,
магистр кафедры «Финансы, учет и оценка»
Университета «Туран-Астана», г.Нур-Султан
Сарсенбаева К.А.
магистр кафедры «Экономика и инновационный бизнес»
Университета «Туран-Астана», г.Нур-Султан

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ СТРАНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Bekbusinova G.K.,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Economics and Innovative Business
University "Turan-Astana", Nur-Sultan
Abdygalieva L.S.,
master of the department "Finance, accounting and evaluation"
University "Turan-Astana", Nur-Sultan
Sarsenbaeva K.A.
Master of the Department of Economics and Innovative Business
University "Turan-Astana", Nur-Sultan

MAIN DIRECTIONS OF FINANCIAL SECURITY OF THE COUNTRY'S SOCIAL SPHERE IN MODERN CONDITIONS

Аннотация.

В статье проведен анализ финансового обеспечения социальной сферы Республики Казахстан. На основе анализа показателей исполнения основных параметров республиканского бюджета за 2013-2019гг. было выявлено, что наблюдается ежегодная тенденция увеличения бюджетного финансирования социального развития казахстанского общества. Проведен анализ расходной и доходной частей бюджета страны, который выявил тенденцию преобладания расходной части над доходной. Сделан вывод, что бюджет страны является основным источником финансовой поддержки социальных сфер Республики Казахстан. Очерчен круг проблем финансового обеспечения социальной сферы Казахстана. Обосновано, что необходимо решать проблему поиска внебюджетных (спонсорство, краудфандинг, венчурное финансирование и др.) источников финансового развития социальных сфер и направлений духовного развития Казахстана.

Abstract.

The article analyzes the financial support of the social sphere of the Republic of Kazakhstan. Based on the analysis of performance indicators of the main parameters of the republican budget for 2013-2019, it was revealed that there is an annual tendency to increase budgetary funding for the social development of Kazakhstani society. The analysis of the expenditure and revenues of the country's budget was carried out, which revealed a tendency for the prevalence of the expenditure side over the revenue side. It is concluded that the country's budget is the main source of financial support for the social spheres of the Republic of Kazakhstan. The circle of problems of financial support of the social sphere of Kazakhstan is outlined. It has been substantiated that it is necessary to solve the problem of finding non-budgetary (sponsorship, crowdfunding, venture financing, etc.) sources of financial development of social spheres and directions of spiritual development of Kazakhstan.

Ключевые слова: финансирование социальной сферы, государственный бюджет, расходы и доходы бюджета, дефицит бюджета, бюджет, ориентированный на результат, эффективность государственного бюджета, внебюджетное финансирование, укрепление государственных финансов.

Keywords: financing of the social sphere, state budget, budget expenditures and revenues, budget deficit, result-oriented budget, efficiency of the state budget, off-budget financing, strengthening of public finances.

Исследование финансового обеспечения социальной сферы Казахстана требует проведения количественно-качественного анализа главного денежного фонда страны на предмет эффективности его исполнения в части реализации стратегических социально-значимых задач устойчивого роста экономики.

Именно государственный бюджет Республики Казахстан в трансформационных условиях является основным источником финансирования приоритетных социально-экономических задач государства: предоставления гражданам гарантий на образование, здравоохранение, социальное обеспечение и социальную помощь низкооплачиваемых слоев

населения, поэтапного повышения размеров пенсий и государственных пособий, а также заработной платы государственным служащим и работникам бюджетных организаций, поддержки реального сектора экономики на основе активизации инвестиционного процесса, финансирования государственных и отраслевых (секторальных) программ, республиканских и местных инвестиционных проектов, укреплению обороноспособности страны и др.

Прежде всего, рассмотрим тенденции последних лет в области сложившихся параметров государственного бюджета, с акцентом на расходную

составляющую в сферах здравоохранения, образования, социальной защиты, культуры, таблица 1.

Как видно из таблицы 1, с 2017 по 2019 гг. ежегодно наблюдается рост основных показателей бюджета республики. За последние 6 лет сумма поступлений в бюджет составила порядка 28 039,7 млрд.тенге. Так, доходная часть увеличилась с 5 179,5 млрд.тенге в 2014 г. до 8 789,0 млрд. тенге в 2019г. Коэффициент роста доходов в бюджет страны за эти годы составил 1,7 раз.

Таблица 1.

Показатели исполнения основных параметров республиканского бюджета за 2014-2020 гг., млрд. тенге

Показатель	Годы						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Поступления	6 375,6	7 354,8	7 730,6	8 775,9	9 800,5	10 146,6	10 568,5
<i>Доходы</i>	5 179,5	5 908,8	6 137,0	7 662,2	9 691,8	8 789,0	10 452,5
Налоговые поступления	3 510,6	3 666,1	3 332,9	4 275,9	4 848,0	5 694,9	6 859,6
Неналоговые поступления	100,7	131,7	162,8	298,2	159,9	151,3	119,8
Поступления от продажи основного капитала	9,0	7,7	8,8	7,8	4,3	2,4	6 885,0
Поступления трансфертов	1 559,2	2 103,3	2 632,5	3 065,2	4 679,5	2 940,4	3 466,1
Расходы	6 316,6	7 431,1	7 469,2	8 881,9	11 550,8	10 120,9	11 933,2
<i>Затраты</i>	5 700,8	6 471,2	6 789,8	7 899,8	10 677,5	9 334,7	11 461,3
Бюджетные кредиты	122,1	118,5	190,8	315,0	282,5	250,3	315,4
Приобретение финансовых активов	167,5	480,0	182,7	286,0	196,3	51,8	156,4
<i>Дефицит бюджета</i>	-718,0	-1081,2	-912,1	-741,2	-1357,0	-729,2	-1 364,6
Примечания – * скорректированный бюджет (составлена автором на основе данных) [1].							

В 2020 году доходная часть бюджета утверждена в размере 9,2 трлн.тенге. Примечательно, что если с 2014г. по 2018г. наблюдался ежегодный прирост в среднем на 1 128,0 млрд.тенге поступлений в казну государства, то в 2019г. они ушли в «минусовую» плоскость, почти на 10% в сравнении с предыдущим годом снизились на 1 370,9 млрд.тенге.

Аналогичная линия роста складывается и в отношении расходной части бюджета. Основную долю расходов составляют различного рода затраты государства. Так, расходы на затраты республиканского бюджета в 2014г. сложились в размере 5 700,8 млрд.тенге, а в 2019г. уже 9 334,7 млрд.тенге, что в процентах составляет рост на уровне 164%. В 2019г. снижение поступлений и соответственно доходов по сравнению с 2018г. имеет место и в показателях расходно-затратной части бюджета, т.е. 10 121 млрд. против 11 550,8 млрд. тенге.

Детально, рассмотрим выполнение доходной части бюджета, поскольку именно формирование притока денежных средств позволяет удовлетворять нужды и потребности государства в реализации социально-востребованных программ и задач общества.

Четыре основных статей образуют доходную сторону бюджета страны: налоговые и неналоговые поступления, поступления от продажи основного капитала и трансфертов.

В структуре доходов именно налоговые поступления являются главным компонентом их пополнения, а уже в самой структуре налоговых поступлений лидерами или так называемыми структурообразующими статьями налогов считаются - налог на добавленную стоимость (НДС) и корпоративный подоходный налог (КПН). В бюджете развитых стран налоговые поступления составляют около 80-90% [1]. Сравним наши показатели с мировым стандартом. Так, расчет доли налоговых поступлений в центральном денежном фонде Казахстана, а именно в ее доходной части показал следующие цифры: в 2014г. 68% - 3 510,6 млрд.тенге; 62% в 2015г. или 3 666,1 млрд.тенге; 54,3% в 2016г. - 3 332,9 млрд. тенге; в 2017г. налогов было собрано в казну на сумму 4 275,9 млрд.тенге или 55,8% от общего дохода; в 2018г. 4 848,0 млрд.тенге составили 50% доходов и в 2019г. 5 694,9 млрд.тенге собранных налогов определили почти 64% доходную часть бюджета страны. Эти цифры позволяют сделать выводы во-первых, об не соответствии отечественных параметров мировым показателям (об их отставании), а во-вторых, говорят об ежегодном снижении доли налоговых поступлений в казну государства, не считая 2019г. когда произошел рост до 64% в сравнении с 50% уровнем в 2018г.

Известно, что в структуре поступлений республиканского бюджета трансферты из областных бюджетов, бюджетов гг.Алматы и Нур-Султан, а

также из Национального фонда формируют статью «Поступления трансфертов». В долевого соотношении доходной части бюджета это порядка 33% от всех доходов. Если в 2014г. это 30,1%, то в 2019г. это 33,4% или 2 940,4 млрд.тенге доходов. Данные анализируемой таблицы, показывают, что в 2018г. произошло резкое возростание трансфертов в республиканский бюджет страны именно из Национального фонда. При этом, надо отметить, что главное не процентное соотношение величины трансфертов к итоговой сумме доходов, а с точки зрения эффективности важно будет обеспечить соблюдение параметра гарантированного трансферта из Национального фонда, который по Закону РК имеет следующие уже в абсолютном значении ориентиры:

- в 2019 году – 2,6 трлн. тенге;
- в 2020 году – 2,3 трлн. тенге;
- в 2021 году и последующие годы - 2 трлн. тенге.

Данные изменения приняты с учетом поэтапного снижения до 2 трлн.тенге в 2021г. Думаем, данные изменения вполне оправданы, поскольку средства из Национального фонда в последние годы стали иметь характер интенсивного использоваться, а вопрос их эффективного использования уже вызывает сомнения. Так, большая часть целевых трансфертов выделяется на увеличение уставного капитала не эффективных квазигосударственных институтов: таких как АО "Фонд национального благосостояния "Самрук-Казана", Национальный управляющий холдинг "Байтерек" и др..

С момента обретения независимости, Казахстан взял курс на построение социально-ориентированного государства, где каждый гражданин будет образован, здоров, духовно развит и т.п., начался путь построения собственной модели социального обеспечения. Точечно отметим те цели и задачи, которые способствовали формированию этой модели:

- поддержка социально-уязвимых и малообеспеченных категорий населения;
- пенсионное обеспечение и расширение продуктивной занятости;
- формирование новой модели системы оплаты труда гражданских служащих в области здравоохранения, социального обеспечения, образования, культуры, спорта, ветеринарии, лесного хозяйства и особо охраняемых природных территорий;
- развитие инфраструктуры жизнеобеспечения граждан и повышение качества жизни.

Ну а те, которые еще так скажем в силах изменить свою реальность и жизненные условия, должны получая соцпомощь, активно трансформироваться в новых условиях - переквалифицироваться, пройти курсы и т.п. На наш взгляд, это вполне адекватная политика со стороны государства.

Новым этапом в развитии социальной политики страны и участия в нем финансовых инструментов воздействия можно считать 2015 год. Так,

именно тогда приняты Концепция новой бюджетной политики и Концепция совершенствования системы государственного планирования, ориентированной на результаты (БОР) [4].

В соответствии с рекомендациями Всемирного банка начался переход к новому способу составления стратегических планов и бюджетных программ, что также связано с концепцией БОР. Был впервые составлен проект 3-летнего бюджета страны на 2016-2018 гг., базируясь при этом на единую бюджетную классификацию расходов. Внесены изменения в Бюджетный кодекс страны с целью эффективной отдачи от расходования бюджетных денег в том числе. На наш взгляд, ценными изменениями того периода стали следующие поправки:

- ставка на достижение результатов;
- введение ответственности первых руководителей государственных органов и руководителей бюджетных программ за недостижение прямых и конечных результатов бюджетных программ.

Принята очень важная, на наш взгляд, инициатива Первого Президента РК Н.А.Назарбаева – программа «Рухани жаңғыру». Как известно, цель данной программы сохранение и приумножение духовных и культурных ценностей казахстанского общества. На реализацию программы «Рухани жаңғыру» в 2017г. было выделено из бюджета 4,2 млрд.тенге.

Таким образом, государственные бюджетные средства продолжают выступать основным источником вложений в развитие образования и науки, сферы здравоохранения, спорта, культуры и туризма. Как показало исследование основная проблема финансового обеспечения социальной сферы Казахстана это ее бюджетное превалирование над небюджетными источниками решения социально-значимых задач. Бюджет страны является основным источником финансовой поддержки социальных сфер республики. О социальном характере бюджета Казахстана говорит почти 50%-ая доля затрат на социальное обеспечение, образование, здравоохранение, культуру, спорт и туризм. Доля затрат на социальный блок складывается в следующем понижающем рейтинге: 1 место – социальное обеспечение и помощь (56%), 2 место – здравоохранение (24%), 3 место – образование (15%), 4 место - культура, спорт, туризм (3,5%) от суммы всех затрат на сферу социального развития.

В проекте бюджета на 2019-2022гг. социальная направленность главного денежного фонда страны также планируется сохранить в следующих цифровых прогнозных значениях:

- на социальное обеспечение и помощь 3,0 трлн.тенге;
- на здравоохранение 1,1 трлн.тенге;
- на образование 583 млрд.тенге;
- на культуру и спорт 78 млрд.тенге.

Финансирование социальной сферы казахстанцев проводится также по линии программы «Әлеуметтік қамқорлық» с общей кассой 444,3 млрд.тенге, в том числе 100 млрд.тенге на ввод

арендного жилья для малообеспеченных многодетных семей, субсидирование льготных кредитов АО «Жилстройсбербанк»; 90 млрд.тенге на улучшение региональной инфраструктуры; 30 млрд.тенге на специальный проект «Ауыл – Ел бесігі».

Из бюджета страны на поддержку отдельных категорий граждан в виде адресной социальной помощи (АСП) в 2020г. – 115 млрд., в 2021г. – 108 млрд.тенге. Поддержку получают люди с ограниченными возможностями: в 2020г. – 12,8 млрд., в 2021г.– 14,9 млрд. тенге [5].

Таким образом, как можно убедиться, бюджетное финансирование социальной сферы Казахстана на среднесрочную перспективу будет оставаться в тренде. В этой связи необходимо решать проблему поиска небюджетных (спонсорство, краудфандинг, венчурное финансирование и др.) источников финансового развития социальных сфер и направлений духовного развития нашей страны. Внебюджетное финансовое обеспечение социальной сферы возможно увеличить за счет развития государственно-частного партнерства (ГЧП). Дополнительно целесообразно повышать эффективность исполнения доходной части государственного бюджета страны. Меры по наращиванию налогооблагаемой базы, сокращению теневых доходов, в том числе за счет интенсификации масштабов безналичных операций полагаем будут способствовать решению разгрузки бюджета и диверсификации дополнительных нефтяных ресурсных вливаний в бюджет страны. Возростание социальных обязательств государства требует получения

большой экономической отдачи от цифровизации налогового и таможенного администрирования. Требуется выработки научно-практических рекомендаций по решению серьезных проблем повышения эффективности государственного аппарата и деятельности квазигосударственных институтов развития. В долгосрочной перспективе, учитывая снижение темпов пополнения доходной части и при этом постоянный рост затрат на социальные нужды возникает задача разработки стратегических подходов укрепления государственных финансов. Необходимо больше задействовать арсенал стимулирования косвенными рыночными методами развитие предпринимательства, активизации деловой среды в стране.

Библиография

1. Исполнение бюджета РК / Официальный интернет-ресурс Министерства финансов Республики Казахстан. URL: <http://www.minfin.gov.kz>
2. Обзор основных параметров республиканского бюджета на 2013 – 2019 годы / Официальный интернет-ресурс Министерства финансов Республики Казахстан. URL: <http://budget.kz>
3. V. Delas, E. Nosova, O. Yafinovich Financial Security of Enterprises // Procedia Economics and Finance. 2015. Volume 27. P. 248-266
4. О Концепции совершенствования Системы государственного планирования, ориентированной на результаты. URL: <http://adilet.zan.kz>
5. 45% казахстанского бюджета расходуется на социальную сферу. URL: <https://inbusiness.kz>

UDC 658.8:004.738.5

Bohdaniuk Olena,
PhD, Associate Professor
Li Yelyzaveta
Student

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

DEVELOPMENT OF INTERNET MARKETING IN UKRAINE

Abstract

The article examines the development of Internet marketing in Ukraine. The authors emphasize that the combination of Internet and advertising opportunities today opens up a wide range of opportunities for online advertising and determines the benefits of Internet marketing. It is investigated that in modern conditions enterprise will not have an advantages in competition without using the means of Internet marketing.

Key words: Internet marketing, advertising, online store, management process, Ukraine

In recent years, the development of information technology has allowed to form a virtual environment with special features: the possibility of dynamic business development, the absence of territorial and political restrictions. These features of the Internet environment have been transformed and developed modern business processes, providing additional opportunities for their optimization and efficiency, creating the conditions for "reassessment" of parts of the business, as well as a virtual environment. Modern business processes include Internet marketing as one of its integral

components. Nowadays, almost no effective advertising campaign will take place without Internet marketing. The Internet marketing sector is constantly growing, as evidenced by the emergence of more and more new commercial sites.

Today, the combination of Internet and advertising opens up a wide range of opportunities for online advertising and determines the benefits of Internet marketing. At the same time, Internet advertising requires much fewer costs, both financial and physical, and the management process of the advertising is fully auto-

ated and includes more flexible settings of the components of the advertising campaign. The advantages of Internet marketing are not only that it is possible to clearly reach the target audience. It offers flexible management of advertising communications. Thus, even rather modest advertising budget guarantees the maximum return. For the current economic situation, Internet marketing is almost a panacea for advertising. And this applies to a variety of different areas of business [1, p. 65].

For example, online stores have many advantages over traditional ones:

- allow to save time of buyers for search and selection of the goods;
- use social networks, the most famous search engines, which provides coverage of a wide audience of potential buyers in different regions and countries;
- provide a detailed description of the product, reviews of other buyers;
- provide communication and search in several languages;
- allow to quickly place an order and calculate the cost of delivery;
- the buyer can choose the type (delivery by courier, pickup, etc.), payment (by card or through the terminal) and terms of delivery of goods;
- the buyer has an opportunity to select modification and a complete set of the goods, to make non-standard orders, for example, clothes with non-standard parameters;
- online store keeps a history of relations with the buyer, provides discounts to loyal customers, implements various loyalty programs;
- possible return of goods by the buyer under certain conditions, which are pre-agreed;
- buyers have the opportunity to leave their feedback on the product, terms of service, certain wishes;
- there are new forms of delivery of goods to customers, which are located in business centers, near subway stations, railway stations. The buyer can come in at any time and pick up the goods, which is convenient for people with unstable schedules [2, p. 64-74].

The audience of Internet users is a significant part of the population of Ukraine, and the most active and educated one, which is unevenly distributed among the regions of the country. Statistics show that the size of the domestic Internet audience is growing rapidly. Thus, the potential opportunities for the use of modern technologies and tools of Internet marketing in Ukraine are quite significant [3, p.1].

71% of Ukrainians (22.96 million) regularly use the Internet. This is stated by the Research Holding Factum Group of Ukraine.

According to the study, 21 million people have the Internet at home (65%). According to the dynamics of Internet penetration, in the third quarter of 2019, 71% use the Internet once a month or more often, this is 7 percentage more than in the first quarter of this year (64%). In cities with a population of more than 100,000, the number of Internet users increased by 3 percentage (74%) than in 2018 (71%). They make up 42% of all Internet users in Ukraine. Cities with a population of less than 100,000 regularly use the network by 7 percentage (70%) more than last year (63%). They make up 29% of the total number of users, and 29% are villagers.

The growth of Internet use can be traced in the villages, so in 2019 the figure increased by 5 percentage (58%), in 2018 the figure was 53%. The study shows that 52% of women and 47% of men use the Internet the most. The largest number of users is among people aged 25-34 (25%). The second place in use is occupied by users aged 35 to 44 years - 21%. 18% - people aged 45 to 54, adolescents and young people aged 15 to 24 are only 15%. 12% - aged 55 to 64 years and 8% of people over 65 years.

The survey was conducted in August-September 2019, through a face-to-face interview at the respondent's place of residence. The survey used technical means - tablets, representative of the population of Ukraine, aged 15 years and older. The Autonomous Republic of Crimea and the occupied territory of Luhansk and Donetsk oblasts are excluded from the study. The size of the general population is 32.13 million people [4].

Thus, Internet marketing is the best way to develop small and medium-sized businesses, because it requires minimal funds to promote and advertise goods, gaining a new target audience, market segmentation, waging an effective war with competitors. Internet marketing should help the company not only to stay on float, but also to maximize profits, be a market leader, get the image of a prestigious company. In modern conditions, no company will have an advantage in competition without the use of Internet marketing.

References:

1. Cherdantseva I. G. Trends and prospects for the development of Internet marketing in Ukraine. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1086/>
2. Ilyashenko S. M. Modern trends in the use of Internet technologies in marketing. Marketing and Innovation Management. 2011. No 4. Vol. II. p. 64-74.
3. Pryshlyak K. V. Advantages and prospects of Internet marketing development. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/181-1.pdf>
4. Research holding Factum Group Ukraine. URL: <https://factum-ua.com>

Мухутдинова Ильзира Рамилевна

Магистр

3 курс, профиль «Экономика бизнеса»

*Набережночелнинский институт (филиал) ФГАОУ ВО «Казанский (Приволжский) федеральный университет», г.Набережные Челны
Россия, г. Набережные Челны*

ПОНЯТИЕ И РОЛЬ КАЛЬКУЛИРОВАНИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ В УПРАВЛЕНИИ ПРОИЗВОДСТВОМ И СИСТЕМЫ УЧЕТА ЗАТРАТ

Mukhutdinova Ilzira Ramilevna

master

3 course, profile "Business Economics"

*Naberezhnye Chelny Institute (branch) FGAOU VO "Kazan (Volga Region) Federal University", Naberezhnye Chelny
Russia, Naberezhnye Chelny*

CONCEPT AND ROLE OF CALCULATION PRODUCT COST IN MANUFACTURE MANAGEMENT AND SYSTEM OF COST ACCOUNTING

Аннотация

В данной статье рассмотрены основные проблемы калькулирования себестоимости продукции в управлении производством. Цель написания статьи – проанализировать наиболее выгодную систему учета затрат. Также перечислены и описаны виды калькуляций, сущность, задачи и объект калькулирования.

Abstract

This article considers the main problem of calculation product cost in manufacture management. The purpose of this article is to analyze most profitable system of cost accounting. Types of calculations, concept, tasks and an object of calculation are also listed and described.

Ключевые слова: *калькулирование, система учета затрат, себестоимость, стандарт-костинг, директ-костинг, плановая калькуляция, издержки.*

Keywords: *calculation, system of cost accounting, cost price, standart costing, direct costing, planned costing, costs.*

Самой важной на сегодняшний день проблем методологии и практики отечественного бухгалтерского учета является проблема содержания текущих издержек производства и обращения, учета и калькулирования себестоимости продукции, работ или услуг и способа образования финансовых результатов деятельности организаций.

Еще пару лет назад отечественная система бухгалтерского учета трат на производство обеспечивала получение сведений обо всех фактически понесенных в производственном процессе издержках; калькулирование полной фактической себестоимости продукции, работ или услуг в основном для целей государственного ценообразования. На протяжении многих лет действовали основные положения по планированию, учету и калькулированию себестоимости продукции на промышленных предприятиях. При этом большая часть системы не востребовалась, потому что отсутствовал стимул снижения затрат на производство, а это означает, что и управления процессом формирования себестоимости в организации. В этом и кроется одна из причин того, что на практике не нашел широкого использования и в деталях разработанный теоретически нормативный метод учета себестоимости и калькулирования, аналог западной системы "стандарт-кост".

Усилия организаций в основном были направлены на выполнение государственного плана.

Учет и анализ в России на протяжении многих лет развивались параллельно, независимо друг от друга. Данные учета служили для составления внешней отчетности, калькуляций и ведении ведомостей, где был построен анализ. На принятие управленческих решений на уровне предприятия несущественно повлиял и учет, и анализ.

В условиях финансово-хозяйственной самостоятельности организаций, трудности их ориентации в рыночных условиях сильно увеличивается роль учета и анализа как одного инструмента для решения всевозможных управленческих проблем.

Важным условием для получения прибыли является определенная степень совершенствования производства, которая дает гарантию для увеличения выручки от реализации продукции над затратами по ее производству и сбыту. Схема: «Затраты-объем производства-прибыль», является цепочкой, формирующей прибыль. Поэтому данные этой цепочки должны находиться под постоянным вниманием и контролем.

Основываясь на вышесказанном, можно сделать заключение о том, что учет расходов на производство и калькулирование себестоимости является

одним из главных участков работы управленческого учета, который дает информацию о составе издержек и их анализе для принятия объективных управленческих решений.

Чтобы четко понимать, какие аспекты дают результаты для снижения себестоимости, при этом не затрагивая качество реализуемой продукции, необходимо изучить современные методы и системы учета затрат и калькулирования себестоимости продукции с учетом выявления их недостатков и преимуществ.

Калькуляция - это расчет себестоимости продукции. В экономической литературе калькулирование означает систему экономических вычислений себестоимости отдельных видов продукции, выполненных работ или услуг и поэтому, во время калькулирования соизмеряются затраты на производство с количеством реализованной продукции и формируется себестоимость единицы продукции [6,8]

При этом задачей калькулирования считается определение издержки, которые приходятся на единицу продукции, услуги или работы, предназначенных для реализации, а также внутреннего использования.

Объектом калькулирования являются виды продукции (работ, услуг) организации, которые предназначены для продажи на рынке.

Различают плановую, сметную, а также фактическую калькуляции. Данные калькуляции показывают расходы на производство и реализацию единицы конкретного вида продукции в разрезе калькуляционных статей.

Плановая калькуляция составляется на плановый период на основе касающихся на начало периода норм и смет. Сметная калькуляция исчисляется при проектировании других производств и разработке вновь осваиваемых изделий при недостатке норм расхода. Отчетная калькуляция отражает комплекс всех существующих затрат на производство и реализацию готовой продукции. Последний вид калькуляции применяется для проверки за совершением плановых заданий по уменьшению затрат различных видов продукции, а также для анализа и динамики себестоимости.

Таким образом, калькулирование дает возможность изучить себестоимость, которая была получена при процессе производства конкретного продукта.

Калькулирование формируется в соответствии с конкретными принципами, такими как [8,4]:

- неизменность принятой методологии учета издержек на производство и калькулирование себестоимости продукции на протяжении года;

- правильное и рациональное отнесение расходов по отчетным периодам. Также необходимо акцентировать внимание на принцип начисления, сущность которого состоит в том, что операции отражаются в бухгалтерском учете в момент их совершения и не увязываются с денежными потоками. Доходы и расходы, которые получены в отчетном периоде, считаются доходами и расходами данного периода в независимости от фактического

времени получения денежных средств. Доходы и расходы, которые не относятся к отчетной дате, не признаются доходами (расходами) отчетного периода, даже если деньги по ним поступили или перечислены в данном периоде.

- целостность отражения в учете всех финансово-хозяйственных операций и документальное подтверждение совершенных расходов, оформленные первичными документами;

- возможность подтверждения производственной направленности затрат;

- разделение в учете текущих затрат на производство и капитальных вложений;

- закрепление объектов учета затрат, объектов калькулирования и калькуляционных единиц, т.е. группировка и отражение затрат по структурным подразделениям, видам продукции, элементам и статьям расходов. В основном объекты учета затрат и объекты калькулирования сходятся. Объектами учета затрат являются места их возникновения, виды и группы однородных продуктов. Структурные единицы и подразделения предприятия, где происходит изначальное потребление производственных ресурсов (рабочие места, бригады, цехи и т.п.) в управленческом учете называют местом возникновения издержек.

- выбор метода учета затрат и калькулирования себестоимости продукции.

В современной практике применяют несколько систем учета затрат. Это калькулирование себестоимости с включением всех затрат (absorption costing) или только переменных затрат (variable costing), последний метод называется директ — костинг (direct costing) при расчете себестоимости единицы продукции, а также с использованием нормативных затрат (standard costing).

Учетная методология предоставила возможность использования элементов западной системы "директ - костинг", суть которой содержится в раздельном учете прямых (переменных, производственных) и периодических (постоянных) затрат и калькулирования неполной (ограниченной) себестоимости.

Преимущества "директ-костинг" состоят в уменьшении трудоемкости, упрощенном варианте учета. Уменьшение трудоемкости реально при организации учета на малых предприятиях. Вторая особенность - это создание единой системы управленческого учета, которая необходима в условиях рынка на средних и крупных предприятиях, со сложной внутренней структурой, то есть создание внутренней единой системы управления себестоимостью.

Стандарт-костинг (standart costing) – это система учета затрат и калькуляции себестоимости с применением нормативных затрат. Система появилась в Америке в начале 1930-х годов, в то время, когда США переживали экономический кризис.

В основе системы стандарт-костинг содержатся следующие принципы: нормирование затрат по элементам и статьям затрат, осуществление нормативных калькуляций на изделие и его составные

части, отдельный учет нормативных затрат и отклонений, исследование отклонений, а также определение калькуляции при изменении норм.

По мнению российских профессионалов, наиболее точной является калькуляция по прямым (переменным) расходам, которая получается при калькулировании по системе "директ-костинг". В этом случае в калькуляцию входят затраты, которые связаны с осуществлением данного изделия. Поэтому критерием точности исчисления себестоимости изделия должна быть не цельность включения затрат в себестоимость, а способ их начисления на то или иное изделие.

При калькулировании по прямым (переменным) затратам лучше организован контроль за уровнем рентабельности, так как себестоимость не меняется в результате разделения косвенных затрат.

Система управленческого учета должна распределять издержки по двум основным группам объектов: подразделениям и продукции. Данное действие осуществляется в две стадии - сбор расходов по центрам затрат и начисление их на конкретную продукцию, формируемую в данном цехе, подразделении.

Список литературы:

1. Храмова Е.А., Гришанова К.А. Современные системы учёта затрат на производство // Проблемы науки. 2017. №4(17).
2. Козлова М.Э., Кузнецова Д.В. Директ-костинг: особенности учета затрат за рубежом и возможности применения российским бизнесом // Финансы, налоги и учёт в странах дальнего и ближнего зарубежья: инновационные решения. 2017. С. 228-232.
3. Шерева А.А., Юрьева О.А. Международный опыт учёта производственных затрат // Современные тенденции развития науки и технологий Сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции. 2017. С. 135-139.
4. Грибанова О.В., Щенникова Е.И. «Теория бухгалтерского учета»: Учебное пособие. М.: МГИУ. 2014. 240 с.
5. Замбжицкая Е.С., Щепотьева Е.Ю., Точилкина В.П. Применение современных методов учета затрат и калькулирования себестоимости продукции в российской практике учёта // Теоретические и прикладные аспекты соврем. науки. 2015. №7/8. С. 58-65.
6. Храмова Е.А., Гришанова К.А. Современные системы учёта затрат на производство // Проблемы науки. 2017. С. 68-69.

Prylutskiy Anatolii

Vinnitsa National Agrarian University

DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-28-34

PROBLEMS OF INSURANCE MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

Abstract

The necessity of insurance market functioning as one of the national economy strategic sectors is discussed in the article. It is revealed that in addition to the implementation of the compensation function, insurance can greatly contribute to solving a number of state's macroeconomic tasks by accumulating savings in the form of insurance premiums and turning them into investments. The estimation of insurance penetration level showed that modern insurance market of Ukraine is still at a rather low level of development. The main factors influencing the functioning of the insurance market in Ukraine are: the continuation of the military conflict in the country; restriction of consumer's (insurers) effective demand due to the lower level of free income of the population and economic entities; devaluation of the national currency; loss of individual insurers' deposits as a result of liquidation of a significant number of banking institutions; reduction of liquidity of the stock market, etc. Quantitative and qualitative analysis of the dynamics of the insurance companies main indicators of the performance showed that the Ukrainian insurance market the main indicators of development have a positive dynamics, but its functional and institutional characteristics in general do not correspond to the national economy real needs. It is established that at present, the effective functioning of the insurance market in Ukraine is hampered by the lack of a unified state strategy regarding the development of the insurance services market in the country. Among other factors we can name the following: instability of the economic situation in the state; low level of insurance culture and financial education of citizens and participants of the insurance market; lack of liquid financial instruments for effective investment policy; low level of capitalization of domestic insurers (insufficient capitalization of insurance companies makes it impossible to insure large-scale risks in the energy, environmental and financial spheres); delay in introducing of compulsory medical, agrarian and pension insurance with the participation of insurers; low level of services' quality provided by individual insurers, etc.

Key words: *insurance; insurance market; insurance companies; insurance payments; insurance premiums.*

The total number of insurance companies as of December 31, 2019 was 233, including life insurance companies 1 - 23 companies, non-life insurance companies - 210 companies (as of December 31, 2018 - 281 companies, including life insurance companies) "- 30

companies, IC" non-life "- 251 companies). The number of insurance companies has decreased significantly, so in 2019 compared to 2018, the number of companies decreased by 48 insurance companies, compared to 2017 decreased by 61 insurance companies.

In 2019, the share of gross insurance premiums in relation to GDP was 1.3%, which is 0.1 percentage points less than in 2018; the share of net insurance premiums in relation to GDP remained at the level of 2018 and amounted to 1.0%.

Compared to 2018, the volume of gross insurance premiums increased by UAH 3,633.7 million (7.4%), the volume of net insurance premiums increased by UAH 5,161.7 million (15.0%).

The increase in gross insurance premiums occurred in the following types of insurance: motor insurance (CASCO, OTSPV, "Green Card") (increase in gross insurance payments by UAH 2,135.1 million (16.5%)); health insurance (increase in gross insurance payments by UAH 983.6 million (28.2%)); life insurance (increase in gross insurance payments by UAH 717.9 million (18.4%)); medical expenses insurance (increase in gross insurance payments by UAH 539.6 million (40.1%)); insurance against fire risks and natural disasters (increase in gross insurance payments by UAH 249.2 million (5.5%)); property insurance (increase in gross insurance payments by UAH 164.6 million (2.6%)); accident insurance (increase in gross insurance payments by UAH 118.0 million (6.7%)). At the same time, gross insurance premiums for financial risk insurance decreased (decrease in gross insurance payments by UAH 737.9 million (14.4%)); aviation insurance (reduction of gross insurance payments by UAH 338.0 million (32.4%)); third party liability insurance (reduction of gross insurance payments by UAH 328.5 million (12.8%)); cargo and luggage insurance (reduction of gross insurance payments by UAH 64.0 million (2.2%)).

The share of net insurance premiums in gross insurance premiums for 2019 was 74.7%, which is 5.0 percentage points more than in 2018.

During the analyzed period, the number of concluded insurance contracts decreased by 4,153.8 thousand units (or 2.1%), while the number of voluntary insurance contracts increased by 330.4 thousand units (or 0.5%). including the number of concluded medical insurance contracts increased by 2,023.9 thousand units (or 45.4%), the number of concluded third party liability insurance contracts increased by 942.0 thousand units (or 58.6%), the number of concluded accident insurance contracts decreased by 3,507.5 thousand units (or 9.3%). The number of concluded compulsory insurance contracts decreased by 6,369.1 thousand units (or

by 4.8%) due to a decrease in the number of transport accident insurance contracts by 6,929.9 thousand units (5.6%).

The volume of gross insurance payments / indemnities compared to 2018 increased by UAH 1,474.9 million (11.5%), the volume of net insurance payments increased by UAH 1,607.9 million (12.9%). Gross insurance payments from such types of insurance as increased: auto insurance (increase in gross insurance payments by UAH 883.1 million (15.1%)), health insurance (increase in gross insurance payments by UAH 507.4 million (24.2%)), cargo and luggage insurance (increase in gross insurance payments by UAH 92.8 million (76.0%)). At the same time, gross insurance payments on property insurance decreased (decrease in gross insurance payments by UAH 263.1 million (18.5%)), life insurance (decrease in gross insurance payments by UAH 129.0 million (18.3%)).

The level of gross payments compared to the same period in 2018 increased by 1.0 percentage points and amounted to 27.1%. The level of net insurance payments as of December 31, 2019 was 35.5%, which is 0.6 percentage points less compared to the same period last year.

A high level of gross and net insurance payments is observed for health insurance - 58.2% and 61.0%, for types of voluntary personal insurance - 36.1% and 40.0%, for types of non-state compulsory insurance - 39.0% and 39.4% respectively.

Outgoing reinsurance operations in 2019 decreased by 6.8% from UAH 17,940.7 million to UAH 16,713.4 million due to a decrease of UAH 1,528.0 million (10.2%) in the amount of reinsurance with resident insurers. At the same time, reinsurance operations with non-resident insurers increased by UAH 300.7 million (10.0%).

Insurance reserves as of December 31, 2019 increased by UAH 2,583.2 million (9.6%) compared to the same date in 2018, while life insurance reserves increased by UAH 938.6 million (10.1%), technical reserves - by UAH 1,644.6 million (9.3%).

Compared to the same date in 2018, such indicators as total assets of insurers increased by UAH 373.5 million (0.6%), of which assets defined by law to cover insurance reserves - by UAH 3,943.4 million (9.7%).

The main indicators of the insurance market and its dynamics are presented in table 1.

The main indicators of the insurance market and its dynamics

	2017	2018	2019	Growth rates	
				2018/ 2017	2019/ 2018
				%	%
Number of insurance contracts concluded during the reporting period, thousand units					
Number of insurance contracts concluded during the reporting period, thousand units					
Number of contracts other than contracts with compulsory insurance against accidents on transport, in including:	70 658,2	77 495,0	80 271,1	9,7	3,6
- with physical insurers persons	66 915,2	72 460,2	73 440,1	8,3	1,4
Number of contracts required personal insurance against the unfortunate cases on transport	114 824,7	123 582,5	116 652,6	7,6	-5,6
Insurance activity, UAH million					
Gross insurance premiums, including:	43 431,8	49 367,5	53 001,2	13,7	7,4
on life insurance	2 913,7	3 906,1	4 624,0	34,1	18,4
Gross insurance payments, including:	10 536,8	12 863,4	14 338,3	22,1	11,5
on life insurance	556,3	704,9	575,9	26,7	-18,3
The level of gross payments,%	24,3%	26,1%	27,1%	-	-
<i>Net insurance premiums</i>	28 494,4	34 424,3	39 586,0	20,8	15,0
<i>Net insurance payments</i>	10 256,8	12 432,6	14 040,5	21,2	12,9
Level of net payments,%	36,0%	36,1%	35,5%	-	-
Reinsurance, UAH million					
Paid for reinsurance, that is number:	18 333,6	17 940,7	16 713,4	-2,1	-6,8
- to reinsurers-residents	14 937,4	14 943,2	13 415,2	0,04	-10,2
- non-resident reinsurers	3 396,2	2 997,5	3 298,2	-11,7	10,0
Reimbursed payments reinsurers, including:	1 208,2	2 459,	2 508,2	103,5	2,0
- resident reinsurers	280,0	430,8	297,8	53,9	-30,9
- non-resident reinsurers	928,2	2 028,2	2 210,4	118,5	9,0
Received insurance premiums from non-resident reinsurers	46,1	48,4	56,8	5	17,4
Reimbursed payments non-resident reinsurers	13,8	44,4	8,9	221,7	-80,0
Insurance reserves, UAH million					
The amount of formed insurance reserves	22 864,4	26 975,6	29 558,8	18	9,6
- life insurance reserves	8 389,6	9 335,1	10 273,7	11,3	10,1
- technical reserves	14 474,8	17 640,5	19 285,1	21,9	9,3
Assets of insurers and authorized capital, UAH million					
Total assets of insurers (according to form 1 (P (S) BU 2))	57 381,0	63 493,3	63 866,8	10,7	0,6
Assets defined in Art. 31 of the Law Of Ukraine "About insurance" for presentation of insurance funds reserves	36 084,6	40 666,5	44 609,9	12,7	9,7
The amount of paid-in authorized capital	12 831,3	12 636,6	11 066,1	-1,5	-12,4

The number of insurance companies (IC) as of December 31, 2019 was 233, of which 23 life insurance companies ("Life" insurance companies) and 210 insurance companies that provided types of insurance other than life insurance ("non-life" insurance companies). In 2019, the number of insurance companies decreased by 48 insurance companies.

Table 2

Number of insurance companies in 2017–2019

Number of insurance companies	As of 12/31/2017	As of 12/31/2018	Changes in 2019		As of 12/31/2019
			imported information	excluded information	
the total number o	294	281	9	57	233
incl. SC "non-Life"	261	251	9	50	210
incl. CC "Life"	33	30	0	7	23

Gross insurance premiums received by insurers in insurance and reinsurance of risks from policyholders and reinsurers in 2019 amounted to UAH 53,001.2 million, which is UAH 3,633.7 million more than in 2018 and UAH 9,569.4 million more compared to since 2017.

Table 3

The structure of gross insurance premiums for 2017-2019

	2017	2018	2019	Growth rates	
				2018/2017	2019/2018
UAH million					
Number of insurance contracts concluded during the reporting period, thousand units					
Gross insurance premiums, of which:	43 431,8	49 367,5	53 001,2	13,7	7,4
from insured individuals	15 555,6	18 431,0	21 632,0	18,5	17,4
from legal entities	12 937,7	17 348,1	19 034,8	34,1	9,7
from reinsurers	14 938,5	13 588,4	12 334,4	-9,0	-9,2

For 12 months of 2019, the amount of gross premiums received by insurers from types of insurance other than life insurance amounted to UAH 48,377.2 million (or 91.3% of the total amount of insurance premiums), and life insurance - UAH 4,624.0 million (or 8.7% of the total amount of insurance premiums). Net insurance premiums for 2019 amounted to UAH 39,586.0 million is 74.7% of gross insurance premiums. Net insurance premiums for in 2018, they

amounted to UAH 34,424.3 million, or 69.7% of gross insurance premiums.

The volume of gross insurance premiums for 2019 increased compared to in 2018, by 7.4%, compared to 2017, they increased by 22.0%. Pure insurance premiums increased by 15.0% compared to 2018, and by 38.9% compared to 2017.

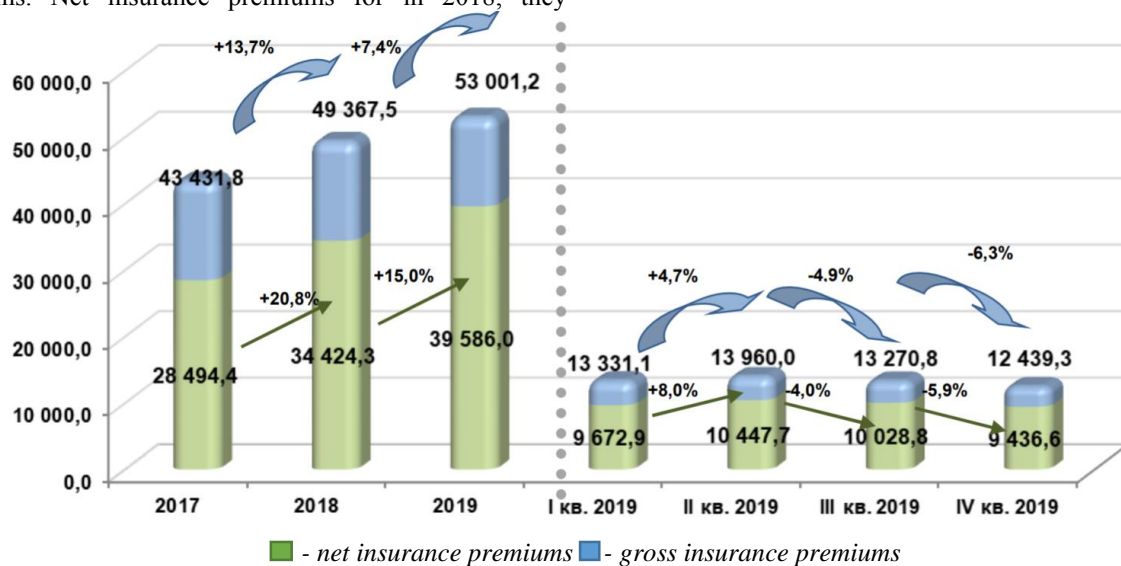

Fig. 1. Dynamics of insurance premiums for 2017–2019 (UAH million)

Concentration of the insurance market on the receipts of gross insurance premiums as of 31.12.2019 are presented in table 4.

Concentration of the insurance market for 2019

First	life insurance		non-life insurance	
	Receipts awards (UAH million)	Fraction In the market, %	Receipts awards (UAH million)	Fraction market, %
First 3	2 122,1	54,3 6	834,4	15,0
First 10	3 783,9	96,9	18 022,2	39,6
First 20	3 904,8	100,0	28 119,4	61,9
First 50	x	x	40205,5	88,4
First 100	x	x	44 497,5	97,9
First 150	x	x	45 310,6	99,7
Total by market	3 906,1	100,0	45 461,4	100,0

Thus, despite the significant number of companies, in fact in the insurance market the main share of gross insurance premiums - 98.1% - is accumulated by 100 non-life insurance companies (47.6% of all non-life insurance companies) and 96.7% - 10 Life Insurance Company (43.5% of all Life Insurance Companies).

In the life insurance market, the Herfindahl-Hirschman Index (NRI) amounted to 1,517.18 (in 2018 - 1,441.37), in the risk insurance market it was 230.88 (in 2018 - 247.95). In general, the Herfindahl-Hirschman Index in the insurance market amounted to 203.90 (in 2018 - 219.29).

Increase in net insurance premiums for 2017 (+ 15.0% or UAH 5,161.7 million) took place under the following types of insurance: car insurance (+ 17.8% or UAH 2,080.5 million), health insurance (+ 31.6% or UAH 1,025.7 million) UAH), life insurance (+ 18.4% or UAH 717.9 million), medical insurance costs (+ 53.4% or UAH 587.1 million), financial risk insurance (+ 29.3% or UAH 487.4 million), property insurance (+ 9.2% or UAH 296.4 million), insurance from fire risks and risks of natural phenomena (+ 13.5% or UAH 258.0 million).

At the same time, net liability insurance payments decreased to third parties (-14.2% or UAH 235.4 million), aviation insurance (-29.2% or UAH 227.4 million), credit insurance (-36.5% or UAH 210.9 million).

In the structure of insurance premiums minus the share of insurance premiums paid to resident reinsurers, by type of insurance as of 31.12.2019, the largest share belongs to such types of insurance as: motor insurance (CASCO, OTSPV, "Green Card") - 13,801.2 million UAH (or 34.9%) (as of December 31, 2018, this indicator amounted to UAH 11,720.7 million (or 34.0%)); life insurance - UAH 4,624.0 million (or 11.7%) (as of December 31, 2018 - UAH 3,906.1 million (or 11.3%)); medical insurance (continuous health insurance) - UAH 4,268.8 million (or 10.8%) (as of December 31, 2018 -

UAH 3,243.1 million (or 9.4%)); property insurance - UAH 3,518.4 million (8.9%) (as of December 31, 2018, this figure was UAH 3,222.0 million (or 9.4%)); insurance against fire risks and natural disasters - UAH 2,173.6 million (or 5.5%) (as of December 31, 2018 - UAH 1,915.6 million (or 5.6%)); financial risk insurance - UAH 2,151.2 million (or 5.4%) (as of December 31, 2018 - UAH 1,663.8 million (or 4.8%)); medical expenses insurance - UAH 1,685.9 million (or 4.3%) (as of December 31, 2018 - UAH 1,098.8 million (or 3.2%)); accident insurance - UAH 1,475.3 million (or 3.7%) (as of December 31, 2018 - UAH 1,329.0 million (or 3.9%)); cargo and luggage insurance - UAH 1,432.3 million (or 3.6%) (as of December 31, 2018 - UAH 1,479.3 million (or 4.3%)); third party liability insurance - UAH 1,424.3 million (or 3.6%) (as of December 31, 2018 - UAH 1,659.7 million (or 4.8%)).

The redistribution in the structure of net insurance premiums as of 31.12.2019 compared to the same period in 2018 took place in favor of such types of insurance as: health insurance (from 9.4% to 10.8%), medical expenses insurance (from 3.2% up to 4.3%), car insurance (from 34.0% to 34.9%), financial risk insurance (from 4.8% to 5.4%). At the same time, in the structure of net insurance premiums there was a decrease in the following types of insurance: third party liability insurance (from 4.8% to 3.6%), aviation insurance (from 2.3% to 1.4%), credit insurance (from 1.7% to 0.9%).

The amount of gross insurance payments for 2019 amounted to UAH 14,338.3 million including types of insurance other than life insurance - UAH 13,762.4 million (or 96.0%), from life insurance - UAH 575.9 million (or 4.0%).

Gross insurance payments for 2019 increased by 11.5% (up to UAH 14,338.3 million) compared to the same period in 2018, net insurance payments increased by 12.9% and amounted to UAH 14,040.5 million.

Table 5

Structure of gross and net insurance premiums for 2018-2019

Types of insurance	Insurance premiums, UAH million				Growth rates insur- ance premiums, %	
	Gross	Net	Gross	Net	Gross awards	Clean awards
	2018		2018		2019/2018	
Car insurance (CASCO, OTSPV, "Green Card")	5 831,6	5 623,8	6 714,7	6 504,2	15,1	15,7
Health insurance (continuous health insurance)	2 095,4	2 094,9	2 602,8	2 602,8	24,2	24,2
Financial insurance risks	1 585,0	1 393,4	1 624,6	1 570,2	2,5	12,7
Property insurance	1 423,6	1 412,4	1 160,5	1 146,8	-18,5	-18,8
Life insurance	704,9	704,9	575,9	575,9	-18,3	18,3
Medical expenses insurance	312,8	311,5	349,9	349,7	11,9	12,3
Cargo and luggage insurance	122,1	119,3	214,9	213,6	76,0	79,0
Insurance against fire risks and natural disasters	262,4	249,7	215,2	208,9	-18,0	-16,3
Credit insurance	78,0	78,0	49,6	49,6	-36,4	-36,4
Other types of insurance	447,6	444,7	830,2	818,8	85,5	84,1
Total	12 863,4	12 432,6	14 338,3	14 040,5	11,5	12,9

Increase in net insurance payments for 2019 (UAH 1,607.9 million) was due to a significant increase in net insurance payments under car insurance contracts for UAH 880.4 million, medical insurance - UAH 507.9 million, financial risk insurance - UAH 176.8 million.

At the same time, the decline in net insurance payments was observed in property insurance UAH 265.6 million, life insurance - UAH 129.0 million.

As of December 31, 2019, it is the largest in the structure of net insurance payments the share of insurance payments falls on such types of insurance as: car insurance (CASCO, OTSPV, "Green Card") - UAH 6,504.2 million (or 46.3%) (as of December 31, 2018, this indicator amounted to UAH 5,623.8 million (or 45.2%)); health insurance (continuous health insur-

ance) is UAH 2,602.8 million (or 18.5%) as of December 31, 2018 - UAH 2,094.9 million (or 16.9%); financial risk insurance - UAH 1,570.2 million (or 11.2%) (as of December 31, 2018 - UAH 1,393.4 million (or 11.2%)); property insurance - UAH 1,146.8 million (or 8.2%) as of December 31, 2018, this indicator was - UAH 1,412.4 million (or 11.4%); life insurance - UAH 575.9 million (or 4.1%) (as of December 31, 2018 - UAH 704.9 million (or 5.7%)); medical insurance expenses - UAH 349.7 million (or 2.5%) (as of December 31, 2018 - UAH 311.5 million (or 2.5%)).

We would like to single out the development of health insurance, which in the structure of net insurance premiums by type of insurance as of 31.12.2018 is 9.4% and medical expenses insurance -3.2% (Fig. 2).

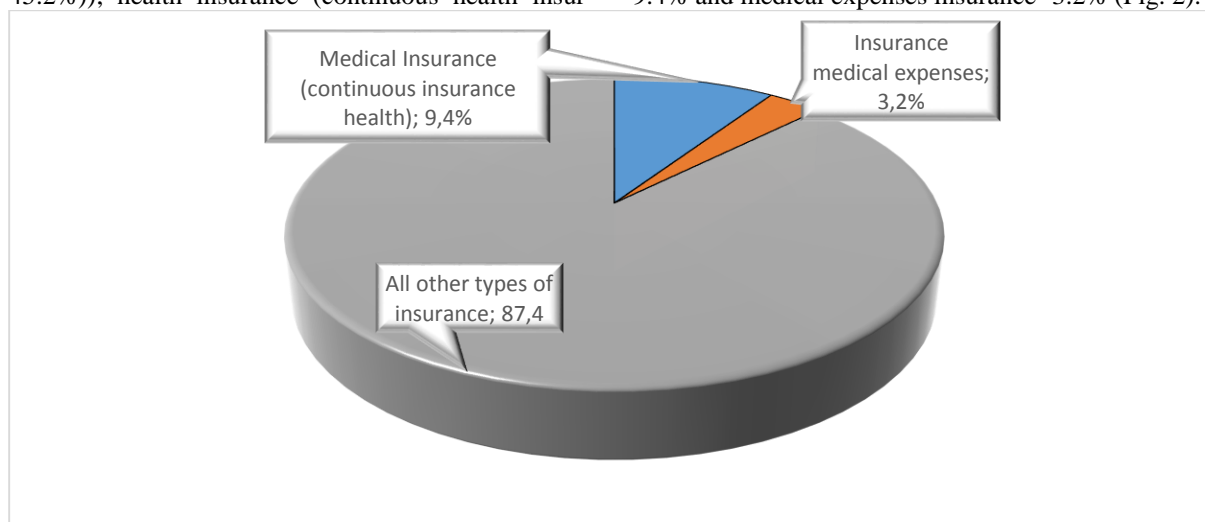

Fig. 2. Structure of net insurance premiums by types of health insurance as of December 31, 2018 (UAH million)

Level of gross insurance payments (ratio of gross insurance payments to gross insurance premiums) as of 31.12.2019 was 27.1% (table 9).

High level of gross insurance payments (more than the total market) was observed for the following types of insurance: health insurance - 58.2% (as of December

31, 2018 - 60.1%), compulsory civil insurance liability of vehicle owners - 45.0% (as of 31.12.2018 - 44.7%), voluntary personal insurance - 36.1% (as of 31.12.2018 - 37.2%), non-state compulsory insurance - 39.0% (as of 31.12.2018 - 36.2%), financial risk insurance - 36.9% (as of 12/31/2018 - 30.9%).

Increase in net insurance payments for 2019 (UAH 1,607.9 million) was due to a significant increase in net insurance payments under car insurance contracts for UAH 880.4 million, medical

insurance - UAH 507.9 million, financial risk insurance - UAH 176.8 million.

At the same time, the decline in net insurance payments was observed in property insurance UAH 265.6 million, life insurance - UAH 129.0 million.

As of December 31, 2019, it is the largest in the structure of net insurance payments the share of insurance payments falls on such types of insurance as: car insurance (CASCO, OTSPV, "Green Card") - UAH 6,504.2 million (or 46.3%) (as of December 31, 2018, this indicator amounted to UAH 5,623.8 million (or 45.2%)); health insurance (continuous health insurance) is UAH 2,602.8 million (or 18.5%) as of December 31, 2018 - UAH 2,094.9 million (or 16.9%); financial risk insurance - UAH 1,570.2 million (or 11.2%) (as of December 31, 2018 - UAH 1,393.4 million (or 11.2%)); property insurance - UAH 1,146.8 million (or 8.2%) as of December 31, 2018, this indicator was - UAH 1,412.4 million (or 11.4%); life insurance - UAH 575.9 million (or 4.1%)

(as of December 31, 2018 - UAH 704.9 million (or 5.7%)); medical insurance expenses - UAH 349.7 million (or 2.5%) (as of December 31, 2018 - UAH 311.5 million (or 2.5%)).

The structure of net insurance payments as of 31.12.2019 redistributed in favor of health insurance (from 16.9% to 18.5%), car insurance (from 45.2% to 46.3%), cargo and luggage insurance (from 1.0% to 1.5%) by reducing the share of property insurance (from 11.4% to 8.2%),

life insurance (from 5.7% to 4.1%).

High level of gross insurance payments (more than the total market) was observed for the following types of insurance: health insurance - 58.2% (as of December 31, 2018 - 60.1%), compulsory civil insurance liability of vehicle owners - 45.0% (as of 31.12.2018 - 44.7%), voluntary personal insurance - 36.1% (as of 31.12.2018 - 37.2%), non-state compulsory insurance - 39.0% (as of 31.12.2018 - 36.2%), financial risk insurance - 36.9% (as of 12/31/2018 - 30.9%).

The formation of a developed insurance market will provide favorable conditions for the market transformation of the national economy and stable development of international relations. Despite that quantitative indicators of the development of the insurance market of Ukraine have a positive dynamics, its functional and institutional characteristics in general do not yet meet the real needs of the national economy. For successful development and improvement of the situation on the Ukrainian insurance market is necessary coherence and coordination of work of both the state and insurance companies. Thus the state has to provide the market with a stable regulatory framework, light state supervision, and on the other hand insurance companies must be as honest and fair as possible in the process of cooperating with their clients.

Adaptation of the insurance market to changes associated with changes in the design of financial instruments insurance industry and the introduction of innovative technologies in the organization of insurance activities, will improve the quality of insurance protection of insured persons, stimulate the introduction of new ones types of insurance and insurance technologies, diversification of the range of insurance services, improvement forms and methods of insurance supervision, etc. It should be noted that in order to implement the health insurance system and ensure high quality insurance services in Ukraine, it is necessary to take the following measures:

- improvement of the economic mechanism of state regulation of the provision of quality medical services to the population;

- ensuring state control over the activities of insurance companies that provide health insurance;

- expanding the range and ensuring the quality of health insurance services; - introduction of tax benefits for insurance companies that provide health insurance;

- training of medical staff and insurance specialists who have a high level of insurance culture and will provide health insurance; - Improving the legislative field, which would provide budget funding for health care;

- improvement of the insurance system and, based on world experience, introduction of a mixed type of health insurance in Ukraine;

- creation of a competitive mixed health insurance system, which would ensure the inflow of foreign investment in the medical sector and the insurance system.

References;

1. Abakumenko OV Modeling the level of competition in the financial market of Ukraine Business-inform. 2013. № 5. S. 302–310

2. Bazilevich VD Recent trends and contradictions in the insurance market of Ukraine // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy. 2012. Vip. 133. S. 5- 8.

3. Гаманкова О.О. Information defects of research of degree of monopolization of the market of insurance services of Ukraine // Actual problems of economy. 2009. № 10. S. 80 - 87.

4. Gorodnichenko Yu.V. The essence, significance and necessity of institutional investors in the stock market of Ukraine // Economic analysis. 2015. №31. Pp. 102- 107.

5. Grinchishin Ya.M. State and prospects of development of the insurance market of Ukraine. Young scientist. 2017. №3 (43). Pp. 622-626.

6. Diba VA Current state and prospects of development of insurance companies in Ukraine. Economy and state. 2016. № 11. pp. 80–83.

7. Zolotareva OV Key trends and priorities of insurance services market development in Ukraine. Economy and society. 2017. №11. Pp. 413-420.

9. Kulina G. The world market of insurance services in the changing paradigm of global economic development. The world of finance. 2017. № 3 (52). Pp. 48-59.

Сусиденко Ю.В.*к.э.н., доцент,**доцент кафедры аудита и государственного контроля
Винницкий Национальный Аграрный Университет***ФИНАНСИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩЕЙ СИТУАЦИИ****Susidenko Julia***Phd in economics, Associate Professors**Associate Professors Department of Audit and State Control
Vinnytsia National Agrarian University***FINANCING INNOVATIVE ACTIVITIES: ANALYSIS OF THE EXISTING SITUATION****Аннотация**

В статье рассматривается проблема финансирования инновационной деятельности в Украине, ее виды и формы. Актуальность темы обусловлена возрастанием роли финансирования инновационных проектов в связи с отставанием от ведущих Европейских стран в развитии инноваций. Именно нарастающее использование новейших знаний и навыков является основой сбалансированного развития Украины. В статье показана эффективность применения опыта ведущих стран в сфере финансирования инновационной деятельности.

Abstract

The article deals with the problem of financing innovative activities in Ukraine, its types and forms. The relevance of the topic is due to the increasing role of financing innovative projects in connection with the lag behind the leading European countries in the development of innovations. It is the growing use of the latest knowledge and skills that is the basis for the balanced development of Ukraine. The article shows the effectiveness of applying the experience of leading countries in the field of financing innovative activities.

Ключевые слова: *инновационная деятельность, финансирование, бюджет, цели членов общества, классификация.*

Key words: *innovative activity, financing, budget, goals of members of society, classification.*

В нынешнее время инновационная деятельность является основой успешного и быстрого развития для каждого предприятия любой сферы экономики. Инновационная деятельность предприятия определяется как разработка и реализация научно-технических достижений, создание новой конкурентоспособной продукции и ее производство на уровне новейшей техники и технологии в целях максимизации прибыли. По определению, «инновация» – конечный результат инновационной деятельности в виде нового или усовершенствованного продукта, реализуемого на рынке, нового или усовершенствованного технологического процесса, используемого в практической деятельности [3]. В условиях нынешней экономики практически невозможно без применения инноваций создать конкурентоспособную продукцию, имеющую высокую степень наукоемкости и новизны. Таким образом, в рыночной экономике инновации представляют собой эффективное средство конкурентной борьбы, так как ведут к созданию новых потребностей, к снижению себестоимости продукции, к притоку инвестиций, к повышению имиджа производителя новых продуктов, к открытию и захвату новых рынков, в том числе и внешних.

Важным аспектом механизма инновационного развития экономики является финансовый аспект, состоящий в формировании фондов для финансирования разных видов деятельности. По данным

Мирового экономического форума в Давосе (WEF), значение рейтинга инновационного фактора в Украине отвечает 65-му месту (соответствующая оценка составляет 3,22). Такой низкий показатель обусловлен: невысокой оценкой составляющих инновационных субфакторов, в том числе государственного содействия высокотехнологическим разработкам (75-е место); недостаточным количеством научных работников и инженеров (70-е место); низкими затратами компаний на исследования (67-е место); низким уровнем исследовательского сотрудничества между университетами и предприятиями (65-е место); неадекватным количеством научно-исследовательских учреждений (60-е место); недостаточным количеством зарегистрированных общественно-полезных патентов (58-е место) [2]. Подобное положение вещей определяет невозможность становления в Украине экономики знаний, консервирует статус «сырьевого придатка» страны в мировом разделении труда, сдерживает творческий потенциал граждан и их участие в инновационном развитии национальной экономики.

Успех инновационной деятельности Украины в значительной степени определяется формами ее организации и способами финансовой поддержки. Источниками финансирования инновационной деятельности могут быть государство, предприятия, финансово промышленные группы, малый иннова-

ционный бизнес, инвестиционные и инновационные фонды, органы местного самоуправления, частные лица и т. д. Все они участвуют в хозяйственном процессе и так или иначе способствуют развитию инноваций [4, с. 99]. Принципы организации финансирования должны быть направлены на множественность источников финансирования и предполагать быстрое и эффективное внедрение инноваций с их коммерциализацией, обеспечивающей значительный рост финансовой отдачи от разного рода вложений.

В Украине проблема внедрения и развития инновационной деятельности появилась в годы начала переориентации экономики на рыночный путь развития. Многие предприниматели и частные компании получили реальный шанс поднять свой

бизнес на более высокий уровень, а высокий потенциал эффективности инноваций обеспечил такой спрос на нововведения, что сформировал рынок научно технических, экономических и социальных новшеств. Но несмотря на это, к сожалению, сегодняшнее состояние инновационной деятельности и инвестиционного климата в Украине далеко от идеала. Сегодня сокращение объема государственного финансирования, нехватка собственных средств у предприятий и отсутствие стратегического мышления у их руководителей не восполняются притоком частного капитала.

В Украине система финансирования инновационной деятельности состоит из двух основных видов источников инвестиций [5]: государственные инвестиционные ресурсы и инвестиционные (рис. 1).

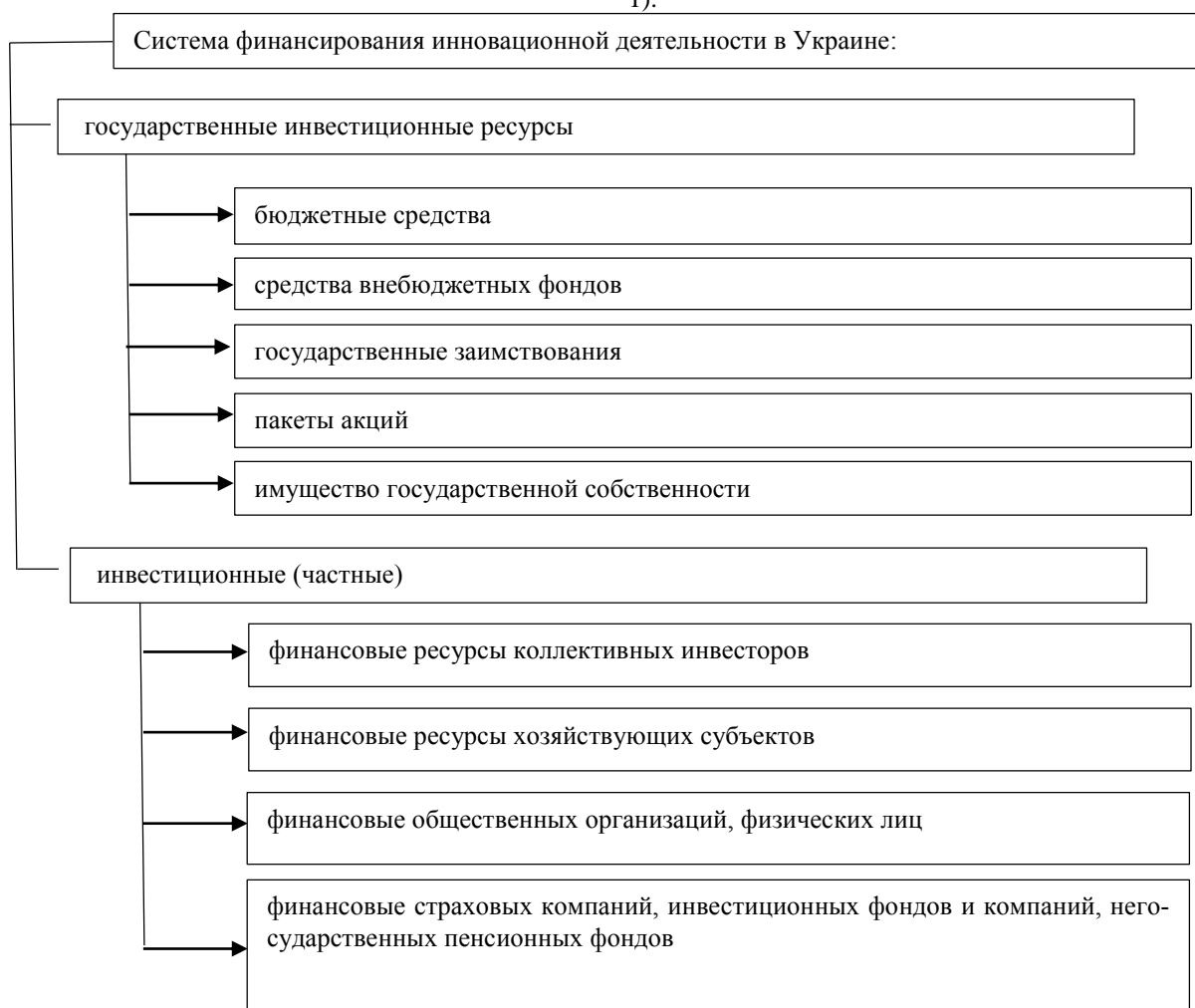

Рис. 1. Система финансирования инновационной деятельности в Украине

Венчурный капитал - один из наиболее подходящих источников инвестиций инновационных компаний. Фонды венчурного капитала покупают акции или обратимые облигации компаний. Они не инвестируют средства с целью немедленного получения дивидендов. Они дают компании возможность начать эффективно функционировать, что в конечном счете позволяет получить прибыль от вложенных ими инвестиций.

Одним из важнейших вопросов, возникающих при рассмотрении источников финансирования ин-

новационной деятельности, является принцип распределения инвестиций между центром и регионами, а также внутри регионов. Для инвестиционного процесса в экономике Украины территориальный аспект функционирования, регулирования и управления имеет очень важное значение. Именно в регионах реализуется большинство инновационных программ, но не все из них имеют возможность самостоятельно покрыть расходы, связанные с инновационной деятельностью [6]. Также необходимо принять во внимание резкую дифференци-

цию регионов с точки зрения инвестиционной ситуации.

Проект закона «О Государственном бюджете Украины на 2021 год», поданный 14 сентября 2020 г. в Верховную Раду, предусматривает выделение на сферу безопасности и обороны 267,2 млрд грн, тогда как нынешний госбюджет предполагает 245 млрд грн таких расходов. Это 5,93% от ВВП по сравнению с 5,45% в этом году. Также среди главных приоритетов на следующий год – повышение минимальной заработной платы, на которое планирует выделить 41,4 млрд грн. В госбюжете заложено повышение минимальной заработной платы до 6 500 грн. На качественное образование предусмотрено 34 млрд грн. В частности, деньги хотят направить на поддержку программы «Новая украинская школа» – 1,4 млрд грн, строительство и ремонт школ – 1 млрд грн, выплата академических стипендий – 4,5 млрд грн, на социальные стипендии – 0,9 млрд грн, на предотвращение COVID-19 в учебных заведениях – 1 млрд грн и на инклюзивное образование – 0,5 млрд грн. В следующем году расходы на социальную защиту пенсионеров планируется увеличить на 7,5 млрд грн - до 323,7 млрд грн, в частности, 2,4 млрд грн правительство решило направить на программу "помощь пенсионерам 75+". На «Большое строительство» (дороги) в проекте госбюжета предусмотрено 20,7 млрд грн, эти деньги потратят в том числе и на удобную транспортную инфраструктуру и новые пассажирские вагоны. Отмечается, что впервые государство профинансирует пассажирскую железнодорожную инфраструктуру и выделит 3,3 млрд грн на покупку 100 новых вагонов. Кроме того, 528 млн. грн. пойдут на снятие «транспортной блокады» с Житомира – город получит ежедневное железнодорожное сообщение с 19 областными центрами. Также планируется 195 млн грн. направить на запуск нового скоростного сообщения – поезд Интерсити Киев-Черкассы. Для поддержки спортивных достижений планируют увеличить расходы в 2,7 раз – до 6,8 млрд грн. А для развития современной культуры планируется выделить 2,8 млрд грн в 2021 году. На «масштабную цифровизацию» планируется направить 1,4 млрд грн. Также главным приоритетом бюджета 2021 является поддержка развития регионов, на которую хотят выделить 3 млрд гривен. Деньги потратят на строительство дорог, школ, больниц, развитие спортивной инфраструктуры и т.д. Доходы государственного бюджета в проекте предусмотрены на уровне 1071,1 млрд грн, расходы – 1350,1 млрд грн., дефицит – 270 млрд грн или 6% от ВВП. Проект госбюжета рассчитан исходя из курса 29,1 грн за доллар [2].

Несмотря на малый объем бюджетного финансирования предприятий Украины, государство регулирует инновационную деятельность не только на законодательном уровне – существует несколько проектов самофинансирования.

Для решения всех проблем, связанных с финансированием, на наш взгляд, нужно использовать следующие меры:

- освободить от НДС реализацию любыми организациями научно исследовательских, опытно конструкторских и технологических работ, относящихся к созданию новой или усовершенствованию производимой продукции и технологий;

- включить в состав средств целевого финансирования, не учитываемых при определении базы налога на прибыль, средств, получаемых из зарегистрированных в установленном порядке фондов поддержки научной и (или) научно технической деятельности:

- установить к основной норме амортизации повышающий коэффициент в отношении основных средств, используемых только для осуществления научно технической деятельности;

- совместить все виды и источники финансирования.

На наш взгляд, нужно руководствоваться опытом ведущих стран. Для обеспечения регулирующего влияния государства на инновационную сферу через налоговую политику недостаточно установить льготы на постоянной основе. Налоговые льготы в сфере инноваций должны быть направлены на повышение эффективности всех этапов процесса воспроизводства - от капитальных вложений в фундаментальные исследования до инвестиций в действующее инновационное производство и проекты. Налоговая политика государства должна быть нацелена на повышение мотивации бизнеса к занятию инновациями путем снижения налогового бремени в этой сфере. Без решения этой первоочередной задачи невозможно создание финансовой базы для построения инновационной экономики в Украине.

Список литературы

1. 10 принципів Глобального Договору. URL : <http://www.un.org.ua/ua/main/corporate-social-responsibility-andglobal-compact/the-ten-principlesof-the-global-comprac>

2. Данные официального сайта Министерства финансов Украины // <http://www.mof.gov.ua> (дата обращения: 21.10.2020).

3. Вестник McKinsey [Электронный ресурс] Инновации — путь к повышению эффективности. - Номер 21 (2010). – Режим доступа: <http://www.mckinsey.com/russianquarterly/index.aspx>

4. Сусіденко Ю.В. Аналіз стану інноваційної діяльності в Україні / Ю.В. Сусіденко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Випуск 11, 2015, С. 97-102.

5. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. The New York Times Magazine, 1970. September. URL : <http://www.umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf>.

6. Syngenta. URL : <https://www.syngenta.ua/>

УДК: 338.012

*Гасумов Эльдар Рамизович**к.э.н., преподаватель, Азербайджанский государственный университет нефти и промышленности,
г. Баку, Азербайджан*

DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-38-41

**РОЛЬ И МЕСТО ГАЗОВОГО СЕКТОРА В ТОПЛИВНО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКОМ КОМПЛЕКСЕ
АЗЕРБАЙДЖАНА***Gasumov Eldar Ramizovich**Candidate of Economic Sciences, Lecturer, Azerbaijan State University of Oil and Industry, Baku, Azerbaijan***ROLE AND PLACE OF THE GAS SECTOR IN FUEL AND ENERGY COMPLEX OF AZERBAIJAN****Аннотация.**

В статье рассмотрено развитие газовой отрасли и его роль в экономике Азербайджана. Изложены история разработки и ресурсная база главных газоконденсатных месторождений в Азербайджанском секторе Каспийского шельфа и их влияние на развитие газодобывающей промышленности республики. Отмечается, что потенциал Азербайджана и разведанные запасы природного газа и газового конденсата вносят важный вклад в энергетическую безопасность Европы. В Азербайджане основная часть природного газа добывается на месторождениях расположенных в Каспийском шельфе, в виде конденсата (путного с нефтью). 80 % запасов природного газа и 93 % газового конденсата приходится на морские месторождения. Предложены основные этапы развития газовой промышленности Азербайджана. Рассмотрены основные экономические показатели реализации проекта развития газоконденсатного месторождения «Шах-Дениз», этапы его освоения и запуск международных газопровода (Южный газовый коридор, TANAP, TAP) по которому газ из каспийского шельфа будет идти в Европу, до Италии, с перспективой вовлечения новых ресурсов. Изложено, что добыча газа в Азербайджане имеет серьезную перспективу и полно может выйти лидирующую позицию в экономике страны, приведены аргументы подтверждающей эти выводы.

Abstract.

The article discusses the development of the gas industry and its role in the economy of Azerbaijan. The history of development and the resource base of the main gas condensate fields in the Azerbaijan sector of the Caspian shelf and their impact on the development of the republic's gas production industry are outlined. It is noted that the potential of Azerbaijan and the explored reserves of natural gas and gas condensate to make an important contribution to the energy security of Europe. In Azerbaijan, the bulk of natural gas is produced in the fields located in the Caspian shelf, in the form of condensate (associated with oil). 80% of natural gas reserves and 93% of gas condensate are found in offshore fields. The main stages of development of the gas industry in Azerbaijan are proposed. The main economic indicators of the implementation of the project for the development of the Shah-Deniz gas condensate field, the stages of its development and the launch of the international gas pipeline (Southern Gas Corridor, TANAP, TAP) through which gas from the Caspian shelf will go to Europe, to Italy, with the prospect of involvement of new resources. It is stated that gas production in Azerbaijan has a serious prospect and can fully emerge from a leading position in the country's economy, arguments are given to confirm these conclusions.

Ключевые слова: Азербайджан, Каспийский шельф, месторождения, нефть, добыча природного газа, экономика, газопровод, Шах-Дениз.

Keywords: Azerbaijan, Caspian shelf, fields, oil, natural gas production, economy, gas pipeline, Shah-Deniz.

С древнейших времен в Азербайджан занимается добычей нефти, а сама нефтяная промышленность имеет более чем 150 летнюю историю, т.к. промышленный способ добычи нефти в Азербайджане начато еще в середине XIX века. В конце XX век после приобретения независимости Азербайджан получил возможность распоряжаться своими углеводородными запасами. До этого времени, какие только страны не имели возможность распоряжаться этими богатствами, из-за чего в территории Азербайджана происходили военные действия между различными странами для сохранения своего влияния на нефтяные месторождения [1].

Нефть и газ является ценнейшее богатство Азербайджана, нефтегазовый отрасль дают более

80% валютных поступлений в государства, позволяют иметь положительное внешнеторговое сальдо, поддерживать курс национальной валюты. Высоки доходы в бюджет страны от акцизов на нефть и нефтепродукты. Велика роль нефти и в политике. Спрос на нефть и газ всегда опережает предложение, поэтому в успешном развитии нашей нефтегазодобывающей промышленности заинтересованы практически все развитые государства мира. В сегодняшних непростых условиях надежды на рывок в экономическом развитии, на модернизацию экономики, на подъем жизненного уровня населения так или иначе связаны с успешными результатами деятельности НГК как внутри страны, так и на мировых рынках. В этой связи важно знать,

как создавался современный отечественный нефтегазовый комплекс, когда он стал становым хребтом экономики нашей страны, за счет чего произошло стремительное повышение его роли [2-4].

Нефтегазовый отрасли обеспечивают около трети топливно-энергетических потребностей Азербайджана и являются одним из главных источников валютных поступлений, и его состояние в значительной мере определяет и состояние экономики Азербайджана в целом.

Нефтегазовый сектор, будучи древнейшей отраслью промышленности Азербайджана, играет важную роль в истории и экономике страны. Природный газ занимает второе место в структуре экспорта Азербайджана, уступая лишь нефти. Страна продает газа, участвует в крупных газовых проектах и обеспечивает Европу природным газом. Развитие нефтяной отрасли Азербайджана можно выделить на следующие этапы: I - до 1871 г., колодезная добыча нефти; II - с 1871 г. по 1920 г., промышленный добычи нефти с применением механического способа бурения; III - с 1920 г. по 1950 г., после национализации нефтяной промышленности в Советское время до открытия и ввода в разработку крупного морского месторождения Нефтяные камни (Нефт дашлары); IV - с вводом в разработку месторождения Нефтяные камни до подписания в 1994 году первого «Контракта века» с вовлечением иностранных инвестиций; V - с 1994 г., начинается с подписанием первого крупного «Контракта века» по месторождениям Азери-Чираг-Гюнешли (глубоководная часть) и вовлечением крупномасштабных иностранных инвестиций в нефтяную отрасль суверенного Азербайджана [2, 5-8].

В отличие от нефтяной промышленности, газовый сектор Азербайджана имеет небольшую историю развития. Главными газовыми месторождениями на суше является: Гарадаг-Гобустан, Гюргян-Зиря. Открытие и начало разработки в конце 1960-х годов крупных ГКМ в Каспийском шельфе стало важным фактором газодобывающей промышленности республики. Ввод в разработку месторождения

Бахар (1968 г.) и Булла-море (1975 г.) способствовал увеличению добычи газа: 1980 г. - 15,1 млрд. куб. м; 1982 г. - 15 млрд. куб. м; 1997 г. - 6,0 млрд. куб. м. В эти годы добываемый в море попутный газ из-за отсутствия соответствующей технологии большей частью выбрасывался в воздух [1, 2, 7].

Благодаря резкому увеличению добычи за счет разработки блока Азери-Чыраг-Гюнешли и месторождения Шах-Дениз (открыто в 1999 г.) значительно изменилась ситуация по газоснабжению и удовлетворению растущих потребностей республики в природном газе. Страна в короткий срок не только избавилась от необходимости импорта газа, который уже достиг объемов 4,5-5 млрд. куб. м в год, но и стала экспортёром природного газа и газовая промышленность превратилась в важную отрасль Азербайджана последние годы [8].

Азербайджан свой потенциал и разведанные запасы природного газа и газового конденсата внести и в дальнейшем может внести важный вклад в энергетическую безопасность Европы.

В Азербайджане основная часть природного газа добывается на месторождениях расположенных в Каспийском шельфе, в виде конденсата (попутного с нефтью). 80 % запасов природного газа и 93 % газового конденсата приходится на морские месторождения.

В 2011 г. компания Total S.A., объявил открытие нового крупного газового месторождения Апшерон (по оценкам планируется добыть около 300 млрд. м³, что впоследствии повысит запасы газа в Азербайджане с 2,2 до 2,5 трлн куб. м).

В 2017 г. Азербайджан и международный консорциум нефтяных компаний подписав «Новый контракт века» договорились о продлении соглашения о совместной разработке трех нефтяных месторождений - "Азери", "Чираг" и "Гюнешли" в азербайджанском секторе Каспийского моря до 2050 года [9, 10].

Газовой отрасли Азербайджана условно прошли пять этапов развития (табл. 1).

Этапы развития газовой промышленности Азербайджана

Этапы	Период	Назначение	Применение
I	Неугасимых огней – природные газовые факелы «вечные огни» (до 1850 г.)	использовали природного газа в быту	VII веке – для храма огнепоклонников (Апшеронский п-ов); как маяк для моряков (на побережье Каспийского моря); XIV веке – для отопления, освещения, приготовления пищи и обжига извести.
II	Попутный нефтяной газ – добывался в месте с нефтью (до 1920 г.)	в промышленности	XIX века - газовые факелы в котельных для отопления домов (Баку); 1857г. – в нефтеперегонном заводе как топливо (Сураханы, около Баку); 1880 г. – как топливо в котельных (Баку); 1880 г. – отбензиненный нефтяной газ для бытовых нужд.
III	Советский период (1920-1991 гг.)	в промышленности и быту	1920 г. - отбензиненный нефтяной газ в промышленности; разработка единственного Сураханского газового месторождения в Азербайджане. 1950 г. – открытие крупных морских нефтегазовых месторождений в море, в т.ч. «Нефтяные камни».
IV	Становления – создания газовой отрасли Азербайджана (1991 -1996 гг.)	в промышленности и быту	1991 г. – Азербайджан начал реализовывать суверенные права и вести самостоятельную политику в сфере экономики. В конце XX век после приобретения независимости Азербайджан получил возможность распоряжаться своими углеводородными запасами. Ввод в разработку новых нефтегазовых месторождений в Каспийском море, интенсивное развитие инфраструктуры морской нефтегазодобычи.
V	Развитие газовой отрасли, начало экспорт газа в Европу (с 1996 г.)	в промышленности и быту	1996 г. - освоение крупных морских газовых месторождений и подписание международного контракта консорциумом - British Petroleum, Statoil, Sokar, Lukoil, NICO, TotalFinaElf, ТРАО на их разработку. Начало экспорта азербайджанского газа в Европу и открытие трубопроводов в Турции. Азербайджан стали конкурентами на мировом рынке углеводородов. Особенно привлекательна в этом плане реализация проекта ТАР-ТАНАР, магистрального газопровода, по которому природный газ с шельфового ГКМ «Шах-Дениз 2» поступает на территорию Европы.

Азербайджан в рамках проекта развития ГКМ «Шах-Дениз» предусматривал: до 2012 г. произвести 178 млрд куб. м природного газа и 34 млн. т газового конденсата (в рамках этого этапа по заключенному контракту с консорциумом производилась поставка газа в Турции и Грузии, по газопроводу Баку-Тбилиси-Эрзерум, который был введен в эксплуатацию в 2007 году); с 2014 г. с ежегодной добычи газа довести 16-20 млрд. куб. м; к 2020 году до 30 млрд [11-14].

Годовой объем добычи природного газа за последний 10 лет имел динамику роста от 17,7 млрд. куб. м (в 2011 г.), до 35,6 млрд. куб. м (в 2019 г.), план на 2020 г. составляет 38,0 млрд. куб. м. Оценки перспектив добычи газа в Азербайджане 50 млрд. кубометров к 2025 году.

Азербайджан в 2006 году запустил международный газопровод «Южный газовый коридор» (ЮГК – SCP), по которому газ из каспийского шельфа будет идти в Европу, до Италии, с перспективой возможности вовлечения новых ресурсов, в

т.ч. месторождений Туркмения, Иран и Ирак. Проект состоит из трех частей: ЮГК Баку-Тбилиси-Эрзерум – идущего по территории Азербайджана и Грузии до границы с Турцией; ТАНАР – идущего по территории Турции; ТАР – проходящего по территории Греции, Албании и Италии [13, 14]. Существующая ветка Баку-Тбилиси-Эрзерум станет частью «Набукко», и по нему азербайджанский газ через Турцию и Грецию сможет поступать в Италию и другие европейские страны. Основным газовым ресурсом для газопровода «Набукко» может стать Туркмения, Иран и Ирак [15-17].

Покупателями газа ЮГК станут 9 европейских компаний: англо-голландская Shell, болгарская Bulgargas, греческая DEPA, немецкая Uniper, французская Engie, итальянская Hera Trading, Edison и Enel и швейцарская АХРО. В перспективе Азербайджан и Турция рассматривает возможности использование ЮГК для транзита газа из Ирака, Израиля и Кипра. Израиль и Турция выразили намерение,

возможность построить в будущем газопровод, который свяжет израильские газовые месторождения «Левиафан» и TANAP [16-21].

Что же касается ресурсной базы для покрытия возрастающего спроса на "голубое топливо" из Азербайджана, то кроме базового ГКМ "Шах-Дениз", наращивание поставок газа может обеспечить разработка месторождений "Абшерон", "Шафаг-Асиман", "Карабах" и "Умид".

Газовая промышленность Азербайджана за небольшой период времени сделал серьезный скачок роста, и стала после нефтяной отрасли направлением народного хозяйства существенно пополняющий бюджет страны. Добычи газа в Азербайджане имеет серьезную перспективу и полно может выйти лидирующую позиции в экономике. Азербайджан имеет огромную перспективу стать одним из центров европейского газового рынка. Эти предположение основывается на следующих факторах:

- выгодная геополитическая и географическая расположения, граничащий крупными газодобывающими государствами (Россия, Казахстан, Иран, Туркменистан), позволяющий ему стать газовым хабом (огромной станцией, позволяющей накапливать газ и раздать его на европейские потребители) с газотранспортными системами [1- 5, 7, 15];

- наличие выявленных и разрабатываемых собственных крупных газоконденсатных месторождений "Шах-Дениз", наращивание поставок газа может обеспечить разработка месторождений "Абшерон", "Шафаг-Асиман", "Карабах" и "Умид" и др. Согласно оценкам неангажированных наблюдателей, запасы газа в Азербайджане составляет около от 1,2 до 1,4 триллиона куб. м., а прогнозные запасы природного газа оценивают в 1,5-7,0 трлн куб. м, преимущественно в западной части страны, на шельфе Каспия [1, 15-21];

- имеющегося у SOCAR Azerbaijan опыта по разработке морских нефтегазовых месторождений, с учетом заключенных международных контрактов с крупными консорциумами (British Petroleum, Statoil, Sokar, Lukoil, NICO, TotalFinaElf, TPAO, BP Amoco, ChevronTexaco, INPEX, ExxonMobil, Devon Energy, Itochu, Delta Hess, Statoil (Норвегия) - 25,5%, Total, Korea National Oil Corporation, Shell, Bulgargas, DEPA, Uniper, Engie, Hera Trading, Edison, Enel, AXPO и др.), надежное партнерство поставщиками и потребителями, вовлечение крупномасштабных иностранных инвестиций в газовый отрасль [3, 6, 8, 13, 16-21];

- наличие действующих и строящихся газотранспортных трубопроводов ЮГК, TANAP и TAP, возможности стать частью газопровода «Nabucco» [8-21];

- геополитическая положения и расположенность в регионе Каспийского моря, позволяет ему стать надёжным поставщиком газа европейским потребителям [1, 4 -6, 8, 13, 22].

Список литературы:

1. Мирбабаев М. «Краткая хронология истории Азербайджанского нефтяного дела», Баку: 2004

2. Алиев Н. «Нефть и нефтяной фактор в экономике Азербайджана в XXI веке», -Баку: 2010.

3. Муравердиев А. «Нефтяная промышленность Азербайджана в условиях перехода к рыночной экономике», Баку: 2000.

4. Mir-Babayev M.F. The role of Azerbaijan in the World's oil industry. //“Oil-Industry History” (USA). 2011. v. 12, no. 1, p. 109-123.

5. Алиев И. «Каспийская нефть Азербайджана», Баку: -2003.

6. Аналитическое и Информационное Агентство «Azerbaijan Business Center». /http://abc.az/a.

7. Трошин А. На пути к большой нефти. //Журнал «Нефть России». М.: № 2, Февраль. 2000.

8. Central Asia and the caucasus. //CA&CC Press AB. 19.08.2017. http://www.ca-c.org/c-g.

9. Turkey connects Europe, Asia with major gas line TANAP. DailySabah. 01.12.2019. /https://www.dailysabah.com/energy/2019/11/30.

10. Еврокомиссия одобрила соглашение о строительстве Трансадриатического газопровода. ТАСС. 26.05.2020.

/https://tass.ru/ekonomira/2715006.

11. Шах-Дениз - Газоконденсатные месторождения. //Trubagaz. 26.11.2017. /www.trubagaz.ru.

12. ШахДениз - газоконденсатное месторождение на шельфе Азербайджана. // Neftegaz. 22.09.2012. /https://neftegaz.ru.

13. Foundation laid for pipe to Azeri gas to EU. //Hürriyet Daily News. 06.03.2018. /https://www.hurriyatdailynews.com.

14. В Турции открыли газопровод TANAP. //Коммерсант. 20.10.2018.

/https://www.kommersant.ru.

15. Нефтяные и газовые проекты – Азербайджана. 06.03.2018.

/https://ru.president.az/azerbaijan/contract.

16. Нефтяное будущее Азербайджана обеспечено до 2050 года. Sputnik. 26.11.2017. /https://ru.sputnik.az/economy/20170914/411857232.

17. Нефть Азербайджана: азербайджанская нефтяная промышленность. 23.10.2019. /Oil портал о нефти. /https://asunef.ru.

18. Нефтяная промышленность Азербайджана - Petroleum industry in Azerbaijan. /https://ru.qaz.wiki/wiki/Petroleum_industry_in_Azerbaijan.

19. Перспективы развития и диверсификации газовой инфраструктуры Восточной Европы. //Neftegaz. 22.07.2019. /https://neftegaz.ru.

20. Ализاده Ф. Азербайджан в 2020 году воорвется на газовый рынок Юго-Восточной Европы. Sputnik.01.01.2020. /https://az.sputniknews.ru.

21. Новые претенденты на европейский рынок природного газа. //Interfax. 07.10.2020. /https://www.interfax.ru.

22. Мухсинова К. «Экономические проблемы развития топливно-энергетического комплекса АР», Баку: - 2002.

JURISPRUDENCE

УДК: 341.9

Novikova Yevheniia

Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEFINING THE BOUNDARIES OF "PUBLIC POLICY" (LEGAL ORDER) IN INTERNATIONAL PRIVATE LAW AS GROUNDS FOR REFUSING TO APPLY FOREIGN STATE LAW

Abstract.

In the article the meaning of the concept "public policy" has been stated and its boundaries within public policy clause have been outlined. Theoretical approaches to the public policy definition and its reflection in national legislation have been analyzed. Essence principles of law scope peculiarities in case of the public policy clause application have been highlighted.

Keywords: public policy, legal order, public policy clause, principles of law, rule of law.

Problem statement. The public policy clause issue is difficult and multifaceted. V.V. Savchuk considering this institute of private international law has noticed that depending on the political regime, the form of government, opened or closed legal field, legal system type public policy clause can be used in different application aspects from exclusivity to totality. Thereby depending on the purpose and conditions of application such legal institute public policy clause may be progressive or reactionary. [1]

It is necessary to specify public policy clause concept to minimize negative aspects connected with the application and to simplify such an application.

Recent researches and publications analysis. The issue of public policy clause has been researched by Ye. Boiarskyi, V. Kysil, A. Kolodiy, L. Luntz, M. O. Nagush etc. Despite the existence of many scientific works, frames of public policy as well as grounds for application public policy clause have not been defined yet.

Paper main body. The application of public policy clause mainly depends on «public policy» definition.

In the doctrine of international private law are two concepts of reflecting public policy clause in laws: positive and negative. According to the positive concept public policy is a set of imperative rules of substantive law which can be applied independently from reference to foreign law by conflict rules. [2, p.215] Under the Article 6 of The French Civil Code (Napoleonic Code) private agreements must not contravene the laws which concern public policy and good morals. [2, p.214] It was the first time when positive concept was reflected in legislation. The negative concept, which is inherent in German school of international private law, reflects in defining public policy not as domestic substantive laws, but as negative, unacceptable qualities of foreign law. Today a lot of states, including Ukraine, defined negative concept in national legislations.

Under the Article 6 the Law of Ukraine «On Private International Law» the foreign state norm of law is not applied in cases of its application leading to the obvious incompatible consequences with the basics of legal order (public policy) of Ukraine. In such cases the

law which has the closest connection with legal relations is applied, if such law is impossible to determine, the law of Ukraine will be applied. Refusal to apply the law of foreign state cannot be based on legal, political, economic systems of certain foreign state and legal, political, economic systems of Ukraine difference. [3]

The Law of Ukraine «On Private International Law» identifies «public policy» and «basics of legal order», hereof public policy is an element of legal order and its ground. A clear definition of public policy is absent in Ukrainian legislation, herewith «public policy» depends on each specific case circumstances may acquire a new meaning. According to the aforementioned, drafting of definition «public policy» frames will be possible after legal order meaning is been explored.

In legal theory the approach by which legal order is part of social order and characterized by grounding in law is dominated. Several approaches to define legal order prevail. In accordance with the first, legal order is a set of social relations. For example, V. Khropanyuk considers legal order as a system of social relations, which established in the result of clear and full implementation of legal regulations by all entities of law. [4, p.148] Yu. Shemshuchenko indicates that legal order is a set of social relations based on the law. [5]

Second approach supporters determined legal order as a regime of social life. The representatives of this brunch are M. Tsvik and O. Petryshyn. They note, that legal order must be considered as actual state of legal relations in certain society which is reflected in achieved level of social life orderliness by different legal means based on law. [6, p.521]

Third approach based on understanding that legal order is a result of legality. For example, S. Alekseev defined legal order as result of legality that characterizes degree of its requirements implementation. [7]

In her dissertation research «Legal Order: Theoretical and Methodological Foundations of Constitutionalization» T.S.Podorozhna identifies the main features of legal order, which were derived considering existed approaches to determination of concept in science, such as: its qualitative legal state (regime) of social relations; it has regulated state (regime); creates in result of law implementation; is provided by constitutional

mechanism. According to all above mentioned features definition of legal order has been formulated by scientist. Legal order is qualitative actual legal state of settled social relations, based on the implementation of law and provided by specific constitutional mechanism. [8, p.85] We consider this definition as the fullest and the most appropriate for our research.

For the purpose of discovering the most appropriate approach to defining «legal order» is necessary to analyze rules and regulations of national legislation and also judicial opinions, because rules enshrined in sources of law are able to settle social relations directly. Court decisions, based on laws and, if necessary, on theoretical concepts direct law-enforcement practice to the description of the appropriate concept.

In accordance with paragraph 10, item 12 of the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine №12 of 24.12.1999 under public policy in this and other cases when non-harm to it is determined the possibility of recognition and execution of the decision, should understand legal order of state, defining principles and grounds that are basis of state system (concerning its independence, integrity, self-determination and inviolability, constitutional rights, freedoms, guarantees, etc.). [9] Analysis of the abovementioned definition shows that the Supreme Court of Ukraine considers the correlation between the concepts of public policy and legal order as the correlation between common and specific. According to this position public policy includes legal order. Such approach contradicts to foregoing position of the legislator. This contradiction has formed due to different times of legal acts adoption, the Law of Ukraine "On Private International Law" came into force on September 1, 2005. In this manner, guided by the rule that the law has the highest legal force, we adhere to the position given in the Law of Ukraine "On Private International Law" in the part of these concepts correlation. However, we think that other elements of public policy are mandatory.

This legal position outlines the boundaries of public policy by referring to the principles, the system of the state, but still such characteristics are quite general. It is necessary to pay special attention to the principles. It is common to refuse a limitation of principles of law by legislation frame, characterizing them as fundamental, guiding ideas and provisions that are closely related to various social norms, categories of morality and justice.

Thus, such questions as whether the content of the principles is fully covered by the definition of public policy in the context of private international law arise. Is the non-compliance of a decision based on the law of another state with the aspect of such principles, which are not covered by the legislation, causing harm to public policy? But, in the end, is it permissible in this aspect to consider public policy within the framework of the natural law concept? To answer these questions it is necessary to refer to the provisions of the law.

According to Article 19 of the Constitution of Ukraine, the legal order in Ukraine is based on the principles according to which no one shall be forced to do what is not envisaged by legislation. [10] The decision of the Constitutional Court of Ukraine of July 9, 1998

№12-рп / 98 established that the term "legislation" should be understood as covering the laws of Ukraine, current international treaties of Ukraine, consent to the binding nature of which was given by the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine, decrees of the President of Ukraine, decrees and resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted within their powers and in accordance with the Constitution of Ukraine and laws of Ukraine. [11]

This Article 19 of the Constitution of Ukraine enshrines the principle of legality, which means obligation to comply rules and provisions of sanctioned laws by state. Thus, the basis of the legal order is a duty of people to do in accordance with the Constitution of Ukraine, laws of Ukraine and bylaws. Under the Article 8 of the Constitution of Ukraine, the Constitution of Ukraine has the highest legal force. Laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it. The norms of the Constitution of Ukraine are the norms of direct action. Going to court to protect the constitutional rights and freedoms of a man and a citizen directly on the basis of the Constitution of Ukraine is guaranteed. Therefore, the principle of legality includes the hierarchy of normative legal acts, the highest place among which belongs to the Basic Law.

The well-known Ukrainian scientist P. Rabinovych understands legality as the state of conformity of public relations to the laws and bylaws of the state. [12] This understanding of the principle of legality is organically correlated with the above definition of legal order. Hence, legality as a state of conformity of social relations to laws is an element of the legal order, particularly of its basis.

In accordance with the principle of legality, all norms of law enshrined in legislation must be applied. The most important among them are the principles of law. According to A. Kolodiy's view, the principles of law are starting ideas of law existence, which express the most important regularities, foundations of certain type of state and law; are in line with the essence of law and form its main features; are universal, highly imperative and common; correspond with necessity of building and strengthening a certain social order. [13, p.43] The principles of law can be either directly provided for in a specific rule of law, or logically follow from the context (form set of rules). Both options for consolidation allow us to conclude that both textually and substantively enshrined principles are part of the legislation. It is impossible to disagree with A. Kolodiy's statement that the principles of law are the criterion of legality and legitimacy actions of citizens and officials, administrative apparatus and justice authorities and under certain conditions are of great importance to growth of legal awareness, culture and education. [13, p.43]

Among all principles, one of the most important and widest is the principle of the rule of law, which is enshrined in Article 8 of the Constitution of Ukraine. It can be an example to consider the possibility of applying principles aspects, which are not fixed in legislation, as reasons for application of public policy clause. Under the Decision of Constitutional Court of Ukraine

of 2 November 2004 in case №15-pri/2004 the rule of law is the supremacy of law in society. The rule of law requires that the state should implement it in law-making and law enforcement activities, particularly in laws, which should have ideas of social justice, freedom, equality etc. One of the manifestations of the rule of law is that law is not limited by legislation as one of its forms, but includes other social regulators, such as morality, traditions, customs, etc., which are legitimised by society and caused by historically achieved cultural level of society. All these elements of law are combined with quality that corresponds to the ideology of justice, the idea of law that was largely reflected in the Constitution of Ukraine. [14]

European commission for democracy through law (Venice Commission) defined the main principle of the rule of law elements, such as: 1) legality; 2) legal certainty; 3) prevention of powers abuse; 4) equality before the law and non-discrimination; 5) access to justice; 6) respect for human rights. [15] Thus, in Articles 3, 8, 19, 21, 22, 24, 55, 57, 58 etc. of Constitution of Ukraine are enshrined elements of principle of the rule of law. In the framework of principle of the rule of law is necessary to pay attention to the reflection of person's legal status in the Constitution of Ukraine. Under the Article 3 a human being, his or her life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value. Under the Article 22 human and citizen's rights and freedoms affirmed by this Constitution are not exhaustive.

Hereby, the principle of the rule of law is not limited by the principle of legality and consists of elements, which essence spreads beyond the legislation. Obviously, the principle of the rule of law is covered by the concept of public policy. However, in case of public policy clause application, if court relies on such elements of the rule of law, will it accord to requirements for court decision (such as legality and reasonable decision)? For example, how may public policy violation be interpreted within the presence of unjust law and requirement to follow the rule of law or in case of legal regulation of certain social relations area absence, but with nonconformity consequences of implementation of the decision based on foreign state law and moral principles? We believe that the answer to these questions should be in the Article 19 of the Constitution of Ukraine, according to which no one can be forced to do what is not provided by law, and public authorities and local governments, their officials are obliged to act only on the basis of the Constitution and laws of Ukraine.

Thus, the principle of legality and the supremacy of the Constitution contribute to recognition and observance of natural human rights, which become the embodiment of the principle of the rule of law. Hence, the principle of legality is an element of the principle of the rule of law. There is a certain paradox, the principle of the rule of law, which is a mega-principle, has "natural roots" and includes the principle of legality, at the same time the rule of law enshrined in legislation and became part of it, and therefore it is the basis of legal order. However, if the question of the application public policy clause by a court, which is a body of state power, arises it must act only in the manner prescribed

by law. Therefore, returning to the questions, in case of the decision based on the foreign state law contradict for the mandatory provisions of "unfair" law, the court applies such "unfair" law (except when the court concludes that such law doesn't comply with the Constitution of Ukraine and applies the Constitution of Ukraine norms as norms of direct action, but such inconsistency with the Constitution unlikely will be established with the reference to the rule of law in the aspect of the moral category "justice" violation, as this reasoning seems extremely abstract and violates the principle of legal certainty). If legislation regulated certain social relations is absent, the principle of law as an imperative norm will be criterion for compliance with public policy, but notwithstanding such principle will be enshrined in law. In our opinion, in the case of a clear inconsistency of foreign law with the moral principles, customs, traditions or other regulators and in the absence of legal regulation, direct appeal to the rule of law is theoretically possible, but unlikely. The most of the principles enshrined in law are elements of the rule of law and they are the subject to priority application, because such principles are clearer, more specific and covered by part of legislation, although they have a broader content than other rules. Today, it is difficult to find a sphere of relations which are not entirely regulated by law. Therefore it contains mandatory rules, or at least one rule that would be narrower in meaning than the principle of the rule of law in its appeals to others than law social regulators. However, in our opinion, the "public policy" as the natural law category is largely expressed in the recognition of the inexhaustibility of human rights and freedoms. In particular, in case of violation of a human right, which is not enshrined in law, but given the inherent dignity and degree of public relations development belongs to him, a public policy clause should be applied with reference to Articles 3, 22 of the Constitution of Ukraine.

Hence, the legal order is the functioning way of society, which recognizes and adheres the principle of the rule of law, in particular its element, the principle of legality. Thus, the threat of legal order (public policy) is a violation of mandatory legislation of Ukraine, including natural human rights, and will cover the threat to the constitutional order, violation of the rights, freedoms and interests of individuals, legal entities, violations of environmental safety legislation, etc. In such circumstances, the provision in the Law of Ukraine "On Private International Law" the refusal to apply the law of a foreign state cannot be based only on differences between the legal, political or economic system of the foreign state from the legal, political or economic system of Ukraine, seems surprisingly appropriate, as it prevents the possibility of applying such a criterion to any range of relations, because in fact the application of the foreign state law in any case will deviate from the principle of legality in terms of Ukrainian law.

Agreeing with the V. Kisil's statement that in fact, public policy may be threatened not in itself by the application of foreign law, but the implementation of the decision based on this law [2, p.214], and taking it as a basis, we believe that part two of Article 12 The Law

of Ukraine "On Private International Law" cannot be considered as a restriction of the "public policy" content, but is only a concretization of the grounds for incompatibility of foreign law application consequences with the basics of legal order (public policy). If we assume that this provision defines the boundaries of the "public policy" concept, it is logical to consider the legal, political and economic systems as elements of public policy that is obviously wrong. In the legal theory, the legal system is defined as a set of interdependent and agreed legal means designed to regulate public relations, as well as legal phenomena arising from such regulation (legal norms, legal principles, legal awareness, legislation, legal relations, legal institutions, legal techniques, legal culture, legal order, etc.). Definitions of economic and political systems are formed similar to the definition of the legal system. [16]

The political system is a holistic, integrated set of political actors, structures and relations, which reflects the interests of most political and social forces in society. The political system has a specific historical form of political actors interaction, establishes appropriate relations between them, regulates activities and political relations authoritatively. [17]

An economic system is a set of interconnected and appropriately ordered elements of the economy that form a certain integrity, the economic structure of society, which has a common goal. [18, p.65]

From the above definitions it becomes clear that the legal order (public policy) is an element of the legal system. Economic and political systems are formed and operate under the influence of legislation and basic principles that are elements of legal order (public policy). Hence, the connection between these categories is certainly present, but to establish the connection between the legal order and the legal, economic, political systems as a "whole" and "part" does not seem possible.

Conclusions. Therefore, based on the above public policy clause can be applied in the case of:

- violation of mandatory rules of law, including the principles of law. The principles of law should be considered in aspect of their legislative reflection. Principles of law as fundamental ideas that are not limited by legislation and in content cover such social regulators as norms of morality, customs, traditions and others. Principles should act as a vector of legislation development, guidelines for lawmaking and interpretation of law, normative legal acts must correspond to the categories of humanity and justice;

- violation of natural human rights, including those which are not enshrined in law, due to Article 22 of the Constitution of Ukraine;

- creating a threat to the state system, sovereignty, territorial integrity of the state.

References:

1. Савчук В.В. Применение оговорки о публичном порядке при признании исполнения иностранного судебного решения без наличия договора/ В.В. Савчук [Электронный ресурс] Юридический портал — LawBelarus. — URL : <http://www.lawbelarus.com/repub2008/sub18/text18155.htm>.

2. Кисіль В.І. Питання публічного порядку і законодавче регулювання в міжнародному приватному праві. Наукові записки. Том 19. Спеціальний випуск. 2001. С. 212-220.

3. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2709-15> (дата звернення: 24.10.2020)

4. Хропанюк В. Н. Теория государства и права. Москва, 1995. 384 с.

5. Великий енциклопедичний юридичний словник : А-Я за ред. Ю.С. Шемшученка. К : Юридична думка, 2007. С. 990.

6. М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. «Загальна теорія держави і права». - 2009. С. 584

7. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2 т. Москва: Юрид. лит., 1981.Т. 1., 361 с.

8. Подорожна Т.С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації : дис... докт. юр.наук : 12.00.01, 12.00.02 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2017. 503 с.

9. Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України : Постанова Верховного суду України від 24.12.1999 № 12 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0012700-99> (дата звернення: 24.10.2020)

10. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.10.2020)

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну "законодавство") : Рішення Конституційного суду України від 09.07.1998 № 12-рп/98 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v012p710-98> (дата звернення: 24.10.2020)

12. Рабинович П. М. Проблемы теории законности развитого социализма / П.М. Рабинович. — Львов, 1979. — С. 17

13. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. Альманах права. 2012. С.42-46.

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення

судом більш м'якого покарання) : Рішення Конституційного суду України; Окрема думка від 02.11.2004 № 15-рп/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v015p710-04> (дата звернення: 24.10.2020)

15. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). Право України. №10. 2011. С.168-184.

16. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. 2001 Харків: Консум. 2001. с. 656

17. Загальна теорія політики: Навч. посібник. Ярош Б.О., Ярош О.Б. РВВ "Вежа": Луцьк. 2005. С. 240

18. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича.— 6-те вид., перероб.

УДК 341.1/8(075.8)

і доп. — К.:Знання-Прес, 2007. — 719 с. Kopotun, I. M., Durdynets, M. Y.,

19. Teremtsova, N. V., Markina, L. L., & Prisyakova, L. M. (2020). The Use of Smart Technologies in the Professional Training of Students of the Law Departments for the Development of their Critical Thinking. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 19(3).

20. Teremtsova, N. (2019). The problem of differentiation between private and public law. *Journal Transition Studies Review*, 26(2), 15-22.

21. Теремцова Н.В., Оверчук О.М. Теоретичне питання адаптації правової системи України до права ЄС в процесі правотворчості, матеріали IV Всеукр. за міжнар. участю наук.-практ. конф. м. Полтава, 2019. - Ч. 1. - С. 154-157

Гібадуллин Ильнар Илшатович
студент 1 курса магистратуры
Института права БашГУ

ДОПРОС: ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ

Gibadullin Ilnar Ilshatovich
1st year graduate student
Institute of Law of Bashkir State University

INTERROGATION: CONCEPT AND ESSENCE

Аннотация.

В данной статье раскрывается понятие допроса и выявляется его сущность. Описывается процессуальное значение допроса как следственного действия.

Abstract.

This article reveals the concept of interrogation and reveals its essence. The procedural meaning of interrogation as an investigative action is described.

Ключевые слова: допрос, следственное действие, обвиняемый, сущность допроса, уголовно-процессуальное значение.

Key words: interrogation, investigative action, accused, essence of interrogation, criminal procedural meaning.

Эффективность уголовно-процессуальной деятельности по осуществлению уголовного преследования лиц, виновных в совершении преступлений, и защите личности от незаконного и необоснованного обвинения во многом определяется качеством законодательной регламентации и практикой использования предусмотренных законом следственных действий, направленных на собирание и исследование доказательств по уголовному делу. К числу таких следственных действий, прежде всего, относятся допрос.

Значение допроса в уголовном процессе трудно переоценить, ведь при расследовании подавляющего большинства уголовных дел самых различных категорий допрос является одним из самых распространенных следственных действий. Целью допроса является получение правдивых и объективных показаний по существу расследуемого события. В определенном ряде ситуаций в

начале расследования допрос выступает в качестве единственного возможного способа получения необходимой информации по делу, или же обнаружения источников доказательств, что ранее не были известны. В связи с этим, для следователей и дознавателей представляется очень важным знание не только процессуальных особенностей допроса как следственного действия, но и знание психологических и тактических приемов. Проведение умелого, тактически верного допроса в большей мере определяет качество всего предварительного расследования в целом.

Безусловно, допрос - это самое распространенное и эффективное следственное действие, которое одновременно является одним из самых сложных с точки зрения тактики его проведения. Анализ практики предварительного расследования показывает, что на производство допросов у следователя уходит

более 1/3 всего рабочего времени. В ходе проведения данного процессуального действия следователю приходится сталкиваться с различными сложностями, состоящими в том, что полученные показания имеют субъективный характер и в большинстве случаев зависят от конкретной следственной ситуации, которая складывается по определенному уголовному делу.

Расследование практически ни одного уголовного дела не может обойтись без проведения данного следственного действия, а для того, чтобы провести его эффективно, следователь должен обладать не только достаточными знаниями уголовно-процессуального законодательства, но и глубокими познаниями в области психологии и педагогики, обладать высокими моральными и этическими качествами, определенной нравственной подготовкой и жизненным опытом.

Стоит отметить, что действующее уголовно-процессуальное законодательство не содержит легального определения данного следственного действия, а включает в себя лишь нормы, находящиеся в главе 26 УПК РФ и регламентирующие порядок проведения допроса [1].

Однако в криминалистике сложилось достаточно большое количество определений, сформировались различные подходы к пониманию допроса как следственного действия.

Так, одни ученые определяют допрос как получение следователем показаний в установленной законом форме [2]; вторые - как ритуал, беседа, формы которого строго регламентированы нормами уголовно-процессуального права, а участники (собеседники) находятся в заведомо неравном положении [3]; третьи - как опрос лица по поводу юридически значимых фактических обстоятельств дела, который ведется с правовых и криминалистических позиций [4]; четвертые - как общение, «содержанием которого является процесс получения от допрашиваемого информации об известных ему обстоятельствах, входящих в предмет доказывания по делу» [5].

Несмотря на то, что в криминалистике существует большое количество «авторских» определений, практически все ученые-криминалисты пришли к единому пониманию сущности допроса, которая заключается сущность во «взаимодействии следователя с допрашиваемым, которое направлено на то, чтобы получить информацию в соответствии с целью допроса» [6], «в получении следователем от

допрашиваемого сведений о событии преступления, лицах его совершивших, характере и размерах причиненного преступлением ущерба, причинах, вызвавших преступное деяние, а также условиях, способствовавших его совершению» [7]. Руководствуясь вышесказанным, можно сделать вывод, что сущность допроса состоит в оказании психологического воздействия на психику и сознание допрашиваемого с целью получения полных и достоверных показаний.

По нашему мнению, допрос является следственным действием, реализующимся в определенной процессуальной форме и заключающимся в получении уполномоченным лицом (следователем или дознавателем) от определенного лица (обвиняемого, подозреваемого, потерпевшего, свидетеля, эксперта или специалиста) информации о подлежащих доказыванию обстоятельствах, а также в надлежащем ее закреплении.

Допрос несовершеннолетнего обвиняемого традиционно выделяется в качестве одного из видов допроса, однако в силу особого процессуального положения подростка, его возрастных и психофизиологических особенностей, имеет свою специфику. Все это определяет необходимость построения отличной от других тактики производства рассматриваемого нами следственного действия.

Список литературы:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ (с посл. изм. и доп. от 27 октября 2020 г. № 112-ФЗ) // Официальный интернет-портал правовой информации [Электронный ресурс]. URL: <http://www.pravo.gov.ru/> (дата обращения: 27.10.2020).
2. Васильев А.Н., Карнеева Л.М. Тактика допроса при расследовании преступлений. М., 1970. С. 5.
3. Васильев В.Л. Юридическая психология. Л., 1947. С. 47.
4. Криминалистическая энциклопедия: Справочное пособие для курсантов, слушателей и преподавателей учебных заведений МВД, докторантов, научных сотрудников и практических работников органов внутренних дел. М., 1997. С. 35.
5. Порубов Н.И. Допрос. Минск, 1968. С. 14.
6. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии. М., 1976. С. 9.
7. Афимичев С.П., Кулагин Н.И., Ямпольский А.Е. Допрос: учеб. пособие. Волгоград, 1978. С. 5.

Кокей О. У.

магистрант Крымского филиала ФГБОУВО
«Российский государственный университет правосудия»
секретарь судебного заседания Кировского районного суда Республики Крым
Россия, г. Симферополь

DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-48-50

ПОРЯДОК ВЫНЕСЕНИЯ СУДОМ РЕШЕНИЯ ПО ДЕЛУ ОБ АДМИНИСТРАТИВНОМ ПРАВОНАРУШЕНИИ

Kokey O.U.

master student of the Crimean branch of the Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education "Russian State University of Justice"
court clerk, Kirovsky district court of the Republic of Crimea
Russia, Simferopol

THE PROCEDURE FOR THE COURT'S DECISION ON THE CASE OF AN ADMINISTRATIVE OFFENCE

Аннотация.

В данной статье рассмотрены проблемы вынесения решений по делам об административных правонарушениях при рассмотрении дела судом. Проанализированы свойственные особенности лингвистического толкования наречия «немедленно», используемого в КоАП РФ. Проведено обобщение судебной практики по делам об административных правонарушениях. Выявлен всевозможный подход к порядку вынесения судебного решения. На базе проделанного изучения предложен единственный подход к порядку вынесения решения в судебном порядке.

Abstract.

In given article problems of removal of decisions on cases about administrative offences at consideration of a case by court are considered. The peculiar features of linguistic interpretation of the adverbs "immediately", used in the CAO RF, are analyzed. The generalization of judicial practice on cases about administrative offences is carried out. It reveals all sorts of arrangements to the order of court decision making. On the basis of the done research the only layout to the order of decision making in a judicial order is offered.

Ключевые слова. Рассмотрение дел об административных правонарушениях судьями, вынесение решения по делу об административном правонарушении, производство по делам об административных правонарушениях, совещательная комната.

Keywords. Consideration of cases about administrative offences representatives, decision making on business about an administrative offence, manufacture on affairs about administrative offences-representative room.

Административные правонарушения в Российской Федерации остаются широко распространенным негативным явлением. Несмотря на постоянные изменения в законодательстве об административных правонарушениях и ужесточение административной ответственности с целью ограничения количества совершенных нарушений, этого не наблюдается.

Производство по делам об административных правонарушениях охватывают ряд субъектов административной юрисдикции, а именно: судей, должностных лиц, коллегиальных органов, представителей органов исполнительной власти. В последнее время наметилась явная тенденция к изменению существующих правил, которые определяют особенности рассмотрения дел судьями. В то же время достаточно широкий круг проблем остается нерешенным.

Рассмотрим одну из этих проблемных проблем: принятие решение по делам об административных

правонарушениях. Этому вопросу посвящена 29.11 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях.

В соответствии ст. 29.11 ч. 1 КоАП РФ решение по делам об административных правонарушениях должно быть направлено сразу после окончания процедуры рассмотрения дела по существу. Федеральный закон от 6 декабря 2011 г.¹ 1 п. 413-ФЗ внес изменения в данную статью, на основании которых в исключительных случаях по решению лица (органа), рассматривающего дело об административном правонарушении, может быть вынесено мотивированное решение, которое может быть отложено на срок, не превышающий трех дней с даты окончания производства по делу, за исключением случаев, указанных в ст. 29 ч. 3-5 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях, при этом резолютивная часть решения должна быть объявлена немедленно. День изготовления решения, является днем его вынесения.

¹ Федеральный закон от 6 декабря 2011 г. № 413-ФЗ «О внесении изменений в Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях и статьи 26 и 26.1

Федерального закона «О физической культуре и спорте в Российской Федерации» // Собр. законодательства РФ. 2012. 12 дек. № 50. Ст. 735.

В этом случае законодатель, учитывая большую загруженность судов, предоставил, в отличие от предыдущей версии, возможность отложить подготовку мотивированного решения. В то же время позиция о немедленном объявлении резолютивной части решения после рассмотрения дела осталась неизменной.

Постараемся объяснить этот момент.

Так каков конец этого вопроса? В этой области 29.7 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях определяется порядок рассмотрения административного дела, в котором подробно описываются все действия лица, осуществляющего правосудие по делу, с момента объявления о рассмотрении административного дела, до его исполнения, при необходимости, иные процессуальные действия в соответствии с Кодексом². Другие процессуальные действия включают, например, проведение расследования, изъятие документов, доставку правонарушителя для составления протокола об административном правонарушении и т. д.

Поэтому сразу после проведения необходимых процессуальных действий, должна быть оглашена резолютивная часть решения по делу об административном правонарушении, либо полный текст решения.

Рассмотрим наречие "немедленно". Взгляд на лингвистическую интерпретацию. Л.Г. Панова, раскрывая в повествовательном и диалогическом режимах значение этого слова определяет его как «без промедления», «тотчас же», «сразу»³.

Данные наречия используются в кодексе Российской Федерации об административных правонарушениях восемнадцать раз, и всегда прямо в ситуациях связанных с реализацией некоторых процессуальных действий. Итак, в части 1 статья 28.5 КоАП предусматривает, что протокол о совершении административного правонарушения составляется сразу после выявления административного правонарушения. Однако во второй части данной статьи законодатель указывает, что " в случае если требуется дополнительное выяснение обстоятельств дела либо данных о физическом лице или сведений о юридическом лице, в отношении которых возбуждается дело об административном правонарушении, протокол об административном правонарушении составляется в течение двух суток с момента выявления административного правонарушения ".

Таким образом, законодатель поделил осознание немедленности воплощения процессуального воздействия и воплощение его сквозь конкретный период времени. Значит, в случае если идти из предоставленного осознания наречия «немедленно», решение по делу об административном правонарушении или же его резолютивная часть обязаны быть оглашены незамедлительно по завершении рассмотрения дела. Как правило, в случае если дело об административном правонарушении рассматривается во внесудебном порядке, например, должностное лицо, рассматривающее дело, по завершении рассмотрения незамедлительно оглашает участникам процесса вынесенное им решение.

Кроме того, Конституционный Суд РФ в постановлениях⁴ указывает, что неопределенность содержания правовой нормы не может обеспечить ее единообразное понимание, создает возможность злоупотреблений исполнительной властью своими полномочиями.⁵

Более сложная обстановка формируется при рассмотрении дела судами. Конкретного подхода к данному вопросу нет. Так, к примеру, в п. 15 письма от 14 октября 2002 г. № 05-17-1 «Методические рекомендации по отдельным вопросам применения Кодекса РФ об административных правонарушениях» Пермский областной суд объяснил, собственно что «постановление по делам об административных правонарушениях выносится в совещательной комнате». Именуемая судебная практика предоставленного субъекта одобряет позицию областного суда, и судья для вынесения решения удаляются в совещательную комнату.

В ряде субъектов не удаление судей в совещательную комнату может послужить основанием отмены вынесенного решения. Так, в Краснодарском крае по делу № 12-34/2011 Тихорецким районным судом было вынесено определение об удовлетворении апелляционной жалобы ЗАО «Нива» на основании, собственно что судья без удаления в совещательную комнату огласил свое решение немедленно. Судья местного суда пришел к выводу, собственно что эти условия значимо не соблюдают процессуальные требования, предусмотренные КоАП РФ, при данных обстоятельствах обозначенные нарушения не дают возможность всесторонне, объективно и беспристрастно рассмотреть дело.⁶

Кроме того, прецедент не удаления судьи в совещательную комнату имеет возможность послужить базой проведения служебной проверки, что в

² Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 г. № 195-ФЗ // Рос. газ. 2001. 31 дек. № 256.

³ Панова, Л. Г. Наречия группы «сразу... немедленно... сию секунду» в нарративном и диалогическом режимах // Диалог'2000. Т. 1. Теоретические проблемы / под ред. А. С. Нариньяни. Протвино, 2000. С. 222–223.

⁴ Постановления Конституционного Суда РФ от 17.06.2004 №12-П; от 15.07.1999 №11-П; от 29.06.2004 №13-П // URL: <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision30281.pdf> (дата обращения: 11.01.2017).

⁵ А. В. Руденко. Соблюдение правовой определенности в законодательстве субъектов Российской Федерации об

административных правонарушениях в решениях Верховного Суда Российской Федерации // Lex Russica. 2018. №6 (139). URL: [https://cyberleninka.ru/article/n/soblyudenie-pravovoy-opredelennosti-v-zakonodatelstve-subektov-rossiyskoy-federatsii-ob-administrativnyh-pravonarusheniyaх-v-\(data-obrasheniya:29.10.2019\)](https://cyberleninka.ru/article/n/soblyudenie-pravovoy-opredelennosti-v-zakonodatelstve-subektov-rossiyskoy-federatsii-ob-administrativnyh-pravonarusheniyaх-v-(data-obrasheniya:29.10.2019)).

⁶ Определение в отношении ЗАО «Нива» по ч. 1 ст. 19.5 КоАП РФ [Электронный ресурс] // РосПравосудие : сайт. URL: <http://rospravosudie.com/act-opredelenie-v-otnoshenii-zao-niva-po-ch-1-st19-5-koap-rf-mamedova-l-azantarin-roman-aleksandrovich-23-01-2012-19-5-ch-1-s>

свою очередь может послужить причиной для возбуждения дисциплинарного производства в отношении судьи.

Подводя итог вышесказанному, хотелось бы обратить внимание на то, что, не обращая внимания на всевозможный подход к значению совещательной комнаты в рамках административного процесса, больше целесообразным видится позиция о предоставлении судье возможности удаления в совещательную комнату. Соблюдение такого подхода к принятию решения послужит исключению стороннего воздействия на судей при вынесении решения. А это считается залогом выполнения конституционного права о независимости судей и руководстве их лишь только закону, собственно, что содержит значительный смысл для принятия судом решений по собственному внутреннему убеждению на основании материалов дела, которые изучались в судебном заседании.

Таким образом, для законодательного разрешения возникших недостатков нужно привнести в ст. 29.11 ч. 1.1 КоАП РФ следующее содержание:

«По окончании совершения всех процессуальных действий суд удаляется в совещательную комнату для постановления решения, о чем объявляется присутствующим в зале судебного заседания».

Использованные источники:

1. Федеральный закон от 6 декабря 2011 г. № 413-ФЗ «О внесении изменений в Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях и статьи 26 и 26.1 Федерального закона “О

физической культуре и спорте в Российской Федерации”» // Собр. законодательства РФ. 2012. 12 дек. № 50. Ст. 735.

2. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 г. № 195-ФЗ // Рос. газ. 2001. 31 дек. № 256.

3. Панова, Л. Г. Наречия группы «сразу... немедленно... сию секунду» в нарративном и диалогическом режимах // Диалог'2000. Т. 1. Теоретические проблемы / под ред. А. С. Нариньяни. Протвино, 2000. С. 222–223.

4. Постановления Конституционного Суда РФ от 17.06.2004 №12-П; от 15.07.1999 №11-П; от 29.06.2004 № 13-П // URL: <http://doc.ksrfr.ru/decision/KSRFDecision30281.pdf> (дата обращения: 11.01.2017).

5. А. В. Руденко. Соблюдение правовой определенности в законодательстве субъектов Российской Федерации об административных правонарушениях в решениях Верховного Суда Российской Федерации // Lex Russica. 2018. №6 (139). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/soblyudeniye-pravovoy-opredelennosti-v-zakonodatelstve-subektov-rossiyskoy-federatsii-ob-administrativnyh-pravonarusheniyah-v> (дата обращения: 29.10.2019).

6. Определение в отношении ЗАО «Нива» по ч. 1 ст. 19.5 КоАП РФ [Электронный ресурс] // РосПравосудие : сайт. URL: <http://rospravosudie.com/act-opredelenie-v-otnoshenii-zao-niva-po-ch-1-st19-5-koap-rf-mamedova-l-a-zantarin-roman-aleksandrovich-23-01-2012-19-5-ch-1-s>

УДК 343.91.343.985

Листушенко Руслан Вікторович
аспірант науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ
(Україна, Київ)

DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-50-56

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗГВАЛТУВАННЯ

Lystushenko Ruslan Victorovich
postgraduate student of the scientific research laboratory on problems
of criminalistics support and forensic expertise ESI №2
National Academy of Internal Affairs
(Ukraine, Kyiv)

THE IDENTITY OF THE CRIMINAL AS AN ELEMENT OF THE FORENSIC CHARACTERISTICS OF RAPE

Анотація

В статті розглянуто нормативно-правову дефініцію згвалтування з урахуванням останніх законодавчих змін. Окреслено склад злочину, передбаченого статтею 152 Кримінального кодексу України. Визначені особливості об'єктивних та суб'єктивних ознак згвалтування. Наведена статистика вчинення згвалтувань з урахуванням особи злочинця. Наведені особливості криміналістичної характеристики особи злочинця. Розглянуті типові ситуації протидії розслідуванню з боку підозрюваної особи.

Аннотация.

В статье рассмотрена нормативно-правовая дефиниция изнасилования с учетом последних законодательных изменений. Определен состав преступления, предусмотренного статьей 152 Уголовного кодекса Украины. Определены особенности объективных и субъективных признаков изнасилования. Приведена статистика совершения изнасилований с учетом личности преступника. Приведены особенности

криміналістической характеристики личности преступника. Рассмотрены типовые ситуации противодействия расследованию со стороны подозреваемого лица.

Abstract.

The article deals with the legal definition of rape in the light of recent legislative changes. The composition of the crime under Article 152 of the Criminal Code of Ukraine was outlined. The particular qualities of objective and subjective indicia of rape was determined. The statistics of rape taking into account the perpetrator's personality were given. The particular qualities of the forensic characteristics of the perpetrator's personality were given. Typical situations of counteraction to the investigation by the suspect were considered.

Ключові слова: зґвалтування, статеві злочини, статева недоторканість, статева свобода, особа злочинця, досудове розслідування.

Ключевые слова: изнасилование, половые преступления, половая неприкосновенность, половая свобода, личность преступника, досудебное расследование.

Keywords: rape, sexual offenses, sexual integrity, sexual freedom, personality of the offender, pre-trial investigation.

Вступ.

Статева недоторканість – це природна та соціальна цінність, на основі якої ці суспільні відносини формуються та підтримуються комплексом правових засобів захисту. Зґвалтування – цинічне та жорстоке правопорушення проти життя та здоров'я, честі та гідності. Хоча загальний рівень злочинності сексуального насильства є незначним (загалом, частка зґвалтування, а також сексуальних злочинів у структурі злочинності в Україні коливається в межах 1% за останні 50 років), навіть порівняно невелика кількість викликає занепокоєння громадськості через високу суспільну небезпеку цієї категорії злочинів, тяжкість їх наслідків, глибоку фізичну, моральну та психологічну травму жертв та їх близьких. Однак така шкода не піддається прямому вимірюванню, оскільки вона представлена глибокими психотравмуючими особистими переживаннями.

Постановка наукової проблеми. Зґвалтування – найпоширеніший злочин у групі статевих злочинів. Будучи однією з найнебезпечніших форм антисоціальної поведінки, насильницький злочин традиційно займає центральне місце у статистиці правоохоронних органах. У свою чергу, насильство, спрямоване на задоволення сексуального потягу, що принижує гідність особи, що завдає шкоди її здоров'ю та життю, переслідується як найважчий злочин. Слід зазначити, що суспільство, яке перебуває в економічній та моральній кризі, стає більш толерантним до різних форм насильства, насамперед психічного, у тому числі до сексуального. Ця закономірність цілком актуальна для сучасної України: ми спостерігаємо, як насильство стає все більш поширеним у сім'ї, на роботі та в суспільстві взагалі. Сексуальне насильство вже не вважається примусом, припиненням свободи людини і не розцінюється як злочин. Ця обставина є однією з причин поширення злочинних форм сексуального насильства на основі психічного насильства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми законодавчої регламентації, розслідування зґвалтування та інших статевих злочинів вивчалися такими вченими як Ю. Александров, Л. Андреева, Ю. Антонян, М. Бажанов, Б. Бліндер, І. Гальперін, Л. Гаухман, А. Ігнатов, С. Киренко, М.

Корчовий, С. Косенко, А. Піонтковський, В. Сафронів, О. Синєокий, М. Шаргородський, та ін. Останні законодавчі зміни було ретельно розглянуто О. Дудоровим, однак ще залишилися питання, які потребують вивчення.

Метою статті є висвітлення законодавчих змін і дослідження деяких особливостей особи злочинця при розслідуванні зґвалтувань.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 152 Кримінального кодексу України (далі КК України) зґвалтуванням є вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування) [2].

Поточний законодавчий підхід до визначення зґвалтування, серед іншого, враховує Конвенцію Ради Європи "Про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами", зокрема в частині визначення відсутності згоди жертви на сексуальний контакт.

Крім того, будь-який жорсткий підхід до кримінального переслідування за сексуальні злочини (наприклад, вимога надання доказів фізичного опору у всіх випадках) загрожує запобіганням покарання певних видів зґвалтування, що загрожує ефективному захисту сексуальної автономії особи (рішення ЄСПЛ у справі "М.С. проти Болгарії", 4 грудня 2003 р.). Як правильно зазначається, у цьому рішенні ЄСПЛ трактує "примус" не вузько, а трактує це як порушення принципу сексуальної автономії, де відсутність добровільних та консенсусних дій з боку жертви є справжньою загальною ознакою примусу [20].

Об'єктом сексуальних злочинів є суспільні відносини, які полягають у забезпеченні інтересів та потреб людини у сфері відносин між статями – сексуальних потреб особистості. Однак, по-перше, задоволення сексуальних потреб людини не може завдати шкоди інтересам інших, втручання держави в цю сферу життя можливе лише для запобігання сексуальній агресії – сексуальних насильств, вчинених проти волі та бажань іншої людини. По-друге, сексуальні відносини – це стосунки між людьми,

тому сексуальні дії, спрямовані на тварин або неживі предмети, не охоплюються зґвалтуванням. По-третє, у сфері сексуального життя встановлюються обмеження для забезпечення нормального біологічного та соціального розвитку неповнолітніх. По-четверте, на сучасному етапі розвитку суспільства не лише сексуальні стосунки між особами чоловічої та жіночої статі, але й відповідні добровільні відносини між дорослими однієї статі відносяться до сфери сексуальних потреб особи. [21 с. 6]

Статева свобода (право особи самостійно обирати собі партнера для сексуального спілкування, форму такого спілкування і не допускати у цій сфері будь-якого примусу) та статева недоторканість (охоронюваний законом стан, за якого забороняється вступати в сексуальні контакти з особою, яка з певних причин не є носієм статевої свободи) – це основні безпосередні об'єкти злочину. Додатковими об'єктами є – зокрема, належний фізичний і психічний розвиток неповнолітніх, тілесна і психічна недоторканість, честь і гідність особи [6, с. 7].

Жертвою злочину є людина, як жінка, так і чоловік, незалежно від його попередньої поведінки (включаючи аморальну) та відносин із суб'єктом злочину (перебуваючи з ним у фактичному чи законному шлюбі) [11, с. 124].

До того ж, зґвалтування потерпілої особи, яка перебуває із гвалтівником у шлюбі, утворює кваліфікований склад злочину (ч. 2 ст. 152 КК України), а на підставі Закону від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII із ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України виключено норму, згідно до якої зґвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених ст.ст. 153-155 КК України, якщо гвалтівником є чоловік (дружина) потерпілої особи, відносилось до правопорушень, кримінальне провадження щодо яких розпочиналось лише на підставі заяви потерпілої(-ого) [1].

Враховуючи зарубіжний підхід врегулювання вказаного питання відповідно до § 203 КК Австрії, якщо особа вчиняє стосовно свого подружжя чи того, з ким вона перебуває у незареєстрованому шлюбі, зґвалтування чи сексуальне примушування без обтяжуючих обставин, то кримінальне переслідування є можливим тільки за заявою потерпілої особи. Передбачене ст. 190 КК Швейцарії зґвалтування дружини, вчинене її чоловіком, який проживає з нею спільно, карається тільки за скаргою, яка має бути подана не пізніше 6 місяців.

Водночас те, що особа, яка перебуває з гвалтівником у шлюбі, не вправі впливати на “долю” кримінального провадження щодо вчиненого стосовно неї злочину, передбаченого ст. 152 КК України, і що “сімейне” зґвалтування визнане кваліфікованим різновидом аналізованого правопорушення, може розцінюватись як одне зі свідчень послідовності законодавця в частині забезпечення жорсткого юридичного реагування на різні прояви домашнього насильства (однією з його форм є сексуальне насильство) та мінімізації його латентності [6 с. 10].

Потерпілий характеризує суб'єктивний елемент суспільних відносин, на який спрямований

злочинний напад. Виправдовуючи різницю між жертвою та об'єктом злочину, Б. Сидоров зазначає, що жертва є носієм суспільних відносин у формі індивідуального інтересу суб'єкта до об'єкта. Посягання на суб'єкта, чиї права та свободи порушені, або яким загрожує небезпека, ставить його в становище потерпілого [18, с. 15].

Об'єктивна сторона зґвалтування (ч. 1 ст. 152 КК України) – це дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним, анальним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи.

Диспозицію статті “дії сексуального характеру, пов'язані з вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи”, використану у ч. 1 ст. 152 КК України майже дослівно запозиченого зі ст. 36 Стамбульської конвенції. Варто зазначити, що для вчинення зґвалтування вимагається безпосередньо відповідне проникнення, а не ще якась додаткова дія (дії) сексуального характеру, як це впливає з тої ж, не зовсім вдало оновленої, ст. 152 КК України.

Порівняно з попередньою редакцією ст. 152 КК України ця стаття, викладена в редакції Закону від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII, істотно розширила межі об'єктивної сторони складу злочину “зґвалтування”.

Це виявляється насамперед у тому, що, під статевиими зносинами з погляду інкримінування попередньої редакції ст. 152 КК України розумівся тільки природний (гетеросексуальний) статевий акт (коїтус) – введення статевого члена чоловіка в жіночу піхву, яке може викликати вагітність. Наразі зґвалтуванням визнається не лише згаданий акт (останній з урахуванням термінології, використаної в ст. 152 КК України, вочевидь, має тлумачитись як вагінальне проникнення в тіло жінки з використанням геніталій чоловіка), а й інші різновиди проникнення у вагіну (піхву), а також проникнення в анус або рот іншої особи (тобто в отвори тіла людини, біологічно для цього не призначені) за допомогою як статевого члена чи іншої частини тіла людини, так і будь-якого предмета. Також варто зазначити, що раніше статеві зносини визнавались зґвалтуванням за умови, що вони поєднуються із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. Тобто, один із трьох вказаних альтернативних способів забезпечував наявність об'єктивної сторони зґвалтування, без яких взагалі в діях особи не було б наявності складу кримінального правопорушення. При цьому перелік способів, за наявності хоча б одного з яких природні статеві зносини між особами жіночої і чоловічої статі визнавались зґвалтуванням, був вичерпним.

Стаття 152 КК України, викладена в редакції Закону від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII, як на обов'язкову ознаку злочину вказує (за винятком ч. 4 цієї статті) не на конкретний спосіб, а на недобровільність – відсутність вільного волевиявлення потерпілої особи на проникнення в один із трьох її

природних отворів. Вагінальне, анальне або оральне проникнення в тіло іншої особи визнається зґвалтуванням як у тому разі, коли воно поєднується із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосуванням або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, так і в інших випадках відсутності її добровільної згоди на таке проникнення.

Суб'єктивна сторона зґвалтування характеризується прямим умислом. Розглядаючи мотиви, варто зазначити що вони можуть бути доволі різними. Сюди можна віднести: задоволення статевої пристрасті, бажання принизити потерпілу особу, помсту, хуліганські спонування, ревності, прагнення сексуального самоствердження, релігійна ненависть, бажання примусити потерпілу особу одружитись тощо.

Стаття 152 КК України не містить вказівок на завідомість для гвалтівника ні про перебування потерпілої у стані вагітності, ні про вік особи.

Стосовно віку особи, до уваги можна було взяти постанову Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2008 р. № 5 “Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи”, зокрема пункт 10, де вказано, що допускалась “необережність”. Так, кваліфікуючі ознаки, пов'язані з віком потерпілої особи, інкримінувались обвинуваченому не лише тоді, коли він знав або допускав, що вчиняє зґвалтування неповнолітньої чи малолітньої особи, а й у разі, коли він міг і повинен був це усвідомлювати.

Такий підхід аргументується тим, що у випадку якщо у законі відсутня вказівка на завідомість і шкоду або не визначене психічне ставлення до неї, то відображення у психіці суб'єкта кримінального правопорушення може бути наступним: усвідомлення цієї ознаки; усвідомлення можливості її наявності; неусвідомлення за умови, що правопорушник міг і повинен був її усвідомлювати.

Дійсно, жоден злочин не може вважатися умисним, якщо суб'єкт не усвідомлює природу об'єкта або обставини об'єктивної сторони, які суттєво впливають на природу та ступінь суспільної небезпеки. Адже за законодавчим визначенням умисел характеризується усвідомленням суспільної небезпеки діяння [15, с. 168-169].

Як зазначає П. Лейленд, між згодою та покірною є різниця: згода, відсутність якої означає зґвалтування, є покірною, однак, з цього не випливає, що покіра завжди означає згоду [14, с. 108].

Законодавче визначення “використання геніталій чи будь-якого іншого предмета”, є не зовсім коректним, тому що: можна використовувати певний предмет (інструмент), відокремлений від цілого, але не частини тіла чи органу людини, як пеніс; геніталії людини фактично визнаються об'єктом зовнішнього світу; статеве проникнення в організм іншої людини можливо за допомогою не тільки статевих органів, але й іншої частини людського тіла; статеві органи людини поділяються на зовнішні (у жінок – це лобкове підвищення, великі й малі соро-

мітні губи, переддвер'я піхви, залози і цибулини переддвер'я, дівоча пліва) і клітор; у чоловіків – мошонка, що вміщує яєчка, і статевий член) і внутрішні (у жінок – це яєчники, матка, фаллопієві труби і піхва; у чоловіків – яєчка з придатками, сім'явидні протоки з сім'яними міхурцями, сім'явпорскувальні протоки, передміхурова залоза і куперові залози) [17 с. 45].

З огляду на вказане стає зрозумілим, що гвалтівник може проникнути в один із трьох природних отворів іншої людини хіба що за допомогою такої складової геніталії, як статевий член. Водночас фізично неможливо зробити проникнення за допомогою, наприклад, жіночої піхви, на відміну від інших частин тіла (наприклад, пальців) або предметів.

Проникнення в організм іншої людини із застосуванням будь-яких органів, а не тільки статевих органів, також згадується у ч. 1 ст. 36 Стамбульської конвенції.

“De lege lata” (з погляду чинного закону) сексуальне проникнення з використанням негенітальних частин тіла слід розглядати як проникнення за допомогою будь-якого іншого предмета.

Крім того, більш чіткої і водночас істотно адекватний заміник доволі неоднозначного звороту “актив сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним чи оральним проникненням тіла іншої людини”, застосований у ч. 1 ст. 152 КК України і майже механічно (буквально) запозичений у ст. 36 Стамбульської конвенції, де наявне формулювання “сексуальне проникнення у піхву, анальний отвір або рот жертви частиною тіла або предметом”. Отже, для оцінки діяння зґвалтування потрібно лише належне проникнення, а не будь-які додаткові сексуальні дії, за відсутності добровільної згоди партнера, як це впливає із оновленої ст. 152 КК України.

Порівняно з попередньою редакцією ст. 152 КК України, нова диспозиція, викладена у Законі України від 06.12.2017 № 2227-VIII, значно розширила межі об'єктивної сторони злочину “зґвалтування”.

Особа злочинця, є важливим елементом криміналістичної характеристики будь-якого злочину. Криміналістичне розслідування зґвалтування є особливо важливим, оскільки саме сексуальні злочини найбільше залежать від “внутрішніх” причин [12, с. 4].

Поняття особи як об'єкта криміналістичної ідентифікації відрізняється від загального поняття особи в кримінології та соціології. До ідентифікаційної структури особи злочинця необхідно включати такі сторони як соціальна спрямованість, психічний склад, тілесна організація та мовний апарат. Інформативну структуру особи можуть доповнювати різноманітні відхилення у її розвитку та стані (як психічних властивостей, так і соматичної організації) [9 с. 35].

М. В. Салтевський пропонує особу злочинця описувати як соціальнобіологічну систему, властивості і ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі й використовуються для розкриття та

розслідування злочинів. До таких властивостей відносяться фізичні, біологічні та соціальні [16, с. 56].

Слушною є думка О. Н. Колесніченка, який вважає, що до комплексу ознак особи, як елемента криміналістичної характеристики включаються всі ознаки, які можуть служити визначенню ефективних шляхів і методів встановлення, розшуку й викриття злочинця. Частина з них має не тільки криміналістичне значення (наприклад, попередні судимості), але й важливі для розкриття злочину (наприклад, хитрощі злочинця). Зміст даного елемента криміналістичної характеристики визначається набором ознак особи, специфічних для осіб, які вчиняють злочини даного виду, і суттєвих для їх успішного розслідування. Система ознак особи злочинця включає ознаки демографічні, а також ознаки, які відображають окремі моральні, психологічні особливості (наприклад, риси характеру) [10, с. 80].

Інші автори вважають, що правопорушником є людина, котра вчинила кримінальне правопорушення унаслідок властивих їй психологічних особливостей, антигромадських поглядів, негативного ставлення до етичних цінностей і вибору суспільно небезпечного шляху для задоволення своїх потреб або відсутність прояву необхідної активності в запобіганні негативному результату [3, с. 16].

На думку В. О. Жбанкова, особа злочинця, як і будь-яка інша людина, характеризується різноманітністю ознак: демографічних (стать, віком, станом здоров'я), моральних (світоглядом, інтересами, спрямованістю), соціальних (трудовах, сімейно-побутових) і психологічних (емоціями, темпераментом, вольовими якостями тощо) [7, с. 128-129].

Будучи різновидом особи загалом, особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіта, соціальний стан, роль у суспільстві), а також властиві лише особі злочинця специфічні ознаки, які визначають і виражають характер і ступінь її суспільної небезпеки. Характеристика особи злочинця належить до основних елементів криміналістичної характеристики згвалтування.

Знання рис особистості, на думку Д. А. Шестакова, дає нам відповідь, чому одна людина у разі гострого конфлікту здатна просто зупинитися та піти, інша – вбити себе, а третя вчинити злочин [22, с. 7].

Криміналістичний аспект вивчення особистості злочинця представляє особливий інтерес, оскільки при розслідуванні будь-якого злочину необхідно враховувати властивості та стани підозрюваного, які були виявлені при розслідуванні або значущі для індивідуалізації покарання.

Важливість вивчення особи злочинця закріплена також на законодавчому рівні. Зокрема, законодавець зобов'язує слідчого повністю та всебічно дослідити особу підозрюваного, обставини, що впливають на ступінь та характер відповідальності, а також інші обставини, що характеризують його особу.

Таким чином, особа злочинця – це дуже специфічне поняття, яке дозволяє описати риси харак-

теру, особистісні та соціальні характеристики людини, схильної до вчинення суспільно небезпечних діянь.

Д. Н. Ісаєв з В. С. Каганом вважають, що у вивченні особистості з аномальною сексуальною поведінкою особливе значення має аналіз усіх біологічних та внутрішніх психологічних зв'язків [8].

Аналіз кримінальних проваджень 2017-2018 років щодо винних осіб, показав, що такий вид злочину як згвалтування спричинений наступними чинниками: алкоголізм, садизм, хуліганство, психоемоційний розлад. 87% з підозрюваних у згвалтуванні були в стані алкогольного сп'яніння на момент злочину, а 13% – у тверезому стані. Типовими для них є ранні сексуальні переживання, надмірний інтерес до сексу, легкість обговорення сексуальних питань та встановлення раннього вербального контакту. 57,9% злочинців у віці 25-40 років, 36,8% – 18-25 років, 5,3% – 14-18 років. У 100% випадків злочинці не мають постійної роботи, 47,3% мають професійну освіту, 42,1% мають середню освіту, інші мають вищу освіту. 57,9% – одиноких, 26,3% – розлучені, 15,8% одружилися на момент згвалтування, а 79% не мають своїх дітей [19, с. 80].

У більшості випадків згвалтування згадується той факт, що всі учасники злочину вживали алкоголь.

М. О. Ларченко визначає поняття особи, винної у згвалтуванні, як сукупність соціально обумовлених характеристик характеру, поведінки, специфічних аспектів мотивації та системи цінностей людини, що складають єдину структурну сутність, спричиняють злочинну сексуальну активність і безпосередньо беруть участь у безпосередній сексуальній активності злочинця [13, с. 311].

Найважливішою умовою формування особистості гвалтівника є те, що в більшості випадків виникають негативні сімейні умови, до яких належать батьківський алкоголізм, скандали між ними, фізичне покарання підлітків та відсторонення дітей від будь-якої активної діяльності. Все це призводить до розвитку пристрасті, підвищеної збудливості, нетерпіння, неможливості подолати життєві труднощі в критичній ситуації.

Таким чином, щоб з'ясувати мотиви вчинення згвалтування, слід спочатку вивчити особу злочинця. Так, за словами Ю. М. Антоняна, мотиви вчинення конкретного злочину починають виникати досить рано, і щоб зрозуміти мотиви поведінки людини, треба володіти інформацією про її життя, яке вона прожила з дитинства, коли всі зовнішні впливи поглинаються найбільш активно [4, 5].

Утім вивченню особи підозрюваного слідчі приділяють недостатньо уваги. Це пов'язано із завантаженістю слідчих та брак часу на встановлення повних відомостей конкретного правопорушника; недосвідченість у розслідуванні кримінальних правопорушень проти статевої сводоби та статевої недоторканості особи; нехтуванням слідчими методик та рекомендацій щодо розслідування вказаної вище категорії кримінальних правопорушень.

Слідчим значно б полегшило роботу створення електронних баз даних про чоловіків і жінок з відхиленнями у сексуальній поведінці з відкритим доступом. Таким чином це додатково б слугувало превентивним заходом. Наприклад особа при знайомстві могла б перевірити у такій базі, чи немає там відомостей про особу, з якою виникає знайомство, що відомо б значно зменшило кількість вчинених кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Правовою основою для створення таких баз даних міг би стати, для прикладу, Закон України “Про державну реєстрацію осіб із сексуальними розладами”. У той же час, для реалізації цієї пропозиції необхідно, перш за все, активізувати роботу з виявлення таких осіб.

Розглянемо ситуації, коли особа, яка вчинила зґвалтування намагається перешкоджати розслідуванню.

З боку гвалтівника, незнайомого потерпілому, протидія слідству може здійснюватися шляхом приховування зґвалтування (створення перешкод для звернення жертви до правоохоронних органів) або створення перешкод у встановленні обставин злочину після відкриття кримінального провадження.

До приховування зґвалтування варто віднести: раптовий напад на обрану жертву, який супроводжується ударом, що призводить до втрати свідомості, стискання дихальних шляхів тощо, коли гвалтівник націлений на вчинення насильства в обставинах, що заважають потерпілому пам’ятати зовнішність нападаючої особи, а отже, перешкоджають пошуку та ідентифікації такої особи; знищення або приховування слідів, що залишилися після нападу (слідчим відомі випадки, коли злочинець посипав тютюном місце нападу поблизу непритомної жертви); напад на обраного потерпілого за допомогою засобів маскуванню обличчя (маска, респіратор, капюшон тощо); погрози (вбивством, фізичною розправою), якщо потерпілий вирішить звернутися до правоохоронних органів та повідомити про вчинення відносно нього зґвалтування [5].

Згадуючи про створення перешкод у встановленні обставин зґвалтування після відкриття кримінального провадження, сюди можна віднести наступні: переховування від органів досудового розслідування шляхом зміни місця проживання (роботи) після звернення потерпілого до правоохоронних органів (наприклад, у разі відповідних публікацій у ЗМІ); вплив на потерпілу особу, погрожуючи йому або їй та вмовляння відмовитись від звинувачення у зґвалтуванні; вплив на свідків із застосуванням погроз (вбивством, фізичною розправою щодо свідка або членів його сім’ї) або підкупу, щоб змусити їх відмовитись від показань або дати свідчення, які ставлять під сумнів точність інформації, вже зібраної слідчим; спроба вплинути на експерта, слідчого через погрози чи підкуп з метою спонукання їх до прийняття незаконних рішень у кримінальному провадженні.

Заходи протидії розслідуванню гвалтівника, який знайомий з потерпілою, можуть дещо відрізнятися від попередніх. Таким чином, щоб приховати зґвалтування, він може вчинити такі дії: введення потерпілого перед зґвалтуванням у несвідомий (безпорадний) стан за допомогою алкогольних напоїв, наркотиків чи сильнодіючих наркотиків; передати певну суму грошей (у кишені, у сумочці) чи речі жертвам; залякування жертви разом із погрозами фізичного насильства та погрозами поширення серед поширених знайомих щодо “аморальної” поведінки.

Дії “знайомого” насильника характеризуються тим, що він прагне організувати зґвалтування таким чином, щоб зробити його мало ймовірним, або неперспективним звернення жертви до правоохоронних органів. Після відкриття кримінального провадження він може заперечувати сексуальний акт між ним та жертвою або говорити про добровільність статевого акту та його обставин, намагатися впливати на жертву та свідків загрозами чи хабарництвом тощо [23]. Слід підкреслити, що вплив на потерпілу від зґвалтування особу може здійснюватися не лише особисто підозрюваним, а й за допомогою родичів та друзів чи найманих людей (наприклад, телефонні погрози, відстеження та побиття, підпал тощо). Тому під час досудового розслідування тактичне завдання нейтралізації можливої протидії слідству підозрюваним повинно постійно контролюватися слідчим.

Висновки. Зґвалтування – це кримінальне правопорушення, в якому міститься система факторів навколишнього середовища, які характеризують місце, час, об’єкт нападу, склад співучасників та характер стосунків насильника та жертви, вчинення та приховування зґвалтування. Без встановлення особи злочинця, процес досудового розслідування буде неможливо закінчити належним чином. Створивши бази даних про осіб з відхиленнями у сексуальній поведінці (серійних гвалтівників), слідчим було б простіше отримати характеризуючу інформацію про особу, а особи, при знайомстві з новими людьми були б обізнаніші про те, чи варто його продовжувати, що слугувало б превентивним заходом для вчинення зґвалтувань. Використовуючи інформацію про слідову картину та її зв’язок з іншими елементами криміналістичної характеристики, можна висувати версії стосовно події злочину та особи, яка вчинила зґвалтування, про її можливе місцеперебування, передбачити можливі слідчі ситуації на наступних етапах розслідування. Це допоможе більш ефективно скласти план розслідування зґвалтування та встановити всі обставини, які підлягають доказуванню у максимально короткі строки, а також забезпечити дотримання прав всіх учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами:

- Закон України станом на 11 січ. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-ІІ URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page5>.
 3. Антонян Ю. М. Изучение личности преступника: учеб. пособие. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1982. 80 с.
 4. Антонян Ю. М., Голубев В. П., Кудряков Ю. Н. Изнасилование: причины и предупреждение. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1990. 192 с.
 5. Антонян Ю. М. Личность преступника / Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 366 с.
 6. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. – 92 с.
 7. Жбанков В. А. Человек как носитель криминалистически значимой информации / Жбанков В. А. – М. : УМЦ при ГУК МВД РФ, 1993. – 149 с.
 8. Исаев Д. Н., Каган В. Е. Половое воспитание и психогигиена пола у детей. Ленинград., 1979. 87с.
 9. Клименко Н. И. Криминалистические знания: природа, структура, оптимизация использования : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / Н. И. Клименко. – К., 1993. – 40 с.,
 10. Колесниченко А. Н. Содержание и значение криминалистической характеристики преступлений / А. Н. Колесниченко // Актуальные проблемы советской криминалистики : сб. науч. тр. – М., 1980. – С. 81–82.
 11. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Кримінальне право України: питання та задачі для підготовки до вступних, семестрових та державних екзаменів : Навч. посіб. / За заг. ред. О. М. Джуки. Вид. 2-ге доп. та перероб. К. : Центр учбової літератури, 2011. 392 с.
 12. Ларченко М. О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київ, 2009. 28 с.
 13. Ларченко М. О. Детермінанти вчинення статевого злочину. Юридичний вісник Причорномор'я. 2011. № 2 (2). С. 308–319.
 14. Лейленд П. Кримінальне право: Злочин, покарання, судочинство (Англійський підхід) / Пер. з англ. П. Тарашук. К.: Основи, 1996. 192 с.
 15. Рарог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 276 с.
 16. Салтевський М. В. Криміналістика : [підруч.] : у 2 ч. – Х. : Консум ; Основа, 1999. – Ч. 1. – 1999. – 416 с.
 17. Самодін А.В., Чуприна О.В., Жилін Т.П. та ін.: Домедична допомога : підручник [для слухачів вищ. юрид. навч. закл.] / за заг. ред. В. В. Стеблюка. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. – 226 с.
 18. Сидоров Б. В. Поведение потерпевших от преступления и уголовная ответственность: автореф... дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : 12.00.08 / Рязань, 1997. 21 с.
 19. Симоненко Н.О. Розслідування зґвалтувань минулих років.: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київ, 2018. 285 с.
 20. Харитонova О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству: науково-практичний посібник. Х.: Права людини, 2018. 344 с.
 21. Холод О.П. Поняття, спільні ознаки та класифікація злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2009. № 3. С.1-10.
 22. Шестаков Д. А. Криминология: учебник для вузов. 2-е изд, перераб. и доп. Москва: Юридический центр Прес, 2006. 443 с.
 23. Эй Лонсвэй К. Проблема ложных заявлений о сексуальном насилии. URL: <http://void-hours.livejournal.com/1657.html>.

Серебренникова А.В.

профессор, д.ю.н.

МГУ им. М.В.Ломоносова

г. Москва Российская Федерация

DOI: 10.24412/2520-2480-2020-3082-57-59

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РОССИЙСКОГО УГОЛОВНОГО ПРАВА*Serebrennikova A.V.*

Doctor of law, Professor of criminal law and criminology

Moscow state University. M. V. Lomonosov

Russia, Moscow

MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF RUSSIAN CRIMINAL LAW**Аннотация**

Автор статьи рассматривая последние значимые тенденции в сфере действия уголовного законодательства, отмечает значительный уклон на его гуманизацию. Автор, определяя основные направления данной гуманизации, критично относится к последствиям её применения, аргументируя это поспешностью принятия подобных мер с учетом неустойчивости некоторых социальных институтов. Для наглядности, автор исследования делает акцент на нелогичность и непоследовательность принятия таких мер в сфере налогообложения.

Abstract

The author of the article, considering the latest significant trends in the field of criminal legislation, notes a significant bias towards its humanization. The author, defining the main directions of this humanization, is critical of the consequences of its application, arguing this by the haste of taking such measures, taking into account the instability of some social institutions. For clarity, the author of the study focuses on the illogical and inconsistent adoption of such measures in the field of taxation.

Ключевые слова: гуманизация, освобождение от уголовной ответственности, тенденции уголовной политики, налоговые преступления.

Key words: humanization, exemption from criminal liability, trends in criminal policy, tax crimes.

Российская Федерация, традиционно претендуя на роль активного созидателя в вопросах формирования устойчивых правовых механизмов, уже на протяжении нескольких лет совершенствует национальное законодательство, постепенно определяя новые тенденции развития в основных его отраслях.

Необходимо заметить, что причиной этому служат не только постоянно изменяющаяся реальность, но и очевидные проблемы, с которыми наша страна стала сталкиваться вследствие того, что созданная экономическая модель требует последовательного развития всего законодательства, а не только той её части, которая затрагивает вопросы предметного регулирования.

Несмотря на сказанное, современное российское уголовное законодательство, особенно затрагивающее отношения экономического и предпринимательского характера, стало пополняться новыми формами правового воздействия, по сути меняя систему уголовного права, в том числе и в части формирования определенных начал, дающих возможность подменять строгость в вопросах выбора ответственности за общественно опасные деяния иными мерами, позволяющими, в свою очередь, достичь большего результата, как в сохранении баланса общего экономического развития, так и в части соблюдения принципа частной превенции, присущего уголовному праву.

Авторы различных исследований относят подобные тенденции к одному из основных способов последовательного (осмысленного) воздействия на отношения, связанные с их регуляцией посредством использования норм уголовного законодательства на современном этапе [8, с.71].

Более того, большая часть последних исследований на этот счет показала, что причины снижения уровня преступности в некоторых сферах стали возможными именно благодаря применению указанного способа. Примером такого положения дел могут служить последние изменения в уголовном законодательстве, регулирующем налоговые правоотношения, которые коснулись тех граждан, которые не произвели налоговые начисления в определенной сумме, но могут это сделать до вынесения приговора судом (в ходе судебного процесса) [5].

Детально исследуя последствия новых витков развития уголовного законодательства в нашей стране, следует отметить, что основными тенденциями развития данной отрасли стали меры по её гуманизации, в особенности нашедшие свое выражение в декриминализации некоторых преступлений, а также расширении оснований для освобождения от уголовной ответственности и амнистии.

Подтверждением указанной тенденции служат недавние инициативы Верховного суда РФ, связанные, прежде всего, с продвижением идеи внесения в уголовное законодательство такого понятия как

«уголовный проступок». В частности, высшей судебной инстанцией был подготовлен законопроект [3], предусматривающий возможность избежать уголовной ответственности за различные преступления небольшой и средней тяжести, при условии, что лицо совершило их в первый раз. Всего, с учетом позиции Верховного Суда РФ, изложенной в данном законопроекте, предлагается частично декриминализовать более ста составов преступлений, при этом под его действие могут попасть, прежде всего, те, кто допускал нарушения в сфере экономической и предпринимательской деятельности [6].

Однако, можно выразить уверенность в том, что не все инициативы будут поддержаны, поскольку причины их выдвижения не в полной мере согласуются с теми целями, которое возлагает государство на органы уголовного преследования. В частности, если рассматривать историю введения положений, позволяющих освобождать от ответственности тех граждан, которые попали под уголовное преследование по статьям за нарушение налоговых обязательств (ст. 76.1 Уголовного Кодекса РФ [1]), то здесь тенденция введения указанных изменений указывает на то, что их причиной скорее является не сложности, с которыми объективно сталкиваются налогоплательщики, а личный интерес последних.

Анализ вопроса должного исполнения своих обязанностей в сфере предпринимательства и коммерческого интереса с различных позиций (обоснованности, своевременности, соразмерности и др.) нередко приводит исследователей к пониманию о необходимости защиты функционирования экономики, что, как следствие, сводится к формированию не просто новых правил регулирования указанной сферы, но и последовательному созданию различных санкционных механизмов, направленных на защиту, прежде всего, интересов её участников [7, с.265]. И это представляется закономерным с позиции о том, что современная отечественная бюджетная сфера, логично находясь в ощутимой зависимости от продуктивности налоговых сборов, большая часть которых приносит именно коммерческая деятельность, де-факто, пока еще не обладает достаточной устойчивостью в вопросах предотвращения негативного влияния на предпринимательство в целом.

Отдельное внимание сегодня уделено практике использования основания освобождения от уголовной ответственности при условии возмещения вреда в размерах, установленных государством, в частности, при совершении преступлений в сфере налогообложения, в частности, перспективы её применения затрагивали положения ст.ст. 198 - 199.1, 199.3, 199.4 УК РФ, ответственность по которым, согласно ч.1 ст. 76.1 УК РФ, не наступает для лиц, впервые совершивших указанные деяния, а также при обязательном условии, что ущерб, причиненный действиями таких лиц в результате преступления, на момент вынесения решения о виновности, возмещен в полном объеме.

Немаловажно будет отметить, что на данный момент возникают трудности, связанные с особенностями толкования примечаний к статьям 198-199.1 УК РФ, где уже содержатся указания на возможность освобождения от ответственности, и определяющих размеры ущерба, подлежащего возмещению. Нужно заметить, что особенностью данных примечаний стало то, что, несмотря на включение оснований, предусмотренных ст. 76.1 УК РФ в Общую часть УК РФ, их действие не имеет приоритета над теми, которые заложены законом в указанных статьях его Особенной части. Доказательством такого приоритета являются относительно недавние изменения действующего уголовного законодательства, затронувшие содержания примечаний [2], последствием которых стала соответствующая судебная практика [4].

Подводя итог можно отметить, что в настоящее время, одной из наиболее ярко выраженных тенденций в отечественном уголовном законодательстве стала его гуманизация. Об этом свидетельствует тот факт, что круг оснований для освобождения от уголовной ответственности в вопросах регуляции экономических отношений продолжает пополняться новыми основаниями. С одной стороны, законодатель, преследуя цель максимально продуктивно влиять на отношения между государством и бизнесом, старается избавить последних от неблагоприятных последствий, связанных с привлечением к уголовной ответственности, с другой, оставляет за государством право считать нарушения в указанной сфере крайне негативными для бюджетной сферы.

Список использованной литературы:

1. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 31.07.2020) // Собрание законодательства РФ. 17.06.1996. N 25. ст. 2954.
2. Федеральный закон от 01.04.2020 N 73-ФЗ «О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и статью 28.1 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации» // Собрание законодательства РФ. 06.04.2020. N 14 (часть I). ст. 2003.
3. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 13.10.2020 N 24 «О внесении в Государственную Думу Федерального Собрания Российской Федерации проекта федерального закона "О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации в связи с введением понятия уголовного проступка» // Документ опубликован не был.
4. Решение Оренбургского областного суда №23-2/2020 от 23.05.2020 года // Документ опубликован не был. (Обзор судебной практики Оренбургского областного суда РФ по итогам апелляционного рассмотрения коллегией по уголовным делам за II квартал 2020 года).
5. Госдума приняла закон о гуманизации норм по налоговым преступлениям. // [Электрон-

ный ресурс]. Сайт - Государственная дума РФ. Доступ: <http://duma.gov.ru/> (дата обращения: 31.10.2020).

6. Законопроект от Пленума ВС: кто и как избежит судимости // [Электронный ресурс]. Сайт – Верховный суд РФ. Доступ: <http://www.supcourt.ru/> (дата обращения: 30.10.2020).

7. Великанова Т.С., Горнова Н.В. Влияние экономических преступлений на экономическую безопасность страны. Экономика и социум. 2020. № 3 (70). С. 265-268.

8. Досюкова Т.В. Реализация принципа гуманизма в уголовном праве. В сборнике: Наука и новация: современные проблемы теории и практики права. сборник материалов международной научно-практической конференции в рамках IV Международного Фестиваля науки. 2019. С. 70-72.

List of used literature:

1. The Criminal Code of the Russian Federation of 13.06.1996 N 63-FZ (as amended on 31.07.2020) // Collected Legislation of the Russian Federation. June 17, 1996. No. 25. Art. 2954.

2. Federal Law of 01.04.2020 N 73-FZ "On Amendments to the Criminal Code of the Russian Federation and Article 28.1 of the Criminal Procedure Code of the Russian Federation" // Collected Legislation of the Russian Federation. 04/06/2020. No. 14 (part I). Art. 2003.

3. Resolution of the Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation of 13.10.2020 N 24 "On Submitting to the State Duma of the Federal Assembly of

the Russian Federation a draft federal law" On Amending the Criminal Code of the Russian Federation and the Criminal Procedure Code of the Russian Federation in connection with the introduction of the concept of a criminal offense " // The document was not published.

4. Decision of the Orenburg Regional Court No. 23-2 / 2020 dated 23.05.2020 // The document was not published. (Review of the judicial practice of the Orenburg Regional Court of the Russian Federation following the results of the appeal consideration by the Collegium on Criminal Cases for the II quarter of 2020).

5. The State Duma adopted a law on the humanization of norms on tax crimes. // [Electronic resource]. Site - State Duma of the Russian Federation. Access: <http://duma.gov.ru/> (date accessed: 31.10.2020).

6. The bill from the Plenum of the Supreme Court: who and how to avoid a criminal record // [Electronic resource]. Site - the Supreme Court of the Russian Federation. Access: <http://www.supcourt.ru/> (date of access: 10/30/2020).

7. Velikanova T.S., Gornova N.V. The impact of economic crimes on the economic security of the country. Economy and society. 2020. No. 3 (70). S. 265-268.

8. Dosyukova T.V. Implementation of the principle of humanism in criminal law. In the collection: Science and innovation: modern problems of theory and practice of law. collection of materials of the international scientific and practical conference in the framework of the IV International Festival of Science. 2019.S. 70-72.

Швыдкова С.Д.

Фомин В.А.

Северо-западный Российский государственный университет правосудия

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ И ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ОЧНОЙ СТАВКИ МЕЖДУ УЧАСТНИКАМИ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ ПРЕСТУПНЫХ ГРУПП.

Shvydkova S.D.,

Fomin V.A.

North-West Branch of the Russian State University of Justice

FORENSIC AND PROCEDURAL FEATURES OF FACE-TO-FACE CONFRONTATION BETWEEN MEMBERS OF ORGANIZATIONAL CRIMINAL GROUPS.

Аннотация

В данной статье, авторы рассматривают проблемы производства очной ставки между участниками организационно преступной группы, порядок проведения данного следственного действия, а также практические проблемы, которые возникают у следователя, при принятии процессуального решения о проведении данного следственного действия с тремя и более участниками.

Abstract

In this article, the authors consider the problems of confrontation between members of an organizational criminal group, the procedure for conducting this investigative action, as well as practical problems that are used by the investigator when deciding whether to carry out this investigative action with three or more participants.

Ключевые слова: *криминалистические проблемы, уголовно-процессуальное право, уголовно-процессуальное законодательство, следственное действие, очная ставка, организационно преступная группа.*

Key words: *criminalistic problems, criminal procedure law, criminal procedure legislation, investigative action, confrontation, organizationally criminal group.*

В соответствии со статьей 192 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации – очная ставка является самостоятельным следственным действием, которое заключается в поочередном допросе двух и более лиц ранее допрошенных, по одним и тем же обстоятельствам при наличии существенных противоречий. Очная ставка проводится между лицами, которые были ранее допрошены, однако практика не всегда идет по данному пути, так вопрос о правомерности производства очной ставки с обвиняемым, который отказался от дачи показаний, при проведении допроса, практика признает законным производство очной ставки при данных обстоятельствах, так в апелляционном определении суда указано, что подозреваемы отказались от дачи показаний на основании [2], с просьбой о повторном допросе для дачи показаний он не обращался к следователю, однако следователь принял процессуальное решение о проведении очной ставки с подозреваемым не давшим показаний и свидетелем, который дал показания, таким образом мы можем говорить, что данное следственное действие не отвечает своей процессуальной цели, поскольку в данной ситуации не может быть речи о существенных противоречиях, однако на очной ставке подозреваемый давал показания впервые.

Аргументами за проведения очной ставки между участниками организационно преступной группы (далее – ОПГ), что при проведении очной ставки можно обнаружить попытки сговора участников, это может происходить как на их языке-сленге, который недоступен следователю. В данном случае у нас очная ставка служит для укрепления показаний участников, а при обнаружении сговора получения новых доказательств по делу, как правило участники ОПГ стараются массово отказываться от участия в очной ставке, поскольку понимают возможность негативных последствий для них, однако в силу процессуальной самостоятельности следователя, отказ участника от проведения следственного действия не влияет на возможность проведения последнего, за следователем всегда остается последнее слово. [1]

В научной литературе выделяют перечень ситуаций, при которых проведение очной ставки является неэффективным, так например, если

- Если существует опасность, что "изобличающий" участник очной ставки в результате запугивания или по другим причинам может изменить показания;

-Если очная ставка может быть использована для согласования усилий по противодействию расследованию;

-Если очная ставка может быть использована обвиняемым, подозреваемым для передачи информации;

-А также если очная ставка проводится для укрепления или согласования показаний, поскольку не соответствует цели следственного действия в виде устранения существенных противоречий.

Поскольку в ОПГ носит форму соучастия то есть два и более человек входят в ее состав, то действующий УПК, в отличие от УПК СССР, не ограничивает количество человек в данном следственном действии, так что если следователь решит провести очную ставку с 3 и более участниками, то скорее всего, ему потребуется помощь оперативных сотрудников, поскольку следователь не сможет фиксировать все показания данной группы лиц и одновременно следить за невербальными жестами и действиями участников, в соответствии со статьей 166 УПК, протокол может быть составлен следователем, после окончания следственного действия, однако в виду большого количества участников, это по-нашему мнению затруднительно, скорее всего необходимо прибегать с дополнительным средствам фиксации данного следственного действия, и мы склоняемся, что данное средство должно быть исключительно видеосъемка, она максимально объективно может служить при оценке данного вида доказательства как протокол очной ставки.

Проведение очной ставки между участниками ОПГ, является разновидность очной ставки между подозреваемыми, то есть все участники следственного действия обладают равными процессуальными правами, подозреваемые перед проведением очной ставки не предупреждаются за отказ от дачи или же за дачу ложных показаний об уголовной ответственности, так что их показания могут в течении всего периода до вынесения решения изменяться, как на стадии предварительного расследования, так и на судебной стадии. В соответствии с пунктом 11 [3], в случае изменения подсудимым показаний суд обязан выяснить причины, по которым он отказался от ранее данных при производстве предварительного расследования или судебного разбирательства показаний, тщательно проверить все показания подсудимого и оценить их достоверность, сопоставив с иными исследованными в судебном разбирательстве доказательствами.

При тактической подготовке, следователю также необходимо выбрать правильное расположение в кабинете участников очной ставки и это необходимо сделать так, чтобы исключить лишние контакты или влияния одного на другого, которые могут негативно сказаться на результате следственного действия, однако, что бы все участники могли удостовериться в личности других участников. Важнейшим тактическим приемом проведения очной ставки является выбор лица, которое должно быть допрошено первым. Им может быть лицо, подтверждающее какой-либо факт, изобличающее другого в совершении преступления или во лжи, проявляющее инициативу, заявляющее ходатайство о проведении очной ставки, если его позиция, по мнению следователя, является позитивной, и, если он дает правдивые показания. Имеются сложности в проведении очной ставки между организатором и другими участниками, потому что

он является более влиятельным лицом, и оппоненты могут дать не правдивые показания, а то и вовсе отказаться от дачи показаний.

Подводя итог, мы можем сказать, что проведение очной ставки между членами ОПГ, является сложным следственным действием, как с криминалистической точки зрения, так и процессуальной, поскольку получить положительного результата почти невозможно, для того, чтобы получить положительный результат, должен произойти раскол и когда один из участников начал давать правдивые показания, которые можно соотнести с другими доказательствами по делу.

УДК: 347.627

Список литературы

1. Апелляционное определение Судебной коллегии по уголовным делам Мурманского областного суда от 23.07.2015 г. Уголовное дело N 22-1092-2015, <https://rospravosudie.com/court-murmanskij-oblastnoj-sud-murmanskyu-oblast-s/act-499358676/> (дата обращения 30.10.2020);
2. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993) (с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ, от 30.12.2008 N 7-ФКЗ, от 05.02.2014 N 2-ФКЗ, от 21.07.2014 N 11-ФКЗ) // СПС КонсультантПлюс;
3. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 29.11.2016 N 55 "О судебном приговоре" // СПС КонсультантПлюс.

Мосиенко Т. А.,

к.ю.н., доцент, профессор кафедры гражданского права

Красножен Е. Н.

магистрант кафедры гражданского права

Ростовский государственный экономический университет (РИНХ)

ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ БРАКА

Mosienko T. A.,

Krasnozhen E. N.

Rostov State University of Economics

ISSUES OF THEORY AND PRACTICE OF THE INVALIDITY OF MARRIAGE

Аннотация.

В статье рассматриваются актуальные проблемы признания брака недействительным, который в значительной степени отличается от расторжения брака правовыми последствиями. Признание брака недействительным следует рассматривать как меру ответственности и как меру защиты добросовестного супруга. Следует отметить, что институт признания брака недействительным включен в законодательство зарубежных стран, но исходя из национальных обычаев, имеются свои особенности при применении данного института.

Abstract.

The article deals with the actual problems of invalidating a marriage, which is significantly different from the dissolution of a marriage with legal consequences. Invalidation of a marriage should be viewed as a measure of responsibility and as a measure of protection for a bona fide spouse. It should be noted that the institution of invalidation of marriage is included in the legislation of foreign countries, but based on national customs, there are some peculiarities in the application of this institution.

Ключевые слова: *брак, прекращение брака, признание брака недействительным, добросовестный супруг, недобросовестный супруг, суд, прокурор, мера защиты, мера ответственности, правовые последствия, алименты.*

Key words: *marriage, termination of marriage, invalidation of marriage, bona fide spouse, unscrupulous spouse, court, prosecutor, measure of protection, measure of responsibility, legal consequences, alimony.*

Рассматривая вопросы, касающиеся института брака, представляется необходимым изучить особенности института признания брака недействительным. Тем более, что признание брака недействительным в значительной степени отличается от брака, прекращенного в его правовых последствиях.

В юридической литературе недействительный брак определяется как брак, заключенный с нарушением требований условий его заключения и не

соблюдение обстоятельств, препятствующих заключению брака.

Следует сказать, что расторжение брака супругов означает прекращение на будущее время семейно-брачных отношений, а признание брака недействительным, указывает на то, что такой брак никогда не существовал в правовой природе.

«Брак признается недействительным не потому, что в прошлом (при регистрации брака) было допущено нарушение, а потому что в будущем сов-

местная жизнь супругов представляется недопустимой с точки зрения правопорядка», пишет – Н.В. Рабинович [6, с. 173].

На наш взгляд, даже по прошествии длительного времени, данная точка зрения автора является актуальной.

Если обратиться к более современному определению недействительности брака, то «Недействительность брака – это его дефектность, обусловленная нарушением в момент регистрации установленных законом требований, предъявляемых к вступающим в брак», отмечает – В.П. Шахматов [11, с. 11].

Надо сказать, мнение автора свидетельствует о том, что она не раскрыла понятие дефектности и виды нарушений, имевших место при регистрации брака.

По мнению М.В. Антокольской: «Данная мера допустима не всегда в отношении обоих супругов, разъясняя это тем, что «в тех случаях, когда оба супруга или один из них действовали виновно», признание брака недействительным следует рассматривать как меру ответственности. Однако возможна ситуация, когда оба супруга действовали невиновно» [1, с. 138].

По нашему мнению, данная точка зрения также является не совсем полной, автор рассматривает только меру ответственности, которая в широком смысле должна определяться как санкция государства, применяемая к одному из супругов или к обоим.

В современном действующем законодательстве Российской Федерации и стран зарубежного правопорядка устанавливается презумпция брака и только суд, может дать правовую оценку действительности брака. До тех пор, пока не опровергнута его законность, он считается действительным для супругов и государства.

Представляется необходимым рассмотреть судебную практику о признании брака недействительным в России, в 2019 году поступило на рассмотрение в суды общей юрисдикции 604 исковых требований о недействительности брака, из этого количества удовлетворено 435, что составило 72 % от общего числа обращений, было отказано в 169 случаях, что составило 28 % и прекращено производством 124 [9].

Таким образом, приведенные цифры свидетельствуют о еще не достаточном уровне работы органов Загса, да и сами граждане возможно скрывают определенные известные только им факты и не предъявляют их при подаче заявлений о регистрации брака в надежде, что на протяжении их совместной жизни ни кто не узнает об этом и они проживут долго и счастливо.

Основания признания брака недействительным определяются ст. 27 Семейного кодекса РФ (далее – СК РФ) [7], а также в случае заключения брака, когда супруги вообще не имели цели создания семьи и возможно даже не желали жить вместе, но при этом преследовали какие-либо меркантильные цели.

Признание брака недействительным осуществляется только в судебном порядке (п. 2 ст. 27 СК РФ).

Недействительный брак – это его заключение с лицом не достигшего возраста совершеннолетия при отсутствии у него надлежащего согласия соответствующих законных представителей и органов власти на вступление в семейно-брачные отношения.

Непонятно, чем руководствовался орган Загса при регистрации брака, тем более что брачующиеся предоставили документы (паспорта) удостоверяющие их личность, из которых видно, что один из них, желающих зарегистрировать брак является несовершеннолетним и ему не снижен этот возраст в установленном законом порядке, а регистрация брака все равно производится. Из этого следует, либо определенная заинтересованность специалиста органов Загса, либо имеет место быть коррупционная составляющая, либо имело место быть подделки документов как с одной, так и с другой стороны.

Вторым не менее значимым основанием является отсутствие добровольного согласия одного из лиц, вступающих в брак, на его заключение: в результате неправомерных действий в том числе, угрозы, насилия или заблуждения.

По нашему мнению, данные понятия являются оценочными и могут граничить с уголовным наказанием: угроза убийством или причинением тяжкого вреда здоровью (ст. 119 Уголовного кодекса Российской Федерации (далее – УК РФ) [10]).

В статье 14 СК РФ перечисляются обстоятельства, препятствующие заключению брака между:

– лицами, из которых хотя бы одно лицо уже состоит в другом зарегистрированном браке. Это основание более широко применяется в судебной практике, так как при заключении такого брака нарушается принцип моногамии (единобрачия) и на территории России многоженство не разрешается и поэтому этот брак признается недействительным, с момента его заключения.

– не допускается заключение брака между близкими родственниками по прямой восходящей и нисходящей линии (родителями и детьми, дедушкой, бабушкой и внуками) полнородными и неполнородными (имеющих общих отца или мать) братьями и сестрами. Инцест в России является недопустимым и противоречит нормам морали и поэтому крайне редко встречается в судебной практике. В случае если супруги не могли располагать сведениями о своем родстве, то вина у обоих отсутствует, но брак все равно будет признан недействительным, даже по тем основаниям, что здорового потомства от кровосмешения не будет, на наш взгляд, ее следует рассматривать как меру защиты прав обоих супругов от не желательных правовых последствий.

– не допускается брак между усыновителем и усыновленным, данное положение основано на морально-этическом соображении, так как усыновитель принял по судебному решению права и обязан-

ности родителя и воспитывает ребенка в соответствии с положениями СК РФ.

– не допускается заключение брака между лицами, хотя бы одно из которых признано судом недееспособным вследствие психического расстройства, так как данное лицо, не может в полной мере отвечать и понимать значение своих действий, руководить ими и не способно осознанно выразить свою волю на вступление в брак.

Например, Л.М. Пчелинцева отмечает, что: «Не исключена ситуация, что после заключения брака это лицо вследствие выздоровления признается судом дееспособным и осознанно выражает свою волю на дальнейшее продолжение брака, с связи с чем обстоятельство, являющееся основанием для признания брака недействительным, отпало. В таком случае суд согласно ст. 29 СК может признать такой брак действительным» [5, с. 134-135].

На наш взгляд, следует поддержать данную точку зрения, так как действительно если лицо выздоровело и может осознанно руководить своими действиями, брак должен быть сохранен исходя из интересов как мужа, так и жены.

Признание брака недействительным по основаниям изложенным в п. 3 ст. 15 СК РФ, чаще всего встречаются в судебной практике. Необходимо сказать, что сам факт наличия у одного из супругов венерических заболеваний, создающих угрозу жизни или здоровью другому супругу, не является основанием недействительности брака, но при этом следует иметь ввиду, что лицо могло сообщить другому, о наличии у него такого заболевания.

Такие понятия как «добросовестный супруг» и «недобросовестный супруг» очень часто употребляются в юридической литературе, но следует сказать, что добросовестным следует признавать лицо, которое было не осведомлено об обстоятельствах, препятствующих заключению брака или оно не было поставлено в известность о наличии у другого лица, заболеваний таких как ВИЧ-инфекция или любое другое венерическое заболевание и вступало в брак.

Недобросовестный супруг – это супруг, знавший о наличии препятствий к заключению брака и даже о наличии у него таких серьезных заболеваний, намерено действовало, скрывало от другого лица и вступало намеренно в брачные отношения, при этом поставив в опасность здоровье другого лица.

При предъявления исковых требований в суд к такому лицу, необходимо учитывать наличие вины ответчика в форме умысла.

Супруги не ставили своей целью создание семьи при заключении брака. При этом надо отметить то, что фиктивный брак используется для таких целей как получение гражданства, вида на жительство, необходимого в обществе статуса для матерей-одиночек; приобретения благозвучной фамилии; для уклонения от службы в армии; получения свидания с заключенным и др. Следует отметить, что законодательство некоторых стран предусматривает уголовную ответственность

за заключение фиктивных браков.

Необходимо заметить, что фиктивным будет признаваться брак, когда оба супруга не желали вступать в семейно-брачные отношения. Но и по данному основанию суд может отказать в признании брака недействительным, если установит, что супруги создали семью и между ними сложились супружеские отношения.

При этом супруги не обязаны в настоящий период времени проживать совместно и поэтому проживая даже раздельно, они проявляют заботу друг о друге, материально помогают друг другу и их брак будет действительным.

В статье 28 СК РФ названы лица, имеющие право требовать признания брака недействительным, и это на наш взгляд, является особой гарантией защиты нарушенных прав и интересов добросовестного супруга, при заключении брака и к ним относятся:

– несовершеннолетний супруг, его родители (лица, их заменяющие), орган опеки и попечительства или прокурор, если брак заключен с лицом, не достигшим брачного возраста, при отсутствии одобрения перечисленных лиц, на заключение брака до достижения этим лицом брачного возраста. После достижения несовершеннолетним супругом возраста 18-лет требовать признания брака недействительным вправе только этот супруг;

– супруг, права которого нарушены заключением брака, а также прокурор, если брак заключен при отсутствии согласия одного из супругов на его заключение: в результате принуждения, обмана, заблуждения или невозможности в силу своего состояния в момент заключения брака, понимать значение своих действий и руководить ими;

– супруг, не знавший о наличии обстоятельств, препятствующих заключению брака, опекун супруга, признанного недееспособным, супруг по предыдущему не прекращенному браку, другие лица, права которых нарушены заключением брака, произведенного с нарушением требований статьи 14 СК РФ, а также орган опеки и попечительства и прокурор;

– прокурор, а также не знавший о фиктивности брака супруг в случае заключения фиктивного брака;

– супруг, права которого нарушены, при наличии обстоятельств, указанных в п. 3 ст. 15 СК РФ. Необходимо сказать, что признание брака недействительным по обстоятельствам, перечисленным в ст. 15 СК РФ, применяется срок исковой давности один год, который является пресекательным.

Статья 29 СК РФ перечисляет обстоятельства, устраняющие недействительность брака.

Суд может признать брак действительным, если отпали обстоятельства, устраняющие недействительность брака к моменту рассмотрения дела в судебном порядке, в таком случае суд вынесет решение о действительности брака супругов. Семейный кодекс особо подчеркивает, что если брак был заключен с несовершеннолетним лицом, то суд действует в интересах такого лица и если оно наста-

ивает на сохранении брака, то брак будет действительным несмотря на возражения законных представителей несовершеннолетнего супруга, т.е. применить санацию (оздоровление) брака.

Что же касается близких родственников, то санация брака никогда не применяется, а брак признается недействительным, аналогичное правило действует в отношении супруга, скрывшего наличие другого не расторгнутого брака.

Таким образом, при признании брака недействительным у супругов не возникают взаимные права и обязанности, так как они возвращаются на основании судебного решения в первоначальное положение, существовавшее до брачных отношений.

Признание брака недействительным, не влияет на права детей, родившихся в таком браке, или родившихся в течении 300 дней после признания брака недействительным, это означает, что родители записываются в свидетельство о рождении ребенка и на них возлагаются в полном объеме права и обязанности родителей в соответствии с главой 12 СК РФ.

К имуществу, нажитому в недействительном браке, применяются нормы о долевой собственности, закрепленные в Гражданском кодексе Российской Федерации.

Однако, если был заключен брачный договор, то он признается полностью или частично недействительным с момента его заключения, при условии, что добросовестный супруг требует возмещения ему причиненного морального и материального ущерба, при этом применяются положения статей 40-42 СК РФ. Добросовестный супруг вправе требовать предоставления ему материального содержания от недобросовестного супруга ст. 90-91 СК РФ) и вправе сохранить принятую фамилию при заключении брака.

Надо сказать, что недобросовестный супруг теряет право на общую фамилию, принятую при заключении брака, теряет право на совместное проживание в жилом помещении добросовестного супруга и подлежит выселению.

Таким образом, признание брака недействительным от понятия расторжения брака отличаются правовыми последствиями для супругов.

Рассмотрев общие положения недействительного брака в Российской Федерации, представляется целесообразным рассмотреть особенности применения данного института за рубежом.

Следует отметить, что Семейный кодекс Украины от 10.01.2002 № 2947-III [8], закрепляет два порядка признания брака недействительным – административный, актовая запись аннулируется специалистом органов Загса Украины и судебный порядок.

На наш взгляд, российское законодательство должно содержать также два порядка признания брака недействительным, что позволит разгрузить работу судов по установлению недействительности брачных отношений.

По нашему мнению, представляется необходимым включить в ст. 14 СК РФ дополнение, изложив ее в следующей редакции: «Брак признается недействительным если лицо в момент регистрации брака оно страдало тяжелым психическим расстройством, находилось в состоянии алкогольного, наркотического, токсического опьянения, в результате чего не осознавало сполна значение своих действий и (или) не могло управлять ими, или если брак был зарегистрирован в результате физического либо психического насилия».

Необходимо отметить, что многие зарубежные страны осуществляют борьбу с незаконной миграцией и сопутствующим брачным мошенничеством, что приводит к признанию брака недействительным. Примером могут служить такие страны, как: «США, Германии, Великобритании, Бельгии и другие. Примечательно, что в Германии человеку, заключившему фиктивный (недействительный) брак для получения вида на жительство или социальных льгот, предусматривается три года тюрьмы и крупный штраф. В США за аналогичные действия грозит до пяти лет тюрьмы и штраф до 250 тысяч долларов, причём это распространяется как на гражданина страны, так и на иностранца» [4].

Французским гражданским законодательством в отличие от ныне действующего российского семейного законодательства при определении оснований недействительности брака включено такое положение как: «нарушение основных правил о форме совершения брака (публичность совершения и компетенция должностного лица, ведущего акты гражданского состояния» [2, с. 26].

Представляется, что наличие публичности при регистрации брака, позволит будущим супругам получить большую информацию, характеризующую второго кандидата в супруги. И если должностное лицо органов загса Франции допустило ошибку при регистрации брака, то оно ее обязано устранить без обращения в суд за признанием брака недействительным.

Интересным представляется законодательство Швейцарии о признании брака недействительным как ничтожной сделки, иск предъявляется в суд заинтересованным лицом в коммуне, из которой жених родом или в которой он проживает в настоящее время. При этом, срок исковой давности установлен в законе шесть месяцев, с момента когда заинтересованное лицо узнало причину ничтожности брака, либо этому лицу перестали угрожать, но закон четко определяет границы признания брака недействительным с момента его заключения – 5 лет [3, с. 271].

Проведенное исследование института недействительности брака в семейном законодательстве России и стран зарубежного правового порядка позволяет говорить о том, что практически во всех рассмотренных странах имеются общие основания признания брака недействительным, но и имеются отдельные особенности, которые можно было бы заимствовать российскому законодателю, что позволило бы совершенствовать судебную практику в области семейных правоотношений.

Список литературы

1. Антокольская М.В. Семейное право. – М.: Норма, 2010. – 432 с.
2. Бойченко Е.Л. Бракоразводный процесс во Франции // Российская юстиция. 2016. № 12. – С. 25-27.
3. Мошков В.С. Законодательное регулирование прекращения брака в зарубежных странах // Сборник научных трудов Ангарского государственного технического университета. 2017. № 1. – С. 268-275.
4. Ответственность за фиктивный брак. – <https://etovashprav.ru>.
5. Пчелинцева Л.М. Семейное право России. – М.: Норма, 2018. – 704 с.
6. Рабинович Н.В. Заключение брака и при-

знание брака недействительным по советскому социалистическому праву // Вопросы советского государства и права. 1955. № 187. – С. 171-196.

7. Семейный кодекс Российской Федерации от 29.12.1995 № 223-ФЗ (ред. от 06.02.2020) // Российская газета. 27.01.1996. № 17.

8. Семейный кодекс Украины от 10.01.2002 № 2947-III (ред. от 10.07.2019) // Ведомости Верховной Рады Украины. 2002. № 21-22. Ст. 135.

9. Судебная статистика РФ. – <http://stat.api-пресс.рф/stats/gr/t/22/s/0>.

10. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ (ред. от 31.07.2020) // Собрание законодательства РФ. 1996. № 25. Ст. 2954.

11. Шахматов В.П. Законодательство о браке и семье (Практика применения, некоторые вопросы теории). – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1981. – 210 с.

УДК 347.637

Мосиенко Т. А.,

профессор кафедры гражданского права, к.ю.н., доцент

Татарчук М. А.

магистрант кафедры гражданского права

Ростовский государственный экономический университет (РИНХ)

К ВОПРОСАМ О ЛИШЕНИИ И ОГРАНИЧЕНИИ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ: АНАЛИЗ СТАТИСТИЧЕСКИХ ДАННЫХ

Mosienko T. A.,

Tatarchuk M. A.

Rostov State University of Economics

TO ISSUES OF DEPRIVATION AND RESTRICTION OF PARENTAL RIGHTS: ANALYSIS OF STATISTICAL DATA

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные проблемы лишения и ограничения в родительских правах в России. Ежегодно количество детей, оставшихся без родительского попечения, увеличивается. Авторами рассматривается анализ статистических данных о лишении родительских прав (матерей и отцов) и количество отцов, лишенных родительских прав по возрастному критерию, возрастает: чем старше, тем больше. Что касается матери, то она в большей степени привязана к ребенку и поэтому статистические данные о лишении родительских прав варьируются.

Abstract

The article deals with the current problems of deprivation and restrictions in parental rights in Russia. The number of children left without parental care is increasing every year. The authors consider the analysis of statistical data on deprivation of parental rights (mothers and fathers) and the number of fathers deprived of parental rights by age criterion increases: the older, the more. As for the mother, she is more attached to the child and therefore statistics on deprivation of parental rights vary.

Ключевые слова: *ребенок, родители, суд, орган опеки и попечительства, прокурор, иные органы, лишение родительских прав, ограничение родительских прав, изъятие ребенка из семьи, статистические данные, возраст родителей, правовые последствия.*

Keywords: *child, parents, court, guardianship and guardianship authority, prosecutor, other bodies, deprivation of parental rights, restriction of parental rights, removal of a child from the family, statistical data, age of parents, legal consequences.*

Обязательным условием лишения родительских прав, является их запись в свидетельстве о рождении ребенка в качестве родителей, при этом необходимо подчеркнуть, что усыновители не лишаются прав, хотя могут быть записаны в качестве родителей в свидетельстве о рождении, так как они

получили родительские права на основании судебного решения, поэтому и лишаются права усыновителя на основании отмены решения об усыновлении.

Рассматривая правовой механизм лишения родительских прав, следует отметить, что в 2019 году

судами Российской Федерации было рассмотрено 2562 исковых заявления о лишении родительских прав из них в полном объеме было удовлетворено 2300, что составляет 89,7%.

Напротив, в 2018 году поступило исковых заявлений 2680 о лишении родительских прав, из них удовлетворены требования – 2433 по таким делам, что составляет – 90,7 %.

При этом следует подчеркнуть, что матерей в 2019 году всего было лишено родительских прав – 647, а одиноких матерей из этого количества – 374, что составляет 57,8 %, а отцов 1287.

Таким образом, в среднем отцов лишают родительских прав больше – 56%, а матерей – 28,1 %, по нашему мнению, это сказывается на привязанности матери к ребенку и поэтому количество отцов лишают больше, чем матерей.

В отношении обоих родителей в 2019 году были вынесены судебные решения о лишении родительских прав в 366 случаях, что составило – 15,9 %.

Необходимо отметить, что возрастной критерий родителей, лишенных родительских прав распределяется следующим образом: от 18 до 24 лет – были лишены 131 родитель (74 матери и 57 отцов), вызывает возмущение большое количество (56,8 %) матерей, что свидетельствует о низком материнском инстинкте в столь юном возрасте.

А у родителей в возрасте от 25 до 30 лет, где количество лишенных родительских прав обоих родителей составляет – 488, из них (224 матери и 264 отца), то есть 54% отцов, не заботятся о своих детях, хотя уже имеют определенный жизненный опыт и их количество возрастает с каждым годом.

Так, от 31 года до 35 лет лишены родительских прав – 677 (277 матерей и 400 отцов), что составляет 59% больше отцов, возраст от 36 до 40 лет составило – 695 родителей (248 матерей и 447 отцов), что составляет 64,3% больше отцов, чем матерей.

Следует заметить, что от 41 года и старше лишены родительских прав – 683 из них 190 матерей и 493 отца, что составляет 72,2% отцов больше, чем матерей [2].

Приведенный статистический анализ лишенных родительских прав показывает, что чем старше отец, тем чаще их лишают родительских прав и по нашему мнению, данные мужчины не задумываются о будущем детей и по всей вероятности причинами этот могут служить тяжелое экономическое положение в стране, отсутствие постоянной работы, вызывающей асоциальное поведение этого родителя и как следствие уход из семьи, уклонение от материального содержания детей и возможно другого супруга.

Падение семейного авторитета в Российской Федерации вызвало принятие Указа Президента РФ от 9 октября 2007 г. № 1351 «Об утверждении Концепции демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года» поставлены задачи на уровне государства по укреплению института семьи, возрождению и сохранению духовно-нравственных традиций семейных отношений которые включают в себя:

– развитие системы консультативной и психологической поддержки семьи в целях создания благоприятного внутрисемейного климата, профилактики семейного неблагополучия, социальной реабилитации семей и детей, находящихся в трудной жизненной ситуации, подготовки и комплексного сопровождения семей, принимающих на воспитание детей, оставшихся без попечения родителей;

– пропаганду ценностей семьи, имеющей нескольких детей, а также различных форм семейного устройства детей, оставшихся без попечения родителей, в целях формирования в обществе позитивного образа семьи со стабильным зарегистрированным браком супругов, имеющих нескольких детей или принимающих на воспитание детей, оставшихся без попечения родителей;

– реализацию комплекса мер по дальнейшему снижению числа преждевременного прерывания беременности (абортов);

– повышение обязательств родителей по обеспечению надлежащего уровня жизни и развития ребенка [5].

Приведенные положения Концепции должны были способствовать коренным изменениям семейно-брачных отношений в Российской Федерации, в том числе родительских отношений, но ее действие на протяжении тринадцати лет, что не дало по нашему мнению, ожидаемых положительных результатов и имеющиеся статистические данные свидетельствуют об обратном.

Надо сказать, что на сегодняшний день, по нашему мнению, исполнение в полном объеме Концепции не способствует коррупционная составляющая и формальное отношение, а иногда неспособность государственных органов, на которые возложены обязанности по развитию и укреплению семьи как института семейного права, так как в этих органах зачастую работают граждане, лишенные родительских прав.

Что говорить о родителях лишенных родительских прав, которые не заботились и продолжают не заботиться о своих детях, просто забывая о их существовании, продолжают вести аморальный образ жизни.

Представляется необходимым ужесточить меры ответственности к родителям, лишенным родительских прав по материальному содержанию своих детей.

Следует отметить, что асоциальные семьи попадают в поле зрения правоохранительных органов и органов опеки и попечительства как правило, в крайних случаях только лишь при совершении вопиющих нарушений прав ребенка (например, мать ребенка посадила его на цепь, лишает правильного питания, отсутствие надлежащего ухода и т.п.), тогда в СМИ появляются репортажи об этих злоупотреблениях и мы имеем отсутствие необходимых профилактических мер с этими семьями, что противоречит Федеральному закону № 124 «Об основных гарантиях прав ребенка в Российской Федерации» [6], в котором сказано, что:

– осуществление прав детей, предусмотренных

Конституцией Российской Федерации, недопущение их дискриминации, упрочение основных гарантий прав и законных интересов детей, а также восстановление их прав в случаях нарушений;

– формирование правовых основ гарантий прав ребенка;

– содействие физическому, интеллектуальному, психическому, духовному и нравственному развитию детей, воспитанию в них патриотизма и гражданственности, а также реализации личности ребенка в интересах общества и в соответствии с не противоречащими Конституции Российской Федерации [3] и федеральному законодательству традициями народов Российской Федерации, достижениями российской и мировой культуры;

– защита детей от факторов, негативно влияющих на их физическое, интеллектуальное, психическое, духовное и нравственное развитие.

В связи с этим, следует заметить также формальное отношение Уполномоченных по правам ребенка в Российской Федерации, которые в основном ежегодно публикуют отчеты о своей деятельности, а должны действовать в рамках статьи 5 данного закона.

Рассмотрев общее состояние, дел по соблюдению прав ребенка в России представляется необходимым исследовать правовой механизм лишения родительских прав. Данный институт регулируется семейным законодательством РФ и нормами гражданского процессуального права РФ.

Так, п. 1 ст. 70 Семейного кодекса РФ (СК РФ) [4] закрепляет судебный порядок лишения родительских прав в рамках гражданского судопроизводства и определяет круг лиц, наделенных правом обращения в суд с иском о лишении родительских прав:

– один из родителей, с которым проживает несовершеннолетний ребенок;

– лица, заменяющие родителей (опекун, попечитель, приемный родитель);

– прокурор;

– органы или организации, на которые возложены обязанности по охране прав несовершеннолетних детей (органы опеки и попечительства, комиссия по делам несовершеннолетних, организации для детей сирот и детей, оставшихся без попечения родителей и других).

По нашему мнению, целесообразным было бы убрать в п. 1 статье 70 СК РФ... и других, а раскрыть в полном объеме данных лиц, чтобы избежать судебных ошибок определения истца по делу и считать этот список не подлежащему расширительному толкованию.

Как справедливо пишет И.В. Злобина, что «в судебной практике имели место случаи, когда судами принимались заявления к рассмотрению, поданные органами или лицами, которые таким правом не обладали. Например, судами принимались заявления о лишении родительских прав от начальников органов внутренних дел и возвращались без рассмотрения» [1, с. 22].

Представляется необходимым сказать о том, что в перечне лиц, наделенных правом обращения

в суд с иском о лишении родительских прав, отсутствует ребенок, чьи права были нарушены родителями.

Согласно п. 2 ст. 56 СК РФ при нарушении прав и законных интересов ребенка, в том числе при невыполнении или при ненадлежащем выполнении родителями (одного из них) обязанностей по воспитанию, образованию ребенка либо при злоупотреблении родительскими правами ребенок вправе самостоятельно обращаться в суд по достижении четырнадцати лет.

Таким образом, родители крайне неохотно обращаются в суд за восстановлением родительских прав и не желают воспитывать им родного ребенка, мотивируя себя тем, что время еще не пришло, а когда оно приходит ребенок достигает совершеннолетия, либо его уже усыновили (удочерили).

Как правило, такие родители неоднократно лишаются родительских прав, а дети вынуждены проживать в приемных семьях, либо в учреждениях социальной защиты населения, так и не испытав радости семейного благополучия.

Необходимо отметить, что социальное сиротство имеет свои негативные корни и последствия, как для детей, так и для государства в целом. Такие дети в раннем возрасте уже испытали тяготы сиротства и взрослой жизни, что в дальнейшем может негативно сказаться в своей новой образованной семье.

Представляется необходимым, поменять государственную семейную политику и ее принципы с учетом гармоничного развития личности не только в семье, но и в обществе в целом.

Действующее законодательство Российской Федерации должно ставить своей целью приоритетную защиту прав и интересов ребенка, а также надлежащую юридическую ответственность родителей за воспитание детей.

Список литературы

1. Злобина И.В. Проблемы правового регулирования и правоприменения практики лишения родительских прав // Вестник Краснодарского университета МВД России. 2013. № 4. – С. 21-24.

2. Иногда родительских прав лишаются и мамы, и папы грудничков. – <https://www.rostov.kp.ru/deily>.

3. Конституция РФ (принята всенародным голосованием 12.12.1993) (с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 № 6-ФКЗ, от 30.12.2008 № 7-ФКЗ, от 05.02.2014 № 2-ФКЗ, от 21.07.2014 № 11-ФКЗ, от 14.03.2020 № 1-ФКЗ) // Официальный интернет-портал правовой информации. – <http://www.pravo.gov.ru>, 04.07.2020.

4. Семейный кодекс Российской Федерации от 29.12.1995 № 223-ФЗ (ред. от 06.02.2020) // Российская газета. 27.01.1996. № 17.

5. Указ Президента Российской Федерации от 09.10.2007 № 1351 (ред. от 14.04.2016) «Об утверждении Концепции демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года» // Собрание законодательства РФ. 2007. № 42. Ст. 5009.

6. Федеральный закон от 24.07.1998 № 124-ФЗ (ред. от 31.07.2020) «Об основных гарантиях прав ребенка в Российской Федерации» // Российская газета. 05.08.1998. № 147.

7. Федеральный закон от 27.12.2018 № 501-

ФЗ «Об уполномоченных по правам ребенка в Российской Федерации» // Российская газета. 29.12.2018. № 295.

© Мосиенко Т.А., Татарчук М.А., 2020

УДК 347.643

*Мосиенко Т. А.,
профессор кафедры гражданского права, к.ю.н., доцент*

Мартиросян С. А.

магистрант кафедры гражданского права

Ростовский государственный экономический университет (РИНХ)

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ НАЗНАЧЕНИЯ ОПЕКИ И ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА НАД ДЕТЬМИ-СИРОТАМИ И ДЕТЬМИ, ОСТАВШИМИСЯ БЕЗ ПОПЕЧЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ

Mosienko T. A.,

Martirosian S. A.

Rostov State University of Economics

PROBLEMATIC ISSUES OF APPOINTMENT OF CARE AND CARE OF ORPHANCY CHILDREN AND CHILDREN REMAINED WITHOUT PARENTAL CARE

Аннотация

В статье исследуются актуальные вопросы, связанные с применением некоторых положений законодательства при назначении опеки и попечительства над детьми-сиротами и детьми, оставшимися без попечения родителей. Авторами делается вывод о необходимости совершенствования действующих законодательных норм, а также необходимости разработки рекомендаций для применения на практике отдельных положений в ходе назначения опеки и попечительства над такими детьми.

Resume

The article examines topical issues related to the application of certain provisions of the legislation in the appointment of custody and guardianship over orphans and children left without parental care. The authors conclude that it is necessary to improve the existing legislative norms, as well as the need to develop recommendations for the practical application of certain provisions in the course of the appointment of guardianship and trusteeship over such children.

Ключевые слова: опека, попечительство, подопечный, опекун, попечитель, дети-сироты, личность опекуна, школа принимающих родителей, дети, оставшиеся без попечения родителей, суд, заключение.

Keywords: guardianship, ward, guardian, orphans, the identity of the guardian, school of adoptive parents, children left without parental care, court, imprisonment.

Актуальность избранной темы не вызывает сомнений, так как большое количество детей-сирот находится на воспитании в семьях, либо же нуждаются в семейном устройстве, правоприменительная практика, по вопросам назначения опеки, находится в неопределенном состоянии, при назначении опеки нередко возникают противоречия, которые впоследствии могут повлечь тяжелые негативные последствия для ребенка. В статье проводится анализ нормативно-правовых предписаний, регулирующих порядок назначения опеки.

Нормы об опеке и попечительстве содержатся в Гражданском кодексе [1], а нормативно-правовые предписания, касающиеся опеки и попечительства над детьми, не достигшими совершеннолетия, также изложены еще и в Семейном кодексе РФ [6]. Правоотношения по опеке и попечительству над несовершеннолетними занимают достаточное место в положениях Семейного кодекса РФ, обеспечение ребенку в соответствии с Конституцией РФ [2] воспитания в семье выступает основной целью опеки и попечительства.

На наш взгляд, наиболее востребованной формой семейного устройства является именно опека (попечительство) по причине того, что такая форма устройства обладает наибольшей правовой доступностью. Основные причины кроются в причинах, по которым несовершеннолетний лишился попечения родителей, состояние здоровья ребенка, этническая принадлежность, наличие братьев и сестер у несовершеннолетнего. После установления органом опеки и попечительства факта отсутствия родительского попечения над ребенком, возникает проблема дальнейшего жизнеустройства ребенка.

Представляется, что необходимо более подробно рассмотреть вопрос назначения ребенку опекуна и предъявляемых к нему требований, так как на практике у специалистов органа, осуществляющего функции по опеке и попечительству, возникают вопросы применения некоторых положений Семейного кодекса РФ.

Так, в п. 2 ст. 146 Семейного кодекса РФ указано, что при назначении ребенку опекуна (попечителя) должны быть учтены нравственные и иные

личные качества кандидата в опекуны, способность его к исполнению обязанностей опекуна. Однако в законе не сказано, какие именно личностные качества подразумеваются.

На практике чаще всего, удается лишь выявить склонность к злоупотреблению спиртными напитками, получить сведения о наличии постоянного заработка. Единственным документом, в котором отражаются сведения о личности кандидата в опекуны (попечители), является акт обследования условий жизни гражданина, выразившего желание стать опекуном или попечителем, форма которого утверждена приказом Министерства просвещения РФ от 10 января 2019 № 4 [4].

Акт обследования составляется специалистом органа опеки, и возникает вопрос, следует ли ему доверять, опираясь лишь на индивидуальные представления сотрудника, которые, по нашему мнению, у каждого человека разнообразны и могут зависеть от личности специалиста, проводящего проверку. В ходе проведения обследования условий жизни гражданина, возникает сложность объективной оценки его личных качеств, так как единственным инструментом для оценки личности гражданина для специалиста является наблюдение и беседа с членами семьи гражданина, претендующего на получение статуса опекуна. Надо отметить, что опрос лиц, проживающих по соседству с кандидатом в опекуны, либо запрос характеристики по месту работы гражданина следует считать превышением полномочий специалистом органов опеки и попечительства.

Таким образом, такой важный и достаточно решающий для судьбы ребенка пункт о личностных качествах кандидата, соответствии человека нормам морали, отдается на откуп специалиста органа опеки, что нельзя признать оправданным. Перечень документов, которые гражданин представляет для назначения опеки, является исчерпывающим и содержится в законе.

В связи с этим, в качестве решения этого вопроса, нам представляется, что вышеуказанное положение Семейного кодекса РФ необходимо конкретизировать путем внесения изменений как в Семейный кодекс РФ и Федеральный закон «Об опеке и попечительстве» [7], а также в подзаконные акты (например, постановление Правительства РФ «Об отдельных вопросах осуществления опеки и попечительства в отношении несовершеннолетних граждан» [3]).

Вместе с тем, представляется, для наилучшего обеспечения прав и интересов ребенка, передаваемого на воспитание в замещающую семью, имеет смысл расширить перечень документов, обязательных к предъявлению гражданином в органы опеки и попечительства, например, характеристикой с места работы либо характеристикой по месту жительства гражданина.

Думается, что такие изменения позволят составить более объективное и точное мнение о кандидате в опекуны, снизить степень субъективности мнения специалиста по опеке.

По нашему мнению, разработка информационно-методических материалов по вопросам оценки нравственных и иных личных качеств опекуна (попечителя) способствовала бы повышению качества семейного устройства детей-сирот, а также повышению уровня профессиональной подготовки специалиста по опеке.

Не менее актуальным остается вопрос передачи детей-сирот под опеку близким родственникам. В соответствии с положением п. 5 ст. 10 Федерального закона «Об опеке и попечительстве» близкие родственники обладают преимущественным правом при назначении ребенку, оставшемуся без попечения родителей, опекуна или попечителя перед всеми иными лицами.

Понятие «близкий родственник» в семейном законодательстве отсутствует, в ст. 14 Семейного кодекса РФ определен круг лиц, которые к ним относятся (дедушки, бабушки, внуки, полнородные и неполнородные братья и сестры).

Представляется серьезной проблемой то, что близкие родственники ребенка освобождены от прохождения подготовки лиц, желающих принять на воспитание в свою семью ребенка, оставшегося без попечения родителей. Обучение в школе принимающих родителей, возможно пройти на безвозмездной основе в органе опеки и попечительства независимо от места их жительства.

Нередки случаи, когда ребенок при попадании в семью сталкивается с неготовностью положительного контакта и взаимодействия с ним со стороны взрослых родственников. К сожалению, достаточно случаев, когда близкие родственники зачастую являются родителями нерадивых, неблагополучных родителей ребенка, выражают желание стать опекунами своих внуков.

На практике выходит так, что не сумев воспитать своего ребенка благополучным достойным гражданином, обладая главным правом на установление опеки над ребенком, такие граждане могут негативно повлиять и на судьбу подопечного, а обнаружившись эти обстоятельства для специалиста опеки могут слишком поздно.

Либо же встречаются случаи, когда на роль опекуна претендует бабушка, в семье которой проживает сын, лишенный родительских прав. Перед органом опеки встает вопрос, будет ли в интересах ребенка повторное возвращение фактически в ту же семью, в которой он проживал, и чей образ жизни привел к лишению родительского попечения несовершеннолетнего. Результаты же обучения, прохождения психологического исследования кандидата, способны выявить имеющиеся в семье проблемы и риски [7, с. 27].

Прохождение обучения в школе принимающих родителей поможет родственнику снизить либо вовсе предотвратить риск возврата ребенка из замещающей семьи, позволит оценить мотив гражданина для принятия ребенка в семью, осознать риски семьи, подготовить кандидата в опекуны к потенциальным проблемам, которые могут возникнуть при столкновении с индивидуальными особенностями развития ребенка.

По нашему мнению, в целях защиты прав и законных интересов подопечных несовершеннолетних, необходимо признать каждого кандидата в опекуны, подлежащим прохождению в школе принимающих родителей, независимо от степени родства и подготовить их исходя из жизненных реалий.

Таким образом, нами предлагается:

1. Внести изменения в п. 4 Правил Подбора кандидатов в опекуны, утвержденных постановлением Правительства РФ от 18.05.2009 № 423, исключив положение об освобождении близких родственников от прохождения обучения в школе принимающих родителей.

2. Расширить перечень документов, предъявляемых гражданином для назначения опеки, характеристикой с места работы либо характеристикой по месту жительства путем внесения дополнения в пункт 4 Правил Подбора кандидатов в опекуны.

Представляется, что внесение данных изменений будет способствовать устранению проблем и разрешению возникающих на практике противоречий.

Внесение данных поправок в действующее законодательство будет способствовать качественному подбору опекунов и попечителей несовершеннолетних, что позволит в наибольшей степени защитить права и интересы подопечных, и что самое главное – повысит уровень компетенций специалистов в сфере опеки и попечительства.

Список литературы

1. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая) от 30.11.1994 № 51-ФЗ (ред. от 31.07.2020) // Собрание законодательства РФ. 1994. № 32. Ст. 3301.

2. Конституция РФ (принята всенародным голосованием 12.12.1993) (с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 № 6-ФКЗ, от 30.12.2008 № 7-ФКЗ, от 05.02.2014 № 2-ФКЗ, от 21.07.2014 № 11-ФКЗ, от 14.03.2020 № 1-ФКЗ) // Официальный интернет-портал правовой информации. – <http://www.pravo.gov.ru>, 04.07.2020.

3. Постановление Правительства Российской Федерации от 18.05.2009 № 423 (ред. от 10.02.2020) «Об отдельных вопросах осуществления опеки и попечительства в отношении несовершеннолетних граждан» // Российская газета. 27.05.2009. № 94.

4. Приказ Минпросвещения России от 10.01.2019 № 4 «О реализации отдельных вопросов осуществления опеки и попечительства в отношении несовершеннолетних граждан» // Официальный портал правовой информации. – <http://www.pravo.gov.ru>, 27.03.2019.

5. Рабец А.М. Алиментные обязательства и отношения по опеке и попечительству: проблемы существования // Современное право. 2018. № 2. – С. 25-30.

6. Семейный кодекс Российской Федерации от 29.12.1995 № 223-ФЗ (ред. от 06.02.2020) // Российская газета. 27.01.1996. № 17.

7. Федеральный закон от 24.04.2008 № 48-ФЗ (ред. от 01.03.2020) «Об опеке и попечительстве» // Российская газета. 30.04.2008. № 94.

8. Чекулаев А.А., Шпак А.А. Проблема определения органа опеки и попечительства в семейных правоотношениях: субъект или участник? // Современный юрист. 2018. № 1 (22). – С. 102-111.

Colloquium-journal №30(82), 2020

Część 3

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydrukowano w «Chocimska 24, 00-001 Warszawa, Poland»

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>